

KÜLTÜR SANAT EDEBİYAT VE FOLKLOR DERGİSİ NİSAN - HAZİRAN 2012
REVIEW OF CULTURE ART LITERATURE AND FOLKLORE APRIL - JUNE

14 Temmuz 1959 Kerkük Katliamında şehit edilen Türkmenler

Osman Hıdır

Ata Hayrullah

İhsan Hayrullah

KERKÜK VAKFI

KARDAŞLIK

Kültür Sanat Edebiyat ve Folklor Dergisi

Yıl 14 Sayı 54 Nisan - Haziran 2012

Fiyatı : 7.5 TL (KDV Dahil)

Kerkük Vakfı Adına
İmtiyaz Sahibi ve Yazı İşleri Müdürü
İzzettin KERKÜK

Editör ve Genel Koordinatör
Suphi SAATÇI

Yazışma adresi
P. K. 20 Cerrahpaşa/İSTANBUL
Tel. (0212) 584 00 75
Belgegeçer (0212) 584 00 76
www.kerkukvakfi.com
www.kardaslik.org
email: kardaslik@kardaslik.org

İdare Merkezi:
Haseki Sultan Mahallesi Kuka Sokağı
Huzur Apt. No: 1/1
Fındıkzade/İSTANBUL

Temsilciler
Habib HÜR MÜZLÜ (Ankara)
Timur TAŞ (İzmir)
Ali İhsan NAQIB (ABD)

Bilim Kurulu
Prof. Dr. Ziyat AKKOYUNLU
Prof. Dr. Yavuz AKPINAR
Prof. Dr. Haşim KARPUZ
Prof. Dr. Mahir NAKİP
Prof. Dr. Suphi SAATÇI
Prof. Dr. Saim SAKAOĞLU
Prof. Dr. Abdüsselam ULUÇAM

Yazı Kurulu
Kemal BEYATLI

Kemal ÇAPRAZ

Aydil EROL

Erşat HÜR MÜZLÜ

Habib HÜR MÜZLÜ

İzzettin KERKÜK

Mahir NAKİP

Acar OKAN

Ömer ÖZTÜRKMEN

Suphi SAATÇI

Suphi SALT

KARDAŞLIK

Kerkük Vakfı İktisadi İşletmesi tarafından Türkçe, İngilizce ve Arapça olarak üç ayda bir yayınlanır hakemli bir dergidir. Dergide yayınlanan yazıların sorumluluğu imza sahiplerine aittir. Dergide yayınlanmış yazılar ve fotoğraflar kaynak gösterilerek alınabilir.

Abone yurtiçi yıllık 30 YTL, yurtdışı yıllık 50 \$ veya 40 Euro
Posta Çeki No: 5325057 Cerrahpaşa/İstanbul veya İş Bankası
İstanbul, Fındıkzade Şubesi Hes. No: 1068 840492
EUR Hes. No: 1068 3312429
Dolar Hes No: 1068 3312415

Tasarım

Ercan ŞİMŞEK

Baskı

Yaylacık Matbaacılık

Litros yolu Fatih Sanayi Sitesi Nu: 12, 197-203
Tel : (0212) 612 58 60 * (0212) 567 80 03

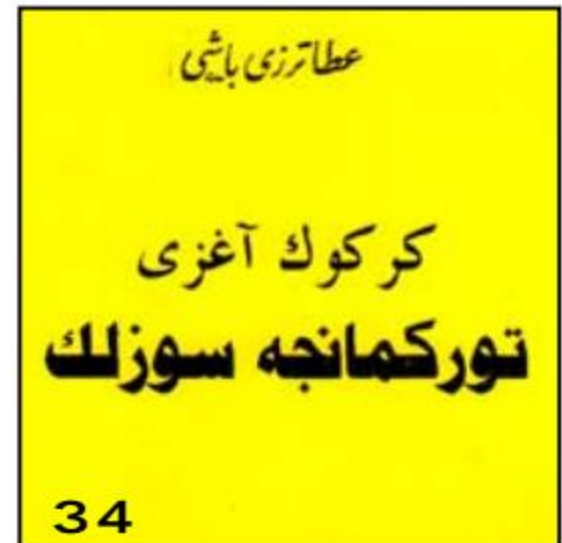

Türkmen Müziği'nin
büyük ustası
Abdülvahit Küzecioğlu
kitabı
Kerkük Vakfı
tarafından yayınlandı.

- Editör'den* • Türkiye ve Türkmenler / 2
Mahir NAKİP • “Kol Kırılır Yen İçinde” / 4
Abdulhalik BAKIR • Hoyratlar • şiir / 5
İzzettin KERKÜK • Kerkük Hatıralarım - IX / 6
Yılmaz HASASU • Kerkük Katliamı
 Hakkında Düşünceler / 8
Osman OĞUZ • Gecenin Karanlığı • şiir / 9
Ali SEMİN • Irak'taki Maliki Krizini
 Dikkatli Okumak / 10
Alper SAATÇİ • Osmanlı'nın Beşiğinde
 Türkmen Sempozyumu/ 14
Önder SAATÇİ • Irak Türkmen
 Eğitiminin Kronolojisi/ 16
Aydil EROL • Horyatlar • şiir / 18
Ziyat AKKOYUNLU • Türk Mutfağından Kaybolan
 Yemekleri Yaşatan Kerkük Mutfağı / 19
Emin SALİHİ • IRAQ / 26
Veysel ERGİN • Vefatının 50. Yılında
 Iraklı Bir Türkmen Aydın Gözüyle
 MİLLİ MÜCADELE YILLARI / 27
Suphi SAATÇİ • Türkmen Dağarcığı / 34
Rıza ÇOLAKOĞLU • Türkmen – Eli • şiir / 37
Seyyah-ı Fakir Evliya Çelebi • Evliya Çelebi
 Kerkük'te VII / 38
Osman OĞUZ • İntikam Hakkı / 41
 Türkmen Albümünden Editörün Seçtikleri / 48

İngilizce / 50 - 53

Arapça / 54 - 64

Türkiye ve Türkmenler

Irak Türkmenleri tarih boyunca Türkiye ile aynı kaderi paylaşmışlardır. Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra Türkiye'den koparılan Türkmenler, Irak'ta sürekli baskı ve gözetim altında tutulmuşlardır. Her zaman devlete saygılı olan ve hiçbir zaman yönetime karşı isyan gibi yasa dışı yollara başvurmeyen Türkmenler, istek ve beklentilerini Irak hükümetinden hep açık ve şeffaf biçimde, medenî ve demokratik hak olarak talep etmişlerdir. Buna rağmen Türkmen toplumuna reva görülen baskı ve zulümler, ne yazık ki hiçbir dönemde eksilmemiştir.

Irak yönetimleri hemen hemen her devirde Türkmenleri potansiyel bir tehlike görmüşlerdir. Galiba bunun başlıca sebebi, Türkmenlerin günümüze kadar Türkiye'ye karşı besledikleri sevgi ve bağlılıktır. Oysa Türkmenlerin Türkiye'ye karşı besledikleri sevgi ve bağlılığın temelinde hiçbir zaman siyasî ve ayrılıkçı bir tema olmamıştır. Türkmenler kök ve kültür bakımından, kendilerini Türk dünyasının bir parçası kabul etmişlerdir. Nasıl ki bir Lübnanlı, bir Iraklı veya Ürdünlü bir Arap, kendisini Arap dünyasının bir parçası sayıyorsa ve bu düşünce bir ihanet veya bir suç kabul edilmiyorsa, Türkmenlerin de duygu ve düşünceleri bir ihanet gibi algılanmamalıdır.

Kraliyet ve cumhuriyet dönemi Irak'ında Türkmen toplumunun yaşadığı sıkıntılar ve maruz kaldığı baskılar, ne yazık ki zaman zaman soykırımlara varan büyük facialara dönüşmüştür. Bunların içinde en büyüğü ve unutulmaz olanı 14 Temmuz 1959 Kerkük Katliamı'dır. Bu katliam yönetimin bilgisi dışında cereyan etmediği gibi, komünist mihraklarının öncülüğünde Kürt militanlarının katılımıyla ortaya konmuş unutulmaz vahşet sahneleri ile doludur.

Irak'ın en uygar ve en barışçı toplumu olan Türkmenler, Saddam yönetiminde büyük zulümlere maruz kalmışlar, yerlerinden, köylerinde, ev ve arazilerinden atılmışlardır. Türkmen liderlerinin, Türkmen aydınlarının, öğretmen ve üniversite öğrencilerinin yüzlercesi, ömürlerinin baharında idam sehpalarında suçsuz yere sallandırılmışlardır.

2003 Nisanında Irak'a gelmesi planlanan bahar, kısa sürede kara kışa dönmüş, ABD işgali ile başlayan süreç, Irak halkını giderek sıkıntıya, üzüntüye ve bunalıma sürüklemiştir. Ülkede başlayan otorite boşluğu, yerini teröre, suikastlara, soygun, işgal ve her türlü yasa dışı eylemlere bırakmıştır. Ülkede otoriteyi sağlayacak ulusal güvenlik güçleri olmadığı için de halk, kendi kendini korumaya ve kollamaya gayret etmek zorunda kalmıştır.

Partiler, sendikalar, dernekler ve daha birçok siyasî örgüt ve sivil toplum kuruluşları da, kendi milis güçleri veya bazı güvenlik şirketlerine ödedikleri para karşılığında özel koruma elemanları ile önlemlerini alıyorlar. Şehirlerde görev yapan polis güçleri, etnik ve mezhep ayrımcılığı yüzünden, görevlerini sağlıklı biçimde yürütmekte zorluk çekiyorlar.

Bütün bunlara karşılık, siyasî kutuplaşma etnik ve mezhep ayrımcılığına dayandığı için, partiler arasında uzlaşma sağlanması, hayalden ibaret kalmıştır. Etnik ve mezhep kamplaşması yüzünden şehirlerde hayat çekilmez hâle gelmiştir. Bağdat, Kerkük ve Musul gibi Irak'ın en sıcak şehirlerinde mahalleler etnik ve mezhep çatışmaları yüzünden birbirinden kopmuştur.

Çağdaş demokrasilerde siyasal örgütler, parti ve sivil toplum örgütleri ideolojik temellere göre yapılanmaya giderler. Irak'ta ise hem de anayasasının izin vermesi ile etnik ve mezhep esasına göre kurulan siyasî partiler, halkı da paramparça hale getirmiştir. Bundan dolayı Irak'ta halk arasında Irak vatandaşlığı kimliği silinmiş, halkın vatan ve bayrak sevgisi tarihe karışmıştır. Kuzeydeki federal hükümet, merkezî hükümeti temsil eden Bağdat'a tabi bir yönetim olmaktan çıkmış, bunun tersine Bağdat Erbil'den yönetilir hale gelmiştir. Demokratik seçim sonuçlarına göre kazanan çoğunluğu, kaybeden azınlık yönetmektedir. Parlametoda fazla sandalye sahibi olan koalisyonların eli kolu bağlanmakta, az sayıda üyeye sahip olan siyasî partiler her istediğini yapabilmektedir. Sünnî ve Şiî diye bölünen Araplar, birbirilerine karşı düşmanca tavır takınarak kuzeydeki federal

yönetimlere taviz vermektedirler. Bu yüzden ülkeyi yönetmesi gereken 2 büyük koalisyon aciz durumda kalmıştır.

Bu garip manzara karşısında iyice bunalan Türkmen siyasetçileri ise, kiminle işbirliği yapacakları konusunda şaşkına dönmüşlerdir. Yıllarca zulüm gördükleri Baas Partisinin artığı olan siyasetçilerle koalisyon yapmak zorunda kalan Türkmenler, en büyük engelleri yine bu kesimden görmektedirler. Yıllarca Saddam zulmü ile inleyen, evleri ve arazileri ellerinden alınanların hakkı, koalisyon dostları tarafından engellenerek geri verilmemektedir. Açıkçası kimin gücü kime yeterse, onu kullanmaktan geri kalmamaktadır.

Irak üzerinde oynanan garip bir siyaset satrancı daha var. O da istenen bir şey demokratik açıdan mümkün değilse, onu uzlaşma kültürü, yani uzlaşma yolu ile elde etmektir. Özellikle demokratik açıdan kuzey yönetiminin eli zayıfladığı zaman, hemen ortaya uzlaşma kültürü telkinleri devreye girmektedir.

Irak'taki siyaseti ve siyasî gündemi sadece Barzani veya Talabani etkilemektedir. Diğer siyasî aktörler ise yok sayılmaktadır. Bu telkin ve yaklaşım Türkiye'nin Irak üzerindeki politikasını da yönlendirmektedir. Oysa Türkiye diğer siyasî aktörleri de göz ardı etmemelidir. Türk siyaseti sadece kuzeydeki aktörlerle değil, diğer aktörler ile de diyalog içinde olmalıdır. Sürekli kuzey merkezli politika üretmek ve o gündeme takılı kalmak, Ankara'yı hem yanıltmakta, hem de giderek yalnızlığa itmektedir. Nitekim Maliki-Barzani çekişmesi yüzünden Türkiye, Şii karşıtı blokta yer almış, İran ve Suriye düşman tarafında kalmıştır. Bu siyasetin uzantısı Türkmen siyasetinin alanını daraltmış ve Türkiye Türkmenleri Şii karşıtı konuma sevk etmeğe çalışmıştır. Bu bakımdan Türkiye, ülkede sahipsiz kalan Türkmenleri daha da sıkıntılı bir pozisyona sokmuştur. Unutulmamalıdır ki Türkmen toplumunun yarısına yakını da Şii'dir. Her zaman da Türkmen Sünniler ve Şiiler bir arada kardeşçe yaşamışlardır.

Türkmenleri tamamen Şii bloğa itmek aslında doğru bir politika değildir. İşin doğrusu dengeli siyaset yolu ile her tarafla iyi diyalog içinde hareket edebilmektir. Kürtler bir zamanlar Maliki ile işbirliği yaparak, kazanımlar elde etmişlerdi. Maliki'nin iktidarı bırakmamasının arkasında Kürtlerin aldığı destek yatmaktadır. Barzani Sünni Araplarla dost olsaydı, şimdi Maliki'nin elde ettiği gücü önleyebilirdi. Ama Maliki Hükümetinden epey avantajlar elde etmiştir. Şimdi ise Barzanî Maliki ile ihtilafa

düşmüştür. Yarın öbür gün bu pozisyon tekrar geri dönebilir. Siyasette olmaz diye bir şey yoktur.

Türkmenleri sürekli olarak Sünni Arapların uydusu yapmak, son gelişmelerin ışığında yanlış bir siyaset olarak görülmüştür. Telafer'in il olmasını engelleyen ve Türkmen arazilerini geri vermeyen Sünni müttelikler, Türkmenleri mücadelelerinde yalnız bırakmışlardır. Saddam da Telafer'in il olmasını istememiş, Telafer dosyası önüne geldiği zaman Saddam "İkinci bir Kerkük istemiyorum" notunu yazmıştır.

Kürtlerle Türkmenler dost ve kardeş olmalıdır (!). Çünkü bir arada yaşamak zorundadırlar (!). Siyasette sürekli düşmanlık olmaz. Eyvallah, doğru, güzel ve medeni bir düşünce... Peki, bu hangi dostluğa dayanacaktır? Türkmenler, tarihlerinin en acı ve en unutulmaz vahşetini 14 Temmuz 1959'da yaşadılar. Bu vahşeti yapanların kim olduğunu toplum unutmuş değildir. Arkadan hançerlenen bir toplum, hançerleyen toplumla ne karşılığında dost olabilir? Sabıkalı olan bu toplum şimdi uygar ve efendi bir toplum oldu ise, bu vahşetten dolayı gelip Türkmenlerden özür dilemelidir. Özellikle bu vahşetin baş aktörü Barzani ailesinin şimdiki başı bunu çok iyi bilir. Çünkü kuzeyde Kürdistan Parlamentosunun açılışında Barzani öldürdükleri 25 bin peşmergeden dolayı mecliste özür dilemişti.

Bunlar geride kaldı, unutamız artık deniliyorsa, peki unutamız... Ancak 2003'ten beri Türkmenlerin Kerkük'te ve Türkmeneli'nin diğer bölgelerinde çektikleri eziyet, gasp, işgal ve şiddet neden bir türlü son bulmuyor? Türkmenlerle dost olmak isteyen bir toplum, dostluğunu ve samimiyetini göstermelidir. Türkmenler, karşılarında hâlâ dostluğuna güvenilmeyen bir siyasî örgüt gördükçe, bu duaya âmin diyebilir mi?

Türkiye, Türkmen siyasetçilerini de yeterince anlamalı ve Türkmen kamuoyunun hassasiyetine anlayış ile yaklaşmalıdır. Türkiye, Osman döneminde sahip olduğu geniş bir coğrafyada, en büyük İslam ümmeti ile birlikte Müslüman olmayan topluluklara da asude ve huzur dolu hayat sunabilmiş deneyimli bir devletin varisidir. Büyük bir devlet olan ve tarihî derinliğe sahip bulunan Türkiye'ye de yakışan budur.

Sünni Sartıcı

“Kol Kırılır Yen İçinde”

Bilmeyenler için öğüttür:

Türk deyimleri içerisinde müstesna bir yeri olan ve sıkça kullanılan “*Kol kırılır yen içinde*” deyimini; bir ailenin, bir kurumun, bir halkın, hatta bir milletin zaman zaman fertleri arasında meydana gelen nahoş anlaşmazlıkları başkalarından gizlemek, saklamak ve aşikâr etmemek için nasihat olsun diye söylenir. Belki de bir şark geleneğidir; ama batı kültüründe de olmadığını iddia edemeyiz. Başka şekilde de olsa mutlaka vardır. Ele-güne karşı rezil olmamak, nâdanlara karşı itibar kaybetmemek, düşmanlara koz kaptırmamak, rakiplere sır vermemek gibi hasletler aslında önemli birer meziyettir. Mesela bir ailenin içinde baş gösteren bir ihtilafın gizlenmesi, sessizce çözülmeye çalışılması biraz da hayâdan gelse gerektir. Çünkü hayâsız insanlar ele geçirdiği bir sırrı bir marifetmiş gibi çığırtkanca ifşa etmekten adeta zevk duyarlar. Ailesinin, kurumunun, halkının ya da milletin gizli sırlarını el-âleme jurnal eden bir kişi cibilliyetsizdir. Âşık Veysel ölüm döşeğinde bile bakın dilsiz ve cansız sazına ne tavsiye etmiştir?

Ben gidersem sazım sen kal dünyada
Gizli sırlarımı aşikâr etme
Lal olsun dillerin söyleme yâda
Garip bülbül gibi ah ü zar etme

Son günlerde bazı şeamet tellalları hem de adlarını gizleyerek müstear isimlerle yazılar yazıp, kutsal Türkmen evinde cereyan eden bazı bilgileri sanki bir marifetmiş gibi okuyucu ile paylaşarak hem toplumun huzurunu kaçırıyor, hem de fert ve kurumlar arası ilişkileri zedeliyor. Bu kendini bilmez sergerdelerde asalet, cesaret ve yürek olsaydı kendi adlarıyla yazarlardı. Bu şekilde Türkmen evinin içinde cereyan edenleri allandıra-ballandıra anlatanlara alçak demek yetmez, Üstad Necip Fazıl'ın tabiriyle “*alçaklık bir seviyedir, onlar birer çukurdur, çukur...*”Üstüne üstlük Kerküklü soyadını kullanarak bir mukaddesimize de kir düşürmüş, bu Kemal'siz çukur!

Meselenin Özü

Bu süfli müfterilerin anlattıklarını tartışıp çürütme çalışırsak sehven onların ekmeğine yağ sür-

müş oluruz. Onun için elbette konuyu anlatmayacağım. Ama duyarlı, hamiyetli ve vicdan sahibi okuyucu kitlemize bu vesile ile bir-iki âcizane mesajım olacaktır. Her şeyden önce Irak'ın ne kadar zor ve mihnetli günlerden geçmekte olduğunu hepimiz müşahede ediyoruz. Her gün Irak'ta ve Irak dışında yüzlerce toplantılar düzenleniyor. Elbette her toplantının perde arkası ya da kulisi olur. Bundan daha doğal bir şey olamaz. Ama maksat, fedakârlıkta bulunarak Türkmen siyasetinde rol alan kişileri jurnallemek ve ilişkilerini etraflarındaki paydaşları ile bozmak ise, bu kalleşliktir, ahlaksızlıktır ve şerefsizliktir.

Bugün Irak siyasi arenasında bakanlık, milletvekilliği ve parti başkanlığı yapan Türkmenler canları pahasına mücadele veriyor. Âkil ve müdrük bir siyasetçi elbette bazı görüşmelerini gizli yapar. Ama bu siyasetçide Allah korkusu, vatan ve millet sevgisi, ahde vefa, erdemli siyaset gibi hasletler varsa, kulislerde yaptığı pazarlıkları bizlerle paylaşmayabilir. Her şeyin elbette herkesle paylaşılması şart değildir. Biz siyasetçilerimize güveniyor ve inanıyoruz. Beğenmediğimiz ya da (Allah göstermesin) güvenmediğimiz siyasetçimiz olursa, yapılacak kurultaylarda, genel kurullarda ya da seçimlerde onları seçmeyiz olur biter. Herkes iyi niyetini ön plana çıkarmalıdır. Rahmetli Necdet Koçak'ın bize her zaman tavsiyesi milliyetçiliğiniz Allah rızası için olmalıdır, yoksa zararlı olabilirsiniz. Allah rızası için amel etmek, kendiliğinden sizi hizaya yani doğru yola getirir.

Bu arada yine kendini bilmez ve zekâ özürlü dedikodu simsarları, Türkmen siyasetçileri ile Türkiye'nin arasını açmaya çalışmaktadırlar. Bu saf ve kuş beyinli gafiller yanılıyor ve aldanıyorlar. Türkiye bugün değil, kaderin acı cilvesi neticesinde sınırlarımızın şimdiki şekilde çizildiği günden beri bizim ANAVATAN'ımızdır. Bunu Türkmenler en zor günlerinde bile saklamamışlardır. Ekim 2002 tarihinde Irak muhalefetinin Londra toplantısında Türkmenler Türkiye'ye soy ve kültür olarak bağlı olduklarını bütün Arap ve Kürt muhalif guruplarının önünde telaffuz etmekten çekinmemişlerdir. Bugün mü çekinecek?

Medya Yöneticilerimizin Görevi

Son günlerde Irak'ın ister içinde ister dışında yürütülen siyasi faaliyetler hakkında Arapça, İngilizce ve Türkçe çok sayıda yazılar yazılmaktadır. Türkmen kalem erbabı; site, gazete ve dergi yöneticileri üç defa kurultay düzenleyerek bir araya geldiler ve bir bildirgeye ortak imza koydular. Bu bildirgenin üçüncü maddesine göre "... Gazetecilerimiz milli vicdanımızı ve gururumuzu inciten ve bu prensiplere layık olmayan davranışlardan

kaçınırlar. Gazeteciler hür ve özgür iradeleriyle basın maddelerini uygun kurallara göre sunarlar ve genel kurallara aykırı olacak davranışlara yönelmezler." Onun için tecessüs ruhlarını, meraklarını ve objektiflerini Türkmen evinin içine değil, sahada cereyan eden olaylara çevirerek siyasetçilerimize yol göstermeye çalışsınlar.

Kimseyi yazmaktan men' edemeyiz, ama herkeşe bir şeyi hatırlatmak isteriz, milletimiz yapıcı yazı ve yapıcı muhalefet istiyor. Fazilet sahibi kendine bundan gereken payı çıkarır. Arife tarif gerekmez...

Hoyratlar

Kerkük tense
Merdivi Kerkük tense
Türkmen bahtiyar olur
Musul can Kerkük tense
Her merdi sev kucakla
Hele o Kerküktense

Kerkük sizler
Musul biz Kerkük sizler
Kerkügün öz derdini
Ne bilsin Kerküksizler

Kerkü gene
Dal kesti kerkü gene
Telafer kan ağırlı
Demevin Kerküğe ne

Kerkük tendi
Musul can Kerkük tendi
Onlarca şehidim var
Çohu da Kerkük'tendi

Kerkük siz
Telafer biz Kerkük siz
Allah hiçbir Türkmeni
Bırakmasın Kerküksiz

Kerkü gün say
Piçağ kör kerkü gün say
Kerkügün dostu çohdur
Onları Kerkügün say

Mankalaya
Koru koy Mankalaya
Kerküg'ün üregidi
Hayranam men kalaya

Mankalasız
Kızınmaz mankalasız
Kerkük dünyaya diri
Hiç olmam men kalasız

Mankaladan
Uzağ dur mankaladan
Kerkük havar ediri
Vazgeçmem men kaladan

Yayçıya
Bir yay yaptır yayçıya
Binlerce selam olsun
Kümbetler'e Yayçı'ya

Yayçıdandı
Yayına yayçı dandı
Yüzlerce şehit verdiğ
Biri de yayçıdandı

Musul dandı
Kerküg'e Musul dandı
İmadeddin'i tanı
O begdi Musuldandı

Musul dadı
Hiç getmez Musul dadı
Her yerde Türkmen vardır
Bir kısmı Musuldadı

Musul alı
Çoh sever Musul alı
Kerküg'e zulmedilse
Hakkını Musul alı

Erbil dendi
Kerkük kuş Erbil dendi
Gökbörüü tanıvın
O begdi Erbil'dendi

Er bil bizi
Sen her dem er bil bizi
Türkmenin öz yurdudu
Çoh sever Erbil bizi

Er biline
Her Türkmen er biline
Erbil Kerkük'e hayran
Kerkükse Erbil'ine

Er bilim seni
Davran er bilim seni
Kerkük asla unutmaz
İnan Erbilim seni

Er bilime
Hayrandı er bilime
Kerkük'ten selam gider
Musul'a Erbilime

Er bilini
Her Türkmen er bilini
Erbil Kerkük'ü sever
Kerkük de Erbil'ini

Bağ dadını
Kuş bili bağ dadını
Kerkük Musul aratmaz
Irak'ın Bağdad'ını

Bağ dadına
Doyulmaz bağ dadına
Kerkük'ü değışmerem
Irak'ın Bağdad'ına

Bağ dada
Hiç verilmez bağ dada
Musul Kerküg'e bahar
Kerkük ise Bağdad'a

Bağ datlıdı
Kuş için bağ datlıdı
Şairlerin sultanı
Fuzuli Bağdatlıdı

Abdulhalik BAKIR*

*Prof. Dr., Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi Rektör Yardımcısı

Kerkük Hatıralarım-IX

1950 yılında, Irak Türklerini anavatanda tanıttık ne bir kitap ne de bir sivil toplum kuruluşu vardı. Gerçi 1922-26 arası ve özellikle Musul meselesinin Lozan Konferansı'nda görüşülmesi sırasında Türk basınında yoğun biçimde yayın yapılmış ve Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde pek çok gizli oturumlar yapılarak, bu konuda son derece hararetli tartışmalar cereyan etmiştir. Hatta bazı mebuslar irat ettikleri hamasi nutuklarda, Musul'un kurtarılmasını için savaşılmasını dahi önermişlerdir.

Ancak oturumların tutanakları, bilim ve siyaset adamları için kolay erişilebilecek bir referans kaynağı teşkil edebilecek mahiyette ve tek bir kitap halinde basılmamıştır. Sadece İş Bankası tarafından TBMM'nin bütün gizli toplantılarının tutanakları, 4 cilt halinde dağınık şekilde kalitesiz kâğıt üzerine basılarak yayınlamıştır.

Ayrıca bu dönemde basında çıkan baş makale, makale ve haberler de yeni yazıya aktarılarak bir araya getirilmiş değildir. Bu durum milli tarihimizin yeni kuşaklarca öğrenilmesi açısından bir eksiklik teşkil etmektedir. Benim bizzat yaptığım bir araştırmada, sadece Yunus Nadi Bey'in, Musul ve Misak-ı Milli konusunda Hâkimiyet-i Milliye ve Cumhuriyet gazetelerinde 60'a yakın baş makalesini tespit etmişim. Keza Vakıf gazetesinde yüzlerce makale ve haber yayınlamıştır. Diğer gazetelerde de durum aynı. O günlerde bu konu TBMM'de günlerce heyecanlı bir biçimde tartışılmış, bazı mebuslar "Musul elden gidiyor" diyerek hüngür hüngür ağlamışlardır. Sokaklarda haftalarca, "Musul bizim şerefimizdir, onu kimseye bırakmayız" sloganlarının atıldığı büyük gösteriler yapılmış ve Musul için marşlar söylenmiştir. Cumhuriyet Gazetesi, cumhuriyetin kuruluşunun birinci yıl dönümünde "Cumhuriyet Bayramını Musul'suz kutluyoruz" şeklinde manşet atmıştır. Berlin'de dahi Musul için miting yapılmıştır.

O dönemde Musul konusunda bu denli yoğun yayınlar yapılırken ve gösteriler düzenlenirken, ne oldu da bu hassas milli dava, sonraki yıllarda unutulup gitti ve "Musul Dosyası" bir daha açılmamak üzere rafa kaldırıldı? Bunun sebeple-

rinin araştırılıp izahının yapılmasını siyaset bilimcilerine bırakıyoruz. Mutlaka "Reel Politika" kavramının arkasına sığınarak bizleri ikna etmeye çalışacaklardır.

İşte, 1949-50 yıllarında Türkiye'ye okumaya geldiğimde Türk kamuoyu ve medyası Irak Türklerinin varlığından bihaberdi. Vakıf yaşı insanlar, olan bitenleri biliyorlardı. Ama bunların zamanla nesli tükenmekte idi. Bu durum tabiatıyla biz gençlerin moralini bozuyordu. Bunun telafisi için bir şeyler yapmamız gerektiği kanaatine vardık. İlk iş olarak Irak Türklerini de tıpkı Kıbrıs, Batı Trakya ve Kafkas Türklerinde olduğu gibi bir araya toplayacak ve Türkiye'de tanıttık bir kültür ve dayanışma derneğinin kurulmasını düşündük. Bu işin "Fikir Babası", o zaman Orman Fakültesinde öğrenci olan rahmetli Rıza Demirci idi. (Kendisi 1980 yılında Saddam'ın zebanileri tarafından tutuklanıp esrarengiz bir şekilde ortadan kayboldu. İşkence neticesinde hayatını kaybettiği yıllar sonra anlaşıldı. Mezarı bile yoktur. O, tam manasıyla bir liderdi.)

Kurulması düşünülen derneğin gayesi tamamen sosyal ve kültürel olacaktı. Hiçbir şekilde siyasi amaç gütmeyecekti. Böyle bir derneği kuracak kadar İstanbul'da hemşerimiz zaten mevcuttu. Bizler ise Türk vatandaşı olmadığımız için o zamanki yasalara göre dernek falan kuramazdık. Rahmetli Rıza bu amaçla bir anket hazırladı ve adresleri tespit edilen hemşerilerimizi teker teker evlerinde ziyaret ederek kendilerine "Anket" soruları sunuldu. Bu ziyaretlerin birçoğuna ben de rahmetli Rıza Ağabeyle katıldım. Aradan bir hayli zaman geçti hiçbir hemşerimizden ses seda çıkmadı. Sadece tek bir kişiyle cevap verdi. O da İstiklal Madalyası sahibi emekli Albay Ali Rıza Alaslan idi...

Merhum Ali Rıza Albay Üsküdar'da Selamsız Sokakta iki katlı mütevazı bir evde otururdu. Evin arka tarafında küçücük bir bahçesi vardı. Rahmetli orada, geçimine katkı sağlamak amacıyla sebze ve meyve yetiştirirdi. O zamanki emekli askerlerin maaşları son derece düşüktü, yaşı ileri olduğu için kendisine "Amca" derdik. Rahmetli Ankete verdiği manzum cevapta şöyle demekte idi:

Anketinize cevap vermekte mazurum
Çünkü kesb-i rızıkile meşgulüm
Hayatın verdiği rehavetle
Onun elemi ile mahmulüm
Şiirin sonunda “sizlere başarılar dilerim” diye yazılı idi.

Böylece dernek kurma tasavvurumuz neticesiz kaldı. Başka arayışlar içine girdik. Anladık ki artık iş başa kalmıştı. Rıza Demirci ağabey başta olmak üzere, kendileri ile aynı ideali paylaştığımız beş arkadaş, 1951 yılının başlarında Ömer Öztürkmen arkadaşımızın Harbiye’deki baba yadigarı evinde toplanarak, Irak Türklerini Anavatanında tanıtmak, Irak’ta Türklerin yaşadığı bölgelerde Türklük ruhunu güçlendirip yaşatmak ve haklarını savunmak üzere bir örgüt kurmaya karar verdiler. Örgütün adı “Irak Türkleri Birliği” idi. Harbiye’deki toplantıya katılan beş kişi şunlardı:

- 1- Rıza Demirci
- 2- Ömer Öztürkmen
- 3- Cevdet Kadioğlu
- 4- Naci Akkoyunlu
- 5- İzzettin Kerkük

Hazırlanan tüzüğe göre; Birlik üyelerinin isimleri gizli tutularak, her birine bir kod numarası verilerek anılacaklardı. Tüzük, üyeler tarafından ittifakla kabul edilerek, içerdiği prensiplere sadık kalınacağına dair yemin edilip “Birlik” fiilen kurulmuş oldu. Mali kaynak teminine gelince üyeler her ay mütevazı öğrenci bütçelerinden bir miktar aidat ödeyeceklerdi. Birliğin ilk faaliyeti olarak 1951 yılı için ufak çapta bir “Kerkük Takvimi” bastırılmak üzere. İkiye katlanan vapur tarifesi boyundaki bu takvimde yer alan şu horyatlar çok anlamlı idi:

Oyan Kerkük
Yaramı oyan Kerkük
Her yerde ruh uyandı
Sen de bir uyan Kerkük

Yâd elinde
Öt bülbül yâd elinde
Bir diyar mezar olsun
Kalmasın yâd elinde

Bu mütevazı takvimi üniversite hocalarımıza verdiğimizde; “İşte Türklük ruhu budur” diyenler oldu. Milli çevrelerde de büyük ilgi uyandırdı. Daha sonraki yıllarda Irak Türkleri arasında “Takvim Geleneğinin” doğmasına yol açacak olan bu ufacak faaliyetten dolayı Birlik, bir miktar para elde ederek, başka işler başarmayı gerçekleştirdi.

Bu arada Cumhuriyet Gazetesi yazarlarından Vâ-Nû (Vâlâ Nurettin) Irak Hükümetinin davetlisi

olarak Bağdat’a gitti. Döndüğünde “Hem Nalına Hem Mihına” başlıklı köşesinde yazdığı iki yazıda Bağdat izlenimlerini anlatırken Irak’ta Ermenilerin Türkçeyi yaşattıklarını iddia etti. Bu iddialar Türk basın çevrelerinde büyük tepkiye yol açtı. Merhum Peyami Safa Milliyet Gazetesindeki köşesinde Vâ-Nû’ya sert bir cevap vererek, söylediklerinin saçma ve mesnetsiz olduğunu yazdı. Aynı mahiyette başka cevaplar da gazetelerde yayınlandı. Ben, “Vâ-Nû’ya Açık Mektup” başlıklı bir yazı yazdım. Bu yazı, İktisat Fakültesinde hocam olan değerli bilim adamı Prof. Ziya Fındıkoğlu’nun çıkardığı “Meslek” isimli gazetede yayınlandı. Daha sonra bütün bu yazıları toplayarak “Irak Türkleri Hakkında Düşünceler” adı altında bir broşür halinde yayınladık. Bu broşürü bütün gazete yazarlarına dağıttık. Kerkük’e de el altından bir miktar gönderdik. Söz konusu broşür, birliğimizin ilk yayını olarak çok etkili oldu. Nitekim Vâ-Nû bir süre sonra yine Cumhuriyet Gazetesindeki köşesinde “Türk Azınlıkları” başlığı altında kaleme aldığı bir yazıda, adeta günah çıkarır gibi daha önce yazdığı yazılardan dolayı özür dilercesine, Bağdat’ı ziyareti sırasında Irak’taki Türk bölgelerini ziyaret etmesine müsaade edilmediğini, böyle dostluk olmayacağı ifade etmiştir. Vâ-Nû’nun bu yazısını çıkarmakta olduğumuz “Fuzûlî” dergisinin 5 inci sayısında bir cemile alarak aynen yayınlamıştık.

Aralarında Kerküklü, Musullu, Telaferli, Erbilî, Kifrilî, Dakuklu, Karatepeli, Leylanlı ve Tuzhurmatulu idealist Türk gençlerini barındıran Irak Türkleri Birliği, 1960lı yıllarının başında hemen hemen üniversite öğrencisi olan bütün üyelerinin mezun olup Irak’a dönmeleri üzerine merkezini Kerkük’e taşımıştır. Orada bünyesine yeni üyeler olarak faaliyetlerini birkaç yıl daha sürdürmüştür. Bağdat’ta ikamet eden bazı mensuplar da vardı. Üyelerinin %90 nın tabii ölüm veya Saddam rejimi tarafından idam edilmeleri ve yahut Irak’tan göç etmeleri neticesinde faaliyetlerine son vermiştir. Üyeleri arasında son derece güçlü bir kardeşlik bağı ve dayanışma mevcuttu ve hiçbiri Birliğe ihanet etmemiştir. İdam sehvasına gidenler bile, her türlü işkenceye rağmen dava arkadaşlarının isimlerini vermemişlerdir.

Türlü nedenlerle ebediyete intikal eden dava arkadaşlarımıza Cenab-ı Hak’tan rahmetler niyaz ederim. Mekânları cennet olsun. Hayatta olanlara da sağlıklı ve uzun ömürler dilerim.

Irak Türkleri milli davasına öncülük eden Birliğin bu uğurdaki diğer önemli faaliyetlerini hatıralarımın müteakip bölümlerinde, dilimin döndüğü kadar anlatmağa devam edeceğim.

Kerkük Katliamı Hakkında Düşünceler

14 Temmuz 1959 Kerkük katliamı, Irak Türkleri yakın tarihinin en önemli kırılma noktasıdır. Türkmen belleğinde kazınmış bir travmadır. Bu acı hatıraları 1959 yılından beri her yıldönümünde hatırlayıp, üzüntülerimizi birbirimizle paylaşıyoruz. Bu Temmuzda, 53. Yıldönümünü idrak edeceğimiz bu olayı ancak 60 yaşı üzeri olanlarımız canlı olarak hatırlıyor olacak. Daha genç kuşaklarımız ise, anlatılardan ve yazılardan, o günü anımsamaya çalışacak. Böylesi olayların, bir toplumun ortak acısı olması bakımından, önemli bir birleştirici ve kolektif bilincin oluşmasında büyük rolü vardır. Bu yıldönümlerin, Irak'ta çok önemli toplumsal yeri olan bir dövünme (latmiye) kültürüne dönüşmemesi için, bu kolektif bilince daha farklı yaklaşmamızı gerektirir düşüncesindeyim. Bunu bir kaç öneri başlığıyla sunmak isterim:

Katliam Müzesi

Kerkük'te, şimdiki dönemde şartların da elverişli olmasından dolayı, bir **Kerkük Katliamı Müzesinin** açılması yararlı olacaktır. Bunun kapsamını genişleterek, şehitler müzesi halinde de düşünülebilir. Katliam şehitleri, Saddam dönemi şehitleri, yeni dönemdeki şehitler, v.s. Tabi ki bütün şehitlerin anılarına saygı göstermek boynumuzun borcudur. Ancak müzede kategorize edilecek bir şehit tanımı ve gruplaması yapılmalıdır. Ama ana arter mutlaka katliam şehitleri olmalı. Müze için özenle bir yer seçilmeli. Bu yer olayla ilgili bir yer olmalıdır. Mesela Kasım Neftçinin veya Ata Hayrullah'ın evi veya o günlerde toplumsal olaylarda önemli yerlere sahip olan çayhanelerden biri olabilir. Bu müzeler şehitlerin özgeçmişlerini, şahadet hikâyelerini ve onlara ait elde kalan şahsi eşyaları içermeli. Bu müzenin ana bölümlerinden biri de katliam kitaplığı olmalı. Bütün yazılan ve yayımlanan; sesli, yazılı ve görsel dokümanların arşivini oluşturmalı. Hayatta olan katliam şahitlerinin ve yakınlarının ses kayıtlarını içermeli. İleride her araştırmacı için eksiksiz bir kaynak oluşturmalı. Devamlı sinevizyon yayınları vasıtasıyla katliamı, şehitleri, o günün görüntülerini, siyasi figür ve ortamı kısa filmlerle anlatan bir veya daha fazla oda bulunmalı. Bu müze şehrin anıtsal sembolü

haline getirilmeli. **Resmi ziyaretçilerin protokol programı içinde yer almalı.** En azından Türkmen siyaseti alanı bazında.

Bu müzeyi ziyaret edecekler, katliamın hem havasını yaşamış olacaklar, hem de nedenleri hakkında doğru bilgilere sahip olacak. Böyle bir müze, hem şehitlerimizin ruhunu şad edecek, hem de şehit yakınlarını onurlandıracak ve acılarını hafifletecek. Hem de kolektif milli bilincimizin bilimsel ve tarihsel olarak sağlam temellere oturacak ve çok güçlü hale getirecektir.

Katliam Araştırması

Kerkük katliamı sonuçları itibariyle, hem Kerkük toplumunun diriliş ve sosyal dayanışmasında bir dönüm noktasıydı, hem de Irak'ın yakın tarihinin dönemeçlerinden birini oluşturdu. Hatta General Kasım'ın Komünistlere karşı verdiği ilk tepkisinin tetikçisi olmuştur. Maryusuf Kilisesinde yaptığı konuşmayla Kasım, Irak'ta yeni bir dönemin kapılarını aralıyordu. Komünistlerin devletteki ağırlıklarını dengeleme ihtiyacını his ediyordu. Basına gelen kısmi özgürlükle, muhalif gazeteler çığ gibi artıyordu. Artık Iraklılar gazete okumaya başlıyordu. Her gün bir kaç karşıt görüşlü gazeteyi takip etmek günlük alışkanlıklar içine giriyordu.

Kerkük 13 Temmuz 1959 günü, büyük bir şenliğe hazırlanıyordu. Ülke alışık olmadığı bir coşkuyu yaşıyordu. Annelerimiz, gece yarısına kadar dışarıda kalmamıza, ilk kez müsaade ediyorlardı. Gecenini geç saatlerine kadar herkes davul-zurna havası içinde parklarda ve alanlarda eğleniyordu. Sonradan İşçi Alanı olarak değiştirilen Aslan-Kaplan Parkında, karpuz kavun yiyerek, gecenin keyfini çıkarıyorduk çocuk yaşlarımızda. Kerküklüler bu kutlamanın rengini ve dilini belirlemek çabasıydılar. Her yerde Türkmen şarkıları, Türkmençe sloganlar ve Türkmençe afişler vardı. Ana caddelerdeki taklar Türkmençe pankart ve afişlerle süslüydü. Gençler alışılmadığı kadar zıbyn-ceketle gurup grup dolaşıyorlardı. Şehir, kimliğini, kutlamanın diliyle, rengiyle kanıtlamak istiyordu. Kraliyetin devrilmesi yıldönümünün kutlamasına karşı hiç kimsede en ufak bir istek veya belirti yoktu. Bu

baskın kimlik rengi de birilerini rahatsız ediyordu.

Katliamdan ders çıkartılabilmesi için katliama götüren gelişmeleri, o günün şartları ve atmosferini, katliamın amaçlarını ve sonuçlarını çok iyi analiz etmemiz gerekir. Konuyla ilgili yığınla malzeme de vardır. Üç yıl süren Sıkıyönetim Mahkemeleri ve Devlet Güvenlik Mahkemelerinde bakılan davaların tutanakları, incelenecek belgelerin başında gelir. O günün gazeteleri konuyla ilgili sütunlar dolusu haber ve yorum yayınlıyorlardı. Şimdiye kadar bu olay, gençlerimizin, Mastır ve Doktora konusu olmamıştır. Hâlbuki böyle bir bilimsel araştırma, bizim konuyu daha doğru bir şekilde anlamamıza ve sağlıklı değerlendirmemize yol açar ve buna dayanarak milli bir görüş saptamamıza neden olur. Belki de bazı çevrelerin, **özür verme** gerekliliğinin sağlam gerekçelerini oluşturur. Gençlerden böyle bir araştırma isteği oluşmadıysa, biz bu ortamın hazırlanmasında bazı özendirici önlemler sağlayabiliriz. Mesela böyle bir araştırmaya burs temin eder veya sponsorluk sağlayabiliriz. Hatta bir araştırma yarışması konusu yapıp geniş tabanlı ve Türkmen camiası dışından araştırmacıların da katkılarını sağlayabiliriz. Böyle bir yarışmadan çıkacak bulgular, daha kuvvetli bir etkiyle kullanılmasına neden olacaktır.

Kerkük'ün (İntifadası)

Katliam sonrası Kerkük'te emsali görülmemiş, tam bir halk dayanışması oluştu. Halk tek bir duyumla mezarlıklarda toplanıyor, mitinglere çıkıyor, katliama bulaşanlara karşı düzenlenen suikastlarda, eylemcileri koruyor, evinde saklıyor ve

kaçmasını sağlıyordu. Yüksek katılımlarla mesleki sendikalar Türkmenlerin eline geçiyordu. Bu tam bir kitlesel hareketti. Halk hem haklarını talep ediyor hem de her türlü faaliyetleri sahipleniyordu. Direniş kahramanlar ürettiyordu. Mahallenin şamar çocuğu (...), eylemcilere katıldıktan sonra, mahallenin kahramanı oluyordu. İlk suikasta katıldığı zaman ürkek, elleri titreyen ve yüzü sapsarı iken, daha sonraları, hiç bir şey olmamışçasına, çayını karıştırıp, aznif oynamaya devam edecek kadar dingindi.

Bu Türkmenlerin kitlesel hareketlerinin en doruk noktasıydı. Bugünün baskı şartlarındaki değişiklik göz önüne alınırsa bu doruğun aşılabilmesi hatta çok gerisinde kalınması, üzerinde önemle düşünmemiz gereken bir durumdur. Bu kitlesel bilinç ortamını, havasını ve kahramanlarını bugünkü kuşaklara ulaştırmamız gerekir. O günün çoğu canlı şahitleri hayattadır. Önce o anıların dokümantasyonunun sağlanması gerekir. Bu insanları bulup, o günün şartları içinde yapılan eylemlerin, örgütlenmenin ve suikastların nasıl ve kimler tarafından yapıldığını anlatmak gerekir. Sonra da edebiyat ve hikâyecilerimizin yakın tarihimiz üzerinde yazacakları öykülerde, araştırmacıların hazırlayacakları biyografi ve anılarda, bu malzemeleri kullanarak o sürecin ruhunu bugünkü kuşaklara aktarmış olacaklar.

Bu gibi projelerin geliştirilip hayata geçirilmesi, katliamın yıldönümlerinde, acılarımızı dinamik bir potansiyele dönüştüreceğinden eminim.

Gecenin Karanlığı

	Dili yok bir şey sormaz Sessizdir ama durmaz Beni yalnız bırakmaz Gecenin karanlığı	Ruhumda kara simge Konuşmayan bir bilge Ne ışık ne de gölge Gecenin karanlığı
Gel dinle bak ne diyor Gecenin karanlığı Gidip tekrar geliyor Gecenin karanlığı	Sonsuz bir fikir gibi Bulunmaz sonu dibi Uysal sakin çelebi Gecenin karanlığı	Ne kuyruğu ne sapı Ne pencere ne kapı Çözülmez bir sır küpü Gecenin karanlığı
Dağ tepe demez arar Dalıp ışığı yarar Beni sınımsız sarar Gecenin karanlığı	Yorgun olanı yoklar Öper okşar kucaklar Beni koynunda saklar Gecenin karanlığı	Yükselir göğe ağar Sel olup yağar yağar Her akşam yeni doğar Gecenin karanlığı

Osman OĞUZ

Irak'taki Maliki Krizini Dikkatli Okumak

ABD'nin Aralık 2011'de askerlerini Irak'tan çekmesiyle birlikte bu ülkede meydana gelen hükümet krizi geçen süre içinde devam etmiştir. Bu süreçte Irak'taki siyasi dengelerin değiştiğini ifade etmek mümkündür. Irak'ın siyasi ve toplumsal yapısı dikkate alındığında iki önemli etken üzerinde durmak gerekir. Bunlardan birincisi, Irak'ın etnik-dinsel çeşitliliğinin siyasal arenada rekabet eden güç unsurları haline gelmesidir. Bir diğeri ise, bölgesel ve küresel güçlerin Irak üzerindeki rekabetidir. Bu analizde Irak'taki Maliki krizi sonucunda oluşan yeni iç dinamikler analiz edilmeye çalışılacaktır.

Maliki Krizi Sürecinde Ortaya Çıkan Koalisyon Arayışları

Irak Başbakanı Nuri El-Maliki'nin, ABD'nin Irak'tan askerlerini çekmesiyle beraber Irak Cumhurbaşkanı Sünni Arap Tarık El-Haşimi hakkında çıkardığı yurtdışına çıkma yasağı ve tutuklama kararı, Bağdat'taki siyasi haritanın adeta yeniden çizileceğinin sinyallerini vermiştir. Başka bir ifadeyle, 2010 yılında kurulan Bağdat hükümetinde hesaplar karışmış ve Maliki hükümetten çekilmeden yeni siyasi ittifaklar oluşturma çalışmalarına başlanmıştır. Maliki hükümetine karşı Irak'ta Erbil eksenli yeni bir hükümetin ortaya çıktığı algısı oluşmuştur. Çünkü Erbil'de 28 Nisan 2012 tarihinde Irak Cumhurbaşkanı Celal Talabani, Kuzey Irak Kürt Yönetim Başkanı Mesut Barzani, Irak Parlamento Başkanı Usama El-Nuceyfi, Eski Irak Başbakanı ve El-İrakiye listesi lideri Eyad Allavi ve Sadr Hareketi ile El-Ahrar listesi lideri Mukteda Es-Sadr'ın görüşmesinin ardından yeni bir siyasi ittifak oluşturulmuştur. Barzani, Allavi ve Sadr arasında kurulan bu ittifak, Maliki'ye verilen güvenoyunun geri çekilmesine yönelik bir süreç başlatmıştır.

Barzani-Allavi-Sadr İttifakının Kuruluşunu Hazırlayan Sebepler

- Kuzey Irak Kürt yönetiminin bu ittifakı kurmasındaki temel amacı, Maliki hükümeti ile yaşadığı temel sorunların giderilmesi (Kerkük sorunu, doğal gaz-petrol yasasının çıkartılması ve Kuzey Irak Kürt yönetiminin kontrolü altındaki sınırları koruyan Peşmergelerin bütçesinin Irak İçişleri Bakanlığı tarafından karşılanması) ve Kürtlerin 2003 ile 2007 yılları arasında Bağdat yönetimi üzerindeki etkisi-

nin yeniden tesis edilmesidir. Ayrıca Barzani liderliğindeki Kürdistan Demokratik Partisi'nin (KDP), kuzey Irak bölgesi başta olmak üzere hem Irak'ın genelinde hem de bölgedeki etkisini artırması da bir diğer önemli amaçtır. Bu durumda Barzani, Maliki krizi ile beraber KDP'nin Bağdat'ın karar mekanizmasında önemli bir role sahip olduğunu gösterecektir. Ayrıca Barzani, Maliki krizinde üstlendiği rolle bir nevi Cumhurbaşkanı Talabani'nin lideri olduğu Kürdistan Yurtseverler Birliği (KYB) ile örtülü bir rekabet içerisine girdiği izlenimi de vermektedir. Bu durumdan rahatsız olan Talabani de, Bağdat'taki konumunu kullanarak Barzani'ye karşılık vermeye çalışmaktadır.

- El-İrakiye lideri Eyad Allavi'nin, Sadr ile aynı ittifakın içinde bulunması ise Irak'taki siyasi dengeler açısından büyük bir sürpriz olmuştur. Çünkü Allavi ile Sadr arasında gerek siyasi gerekse ideolojik anlamda büyük farklılıklar bulunmaktadır. Allavi, Amerika'nın işgaline ve Irak'ta kurulması öngörülen federatif yapıya destek veren bir isimdir. Ayrıca Sadr'ın lideri olduğu Mehdi Ordusu'na karşı 2004 yılında ABD askerlerinin desteğiyle ciddi operasyonlar düzenlemiştir. Mukteda Es-Sadr ise, Şii bir din adamı olarak ABD'nin işgaline ve federatif bir Irak'ın kurulmasına karşıdır. Irak'ın bütünlüğünü savunmakla beraber İran'a yakındır. Allavi'nin, Sadr ile aynı ittifakta yer almasının ise önemli sebepleri bulunmaktadır. Bunlardan birincisi, Aralık 2010'da Irak hükümetini kurma yetkisini alan Maliki ile Erbil anlaşmasında yer alan "Yüksek Düzeyli Stratejik Konsey" adı altında bir kurumun kurulacağını ve bu kurumun başına Eyad Allavi'nin geçeceği konusunda bir anlaşma sağlanmıştı. Fakat bu konseyin kurulmaması sebebiyle Allavi, Maliki ve İran tarafından Irak'ın siyasi sahnesinden dışlandığını hissetmiştir. Bu sebeple Allavi'nin Sadr ile aynı ittifakta yer alması, bu dışlanmışlık hissine karşı Bağdat'ın siyasi sürecinde mevki arayışı içinde olması ile ilgilidir.

Bir diğeri ise, Allavi'nin oluşturduğu El-İrakiye listesi içerisinde yer alan farklı siyasi aktörlerin Bağdat'ta hükümet kurulduktan sonra ittifaktan ayrılmasıdır. Bu kopmalar, El-İrakiye'nin, parlamentodaki milletvekili sayısının azalmasına da yol

açmaktadır. Allavi de böylece Bağdat yönetiminde gün geçtikçe zayıfladığını fark etmiştir. Bu açıdan Irak'ta erken seçim ve Maliki'ye güvenoyu verilmemesi yönündeki talep El-İrakiye cephesinden sıkça dile getirilmektedir. Başka bir ifadeyle Allavi, kurduğu ittifakı yeni bir liste ile kurtarmaya çalışmaktadır.

- Mukteda Es-Sadr'ın, Barzani ve Allavi ile aynı ittifakta yer almasının arkasındaki önemli nedenlerden biri, Maliki ile olan rekabetidir. Sadr'ın, Erbil ziyaretinin ve sonrasında Barzani-Allavi ikilisi ile Maliki'ye karşı ittifaka girmesindeki faktörün İran olduğu görülmektedir. Çünkü İran, Irak genelinde nüfuzunu artırmak istemektedir. Sadr bu ittifak içinde yer almasaydı İran, Irak'taki Maliki krizini hem içerden, hem de dışarıdan kontrol edemeyebilirdi. Sadr'ın, Maliki'den güvenoyunun çekilmesi gibi bazı hamasi söylemlerde bulunması bir nevi Tahran'ın söz konusu krize müdahale ettiği mesajını da vermektedir. Ancak Sadr, Erbil'deki ittifakın (Barzani ve Allavi) içinde yer aldıktan sonra İran'ın belirlediği Maliki'den güvenoyunun geri alınması hususundaki kriterleri aştığı için 4 Haziran 2012 tarihinde Tahran'a çağırılmıştır.

- Dikkat edilirse 2003 yılından beri Irak'ta Şii'ler dışında kurulan tüm ittifaklarda mutlaka Şii bir isim bulunmaktadır. Tahran'ın, Kürtler ve Sünni Araplar arasındaki yakınlaşma neticesinde ülkedeki ve bölgedeki çıkarlarının riske girme ihtimalinden dolayı Sadr'ı Erbil'e gönderdiği değerlendirilebilir. Irak'taki siyasi tablonun daha net anlaşılması için şu hususa dikkat etmekte fayda vardır. Şii ittifakının üzerindeki Tahran ve Şii din adamlarının (Necef ve Kum'daki dini mercilerin) etkisi devam ettiği müddetçe Şii-Şii'ye karşı ne Kürtlerle ne de Sünni Araplarla herhangi bir ittifakta uzun süreli devam edemeyecektir. Dolayısıyla Mukteda Es-Sadr'ın Barzani ve Allavi ile illebet aynı ittifakta yer alması ve Iraklı Şii'lerin safını değiştirmesi zor görünmektedir.

Yukarıda sözü edilen Barzani-Allavi-Sadr ittifakı göz önüne alındığında Mukteda Es-Sadr'ın Kuzey Irak Kürt yönetimi ile anlaşarak Şii bir başbakanı devirme girişimi ise Şii kamuoyunda ciddi rahatsızlık uyandırmıştır. Sadr eğer Barzani ve Allavi ile ittifak kurmadan Maliki'den güvenoyunun geri alınmasını isteseydi, Şii cephesinden destek alabilirdi. Fakat Sadr'ın, Maliki krizi konusunda Barzani ve Allavi ile ittifak kurması, Şii'lerin Maliki'ye olan desteğini önemli ölçüde artırmıştır. Ayrıca Sadr'ın bu ittifak içinde yer alması bir taraftan da Sadr gru-

bunun (El-Ahrar listesi) içinde bulunduğu, Şii'lerin geniş tabanlı listesi olan Eski Başbakan İbrahim Caferi başkanlığındaki Irak Ulusal İttifakı'nı devre dışı bıraktığı görüntüsünü vermektedir. Dolayısıyla Sadr'ın Bağdat krizindeki fevri tutumu, Irak Ulusal İttifakı'nın Maliki'ye karşı bir eyleme geçmesini zorlaştırmıştır. Bu açıdan bakıldığında Sadr'ın, Maliki krizinde içinde bulunduğu ittifak tarafından yalnız bırakıldığı ifade edilebilir.

El-İrakiye listesine gelince, Eyad Allavi'nin işinin daha zor olduğunu ifade etmek mümkündür. Bunun iki temel nedeni vardır. Bunlardan birincisi, El-İrakiye listesinin çatısı altında toplanan yapıların farklı ideolojilere sahip olmasıdır. Bir diğeri ise liste içerisinde bulunan kişilerin, El-İrakiye'nin sadece Allavi, Parlamento Başkanı Nuceyfi ve Başbakan Yardımcısı Salih El-Mutlak tarafından yönetildiği fikrine sahip olmasıdır. Bu durum El-İrakiye listesi içinde bölünmelere sebep olmaktadır. Önümüzdeki süreçte El-İrakiye listesindeki kopmaların artması beklenebilir. Çünkü Allavi'nin Haşimi-Maliki krizinin ortaya çıkmasından bu yana takındığı tavır, hem kendisini hem de El-İrakiye'yi Kürt yönetiminin kontrolüne teslim ettiği görüntüsünü vermektedir. Bu bakımdan da Allavi, Irak siyasi sahnesinde güç kaybetmeye başlamıştır.

Aslında Allavi, El-İrakiye listesini kurma aşamasında halktan, özellikle Türkmenlerden ve Sünni Araplardan çok ciddi destek almıştır. Ancak Bağdat'taki hemen hemen her siyasi gelişmede ve yaşanan krizde El-İrakiye'nin veya Allavi'nin, Erbil yönetiminin dışında bağımsız bir siyasi duruş sergileyememesi ülkedeki imajlarını önemli ölçüde zedelemiştir. Başka bir deyişle Allavi, El-İrakiye listesi içerisinde liderlik inisiyatifi halen eline alamamaktadır. Allavi'nin inisiyatifi Nuceyfi, Mutlak ve Haşimi ile paylaşmasının ise doğru bir yaklaşım olmadığı öne sürülebilir. Eğer Allavi ve listesi, Irak'taki tüm siyasi gelişmelere tek başına öncülük edebilseydi, Bağdat'taki etkisini daha da artırmış olabilirdi. Bu bağlamda Allavi ve El-İrakiye listesinin Irak'taki siyasi krizin bir parçası olmaktan ziyade, sorunların giderilmesinde öncü bir rol üstlenmesinde ve iyi bir muhalefet olduğunu göstermesinde fayda vardır. Aksi takdirde Allavi'nin gelecek seçimlerde büyük oranda oy kaybına uğraması muhtemeldir.

Burada şu hususu belirtmekte yarar vardır. Allavi ve Sadr ile ittifak kuran Kuzey Irak Kürt yönetimi, Maliki kriziyle birlikte 2003 yılından beri Sünni Araplar ve Mukteda Es-Sadr ile yaşadığı gerginliğe karşı bir ittifak kurmuştur. Bu durum Allavi ve Sadr'a olan halk desteğinin azalmasına neden olurken, Kürtlerin Barzani'ye olan desteğinin önemli ölçüde artırmıştır.

* Prof. Dr., Trakya Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, EDİRNE/TÜRKİYE.

Ali SEMİN

Irak Anayasası'na Göre Başbakandan Güvenoyu Çekilmesi

Irak Anayasası başbakandan güvenoyunu çekme yetkisini cumhurbaşkanına ve parlamentoya vermektedir. Anayasa'nın 61. maddesinin B bendinin 1. fıkrasına göre Cumhurbaşkanı, başbakandan güvenoyunu çekmek için doğrudan parlamentodan talepte bulunur. 61. maddenin B bendinin 2. fıkrasında ise, Parlamento'nun 1/5'nin (Irak Parlamentosunda 65 milletvekili sayısına tekabül etmektedir) isteği üzerine başbakandan güvenoyunun çekilmesi talep edilebilir. Ancak milletvekilleri bu istekte bulunmadan önce başbakana gensoru iletmesi ve bunun üzerinden bir hafta geçmesi gerekmektedir.(1)

Başbakandan güvenoyunu çekme işlemlerinin aşamaları;

1. Başbakana gensorusunun yöneltilmesi en az 25 milletvekilinin talebi üzerine gerçekleşir. Başbakanın gensorusuna yanıt vermesi için en az bir hafta geçmesi gerekmektedir.

2. Başbakanın gensoruya cevap vermesinin ardından Irak Parlamentosu üyelerinin 1/5'i Başbakandan güvenoyu çekilmesi için talepte bulunabilir.

3. Irak Anayasası'nın 61. maddesinin B bendinin 3. fıkrasına göre, Parlamento üyeleri başbakandan güvenoyunu çekme kararını mutlak çoğunlukla (163 üye) alır.

Talabani'nin Maliki Krizindeki Tutumu

Irak'ta, Aralık 2011'den bu yana Irak Cumhurbaşkanı yardımcısı Tarık El-Haşimi ile yaşanan siyasi kriz, Barzani-Allavi-Sadr ittifakı ve Maliki arasında daha değişik bir sorunu da beraberinde getirmiştir. Buna göre Bağdat'taki siyasi kriz, Haşimi'den ziyade Maliki ile Barzani-Allavi-Sadr arasındaki krize dönüşmüştür. Bununla birlikte Erbil'de 28 Nisan 2012 tarihinde Erbil toplantısında alınan kararla Maliki'den güvenoyunun çekilmesi gündeme gelmiştir. Bu nedenle Barzani-Allavi-Sadr ittifakı Maliki'den güvenoyunu çekmek için harekete geçmiştir. Burada şunu belirtmek gerekir, Maliki'den güvenoyunun çekilmesi hususu ülke içindeki siyasi yapılar arasında ayrışmaya yol açtığı gibi, bölgede Türkiye, Suudi Arabistan, Katar ve İran arasında örtülü bir rekabetin olduğunu da gözler önüne sermektedir. Dolayısıyla Maliki krizi sadece Irak'ın iç meselesi olmakla kalmamıştır. Dahası Irak'taki siyasi gruplar arasında güç mücadelesi yaşanırken, bölgesel aktörleri de göz ardı etmemek gerekmektedir.

Maliki'den güvenoyunun çekilmesi için toplanan 173 milletvekilinin imzası 4 Haziran 2012 tarihinde Cumhurbaşkanı Talabani'ye sunulmuştur. Talabani ise, imzaların tetkiki için bir araştırma komisyonu kurmuştur. Söz konusu araştırma ko-

misyonu yaptığı inceleme sürecinde 11 milletvekilinin imzasını geri çekmesi ve 2 milletvekilinin de imzasının askıya alınması için talepte bulunmuştur. Böylece Cumhurbaşkanı tarafından görevlendirilen komisyonun iradesiyle toplanan 173 imzanın 160'a düşmesi neticesinde Maliki'den güvenoyunun çekilmesi girişiminin ilk aşaması başarısız olmuştur. (2) Bu durumda ikinci bir yol daha bulunmaktadır. Cumhurbaşkanı gidilmeden parlamento tarafından gereken işlemlerin yapılmasıyla Maliki'den güvenoyunu çekmek kanunen mümkündür. Ancak Talabani bu meselede Maliki'den yana bir tavır ortaya koymuştur.

Bunun sebeplerini şu şekilde sıralamak mümkündür:

- Talabani, Maliki krizinde kuzey Irak'ta ve bölgede Kürt yönetimi Başkanı Mesud Barzani'nin fazlasıyla ön plana çıktığını değerlendirerek, kendisinin ve KYB'nin Kürtlerin siyasi sahasından dışlandığını hissetmektedir. Bu sebeple Talabani, Maliki krizinde varlığını ve rolünü göstermeye çalışmaktadır. Talabani'nin, Maliki'den yana bir tutum sergilemesi; Barzani ile sadece Kürtlerin siyasi arenasında değil, Irak'ın genelinde ve bölgede dolaylı olarak bir güç mücadelesine girdiğini göstermektedir.

- Talabani, Maliki'nin başbakanlığı bırakmasının istenmesinin arkasında kendisinin ve partisinin (KYB) tasfiye edilmesinin amaçlandığını düşünmektedir. Çünkü Maliki'nin başbakanlıktan alınmasının ardından yeni bir hükümet kurulmadığı takdirde erken seçime gidilecek bu da Talabani'nin cumhurbaşkanlığı koltuğundaki görevinin sonu olacaktır. Çünkü Irak Anayasası'nın 72. maddesine göre, Cumhurbaşkanı'nın sadece iki dönem seçilme hakkı vardır. Dolayısıyla Talabani, görevinin ikinci döneminde olduğu için Maliki sonrası Irak'ta erken seçime gidilmesi durumunda tekrar cumhurbaşkanlığı koltuğuna oturamayacaktır.

- Talabani, cumhurbaşkanı olduktan sonra Kürt kamuoyunda KYB'nin zayıflamasına neden olmuştur. KYB, artık Kürt Yönetimi Başkanı Mesud Barzani'nin lideri olduğu KDP'ye karşı 1990'lı yıllardaki gibi herhangi bir silahlı veya siyasi mücadele verecek durumda değildir. Bu sebeple kuzeyde zayıflayan Talabani'nin, Irak'ta bir politikacı olmaktan ziyade bir devlet adamı rolünü oynadığı ileri sürülebilir.

- Talabani, Erbil'de kurulan Barzani-Allavi-Sadr ittifakının uzun süreli olmadığını ve Sadr'ın tüm Şii nüfusu temsil etmediğini düşündüğü izlenimini vermektedir. Bununla birlikte Talabani'nin, Maliki'den güvenoyunun çekmemesinin en önemli hedeflerinden biri Kürt-Şii düşmanlığının oluşmasının önüne geçmektir. Eğer bir Kürt-Şii düşmanlığı

meydana gelirse Kürtler, Irak'ın yüzde 60-65'ini karşısına alacak ve Şii desteğini kaybetme tehlikesi ile karşı karşıya kalacaktır. Bu da Kürtlerin, Irak'taki çıkarları açısından ciddi bir risktir. Çünkü 2003 yılından beri Kürtler, Bağdat'ta Şiilerle anlaşarak devlet kademesinde birçok konuyu kendi lehlerine halletmişlerdir. ABD işgalinden sonra Kürtler eğer Şiilerle işbirliğine gitmeseydi, günümüzde elde ettikleri bir takım haklara (Irak'ın federal devlet olması, Kürtçe'nin resmi dil olma vs. gibi) sahip olamazlardı. Talabani bu bağlamda Sadr'ın Şiilerin sadece 1/4'ünü temsil ettiğini açıklayarak ve Kürt-Şii düşmanlığının oluşmaması için Barzani'den çaba göstermesini isteyerek dolaylı olarak bir uyarıda da bulunmuştur.

- Maliki krizinde Talabani'nin aynı zamanda bölgesel aktörler arasında da tercih yaptığı görülmektedir. Kürt Yönetimi Başkanı Barzani Türkiye ile yakın ilişkiler kurarken, Talabani İran'a yakın durmaktadır. Şu hususa dikkat çekmekte yarar vardır. 2010 yılında Irak'ta hükümet kurulduğunda, Talabani'nin cumhurbaşkanı olmasına Sünni Araplar karşı çıkarken, Şiiler ve Tahran destek vermiştir. Bu nedenle Talabani'nin Maliki'den yana bir tutum sergilemesinde İran'ın etkisini unutmamak gerekir. Başka bir deyişle, Barzani Ankara ile ilişkilerini geliştirdikçe, Talabani İran'a yakın duracaktır. Dolayısıyla Talabani'yi Tahran ile ilişkilerini güçlendirmeye sevk eden önemli faktörlerden biri de, İran ve Şiilerin KYB'yi desteklemesini sağlamaktır.

Talabani'nin, Maliki'den güvenoyunun çekilmesine karşı çıkması, Bağdat'taki siyasi krizde tarafsız kalma çabası olarak da görülebilir. Talabani, bu sorunda ciddi bir muhalif ittifak olmasına rağmen sorunun tek müsebbibi olarak gösterilmekten rahatsız olduğunu zaman zaman istifa etme tehdidi ile ortaya koymaktadır. Yukarıda da belirtildiği gibi Talabani, Kürt-Şii düşmanlığının yaşanmasından endişe etmektedir. Şiilerin geniş listesi olan Irak Ulusal İttifakı, Şii merci Ayetullah Ali El-Sistani ve Tahran'ın, Maliki'nin başbakanlık koltuğunu bırakmasını istemediği sürece Talabani'nin, Maliki'den güvenoyunun çekilmesi girişimlerine destek vermeyeceği öngörülebilir.

Sonuç

Irak'taki son gelişmeler sadece siyasi bir kriz olarak görülse de, bu nitelikteki krizler ülkede ekonomi ve güvenlik temelli sorunlara yol açmaktadır. 13 Haziran'da Irak'ın sekiz vilayetinde meydana gelen saldırılarda seksen üç kişi hayatını kaybetmiş, üç yüze yakın kişi de yaralanmıştır. Irak'taki siyasi istikrarsızlık ülkeyi her yönden olumsuz etkilemektedir. Bu sebeple siyasi krizin ivedilikle çözülmesi gerekmektedir. Özellikle Türkiye, Suudi

Arabistan ve İran gibi bölgede etkisi olan ülkelerin, Irak'taki siyasi krizde taraf olmaktan ziyade sorunun çözümünde yer alması önemlidir. Erbil'de oluşan Barzani-Allavi ve Sadr üçlüsü arasındaki ittifakın uzun süreli olamayacağı göz önünde bulundurulmalıdır. Çünkü her üç siyasi oluşumun (El-İrakiye, Kürtler ve Sadr grubu) Bağdat'taki hedefleri aynı değildir. Kürtler, hangi ittifakta yer alırsa alsın, Kerkük meselesinde taviz vermeyebilir.

Öte yandan Maliki krizi, sadece Bağdat'taki siyasi görüntüyü değiştirmemiş, aynı zamanda Kuzey Irak'taki siyasi ittifakı da etkilemiştir. Talabani'nin, Maliki'den güvenoyunun geri alınmasına karşı çıkması, KDP-KYB stratejik ortaklığının bozulabileceğine ilişkin endişelere yol açmıştır. Hâlihazırda iki parti arasındaki ortaklık Kürtlerin Irak'ta elde ettiği imtiyazların zarar görmemesi için zoraki de olsa devam etmektedir. Ancak Maliki kriziyle birlikte Talabani-Barzani arasındaki gizli güç mücadelesinin nüksettiği belirtilmelidir.

Türkiye açısından değerlendirildiğinde, Irak'taki siyasi krizden sonra Haşimi'nin İstanbul'a yerleşmesinin Ankara-Bağdat arasındaki ilişkilerin gerilmesine sebep olduğu görülmektedir. Bu sebeple Ankara, Irak politikasını gözden geçirerek, Maliki'den güvenoyunun çekilmemesi ve başbakanlık görevini sürdürmesi durumunu göz önünde bulundurarak iki ülke arasındaki ilişkilerin düzeltilmesi için şimdiden bazı girişimlerde bulunmalıdır. Türkiye, belirli Iraklı siyasetçiler üzerinden bir Irak politikası oluşturmamalı, tersine Bağdat yönetiminde kim olursa olsun bu kişilerle ilişkilerini güçlendirmeli, Irak'ta ortaya çıkan boşluğu doldurmaya yönelmelidir. Aksi durumda Ankara'nın Irak'taki hareket alanı daralabilir.

Bugünkü süreçte Maliki'nin Erbil'deki muhalefetin bazı taleplerini yerine getirerek, krizi yatıştırmak için çaba harcayacağı söylenebilir. Tahran ve Ankara'nın girişimi doğrultusunda Yüksek İslami Konseyi Başkanı Ammar El-Hekim öncülüğünde bir arabuluculuk komisyonu kurularak, Maliki ile taraflar arasında görüşme yapılması muhtemeldir.

Dipnotlar:

(1) El-DasturAl-Iraqy-http://parliament.iq/Iraqi_Council_of_Representatives.php?name=singal9asdasdas9dasda8w9wervw8vw854wvw5w0v98457475v38937456033t64tg34t64gi4dow7wnf4w4y4t386b5w6576i75page&pa=showpage&pid=55

(2) بيان من مكتب رئيس الجمهورية (Irak Cumhurbaşkanı Büro-sundan Açıklama)

http://www.iraqipresidency.net/news_detail.php?language=arabic&id=12110&type=news

http://www.bilgesam.org/tr/index.php?option=com_content&view=article&id=2160:iraktaki-maliki-krizini-dikkatli-okumak&catid=77:ortadogu-analizler&Itemid=150

Kaynak: www.bilgesam.org

Osmanlı'nın Beşiğinde Türkmen Sempozyumu

18-19 Mayıs 2012 tarihleri arasında, Osmanlı çınarının doğuşuna şahitlik eden topraklarda, Bilecik'te, Irak Coğrafyasında Türkmen Varlığı ve Kültürü Sempozyumu vesilesiyle, Türkiye'nin çeşitli üniversitelerinden gelen pek değerli akademisyenlerle buluştuk.

Bilecik Şeyh Edibali Üniversitesinin pek muhterem Rektörü Prof. Dr. Azmi Özcan'ın ve yardımcısı Prof. Dr. Abdulhalik Bakır'ın, bir sempozyum için gerekli olan her şeyi araştırmacıların önüne sermesi fevkalâde memnuniyet vericiydi. Genç bir üniversitenin kısa zamanda ehil idareciler elinde gerçek bir eğitim yuvası haline geldiğini gözledik. Üniversite Rektörü Sayın Özcan'ın biz katılımcılara göstermiş olduğu yakın ilgi de ayrıca kayda değerdi. Protokol kaygısından uzak, candan misafirperverliği ve gelecekte de bizlere her türlü ilmî çalışmada üniversitesinin kapılarını açacağını vaat etmesi pek sevindiriciydi. Hocanın yakın çalışma arkadaşlarından aldığımız bilgilere göre, Rektör Bey, makamına gelen hiç kimseyi kapıdan çevirmiyormuş. Bunu duyunca asırlardan beri kaybettiğimiz idareci tipini nihayet yakalamış olduğumuzu

gördük. Nitekim Rektör Bey bizlere ikram ettiği bir öğle yemeğinde, "Biz Türkmenlerle Türkmen, Kırımlılarla Kırımlı, Balkanlılarla Balkanlıyız." diyerek Türk dünyasının meselelerine ne derece önem verdiğini dile getiriyordu.

Sempozyuma katılımcıların sayısı, başka sempozyumlarla karşılaştırıldığında az görülebilir. Fakat çok değerli tebliğlerin sunulduğu bu şöleninde katılımcıların Irak Türklerinin meselelerine nasıl dört elle sarıldıklarını ve derin bir vukufu sorunlarımıza çareler ürettiklerini görerek ümitle dolduk. Özellikle, Trakya Üniversitesinin Fen Edebiyat Fakültesine bağlı Türk Dili ve Edebiyatı bölümünün on öğretim üyesiyle sempozyuma katılmış olması meslekî hassasiyeti aşan ve kökleri asırlara varan bir kardeşlik duygusunun dışı vurumuydu. Bu satırlar vesilesiyle, Prof. Dr. A. İhsan Öbek'e, Yrd. Doç. Dr. F. Sibel Bayraktar'a, Prof. Dr. Recep Duymaz'a, Prof. Dr. Ahmet Günşen'e ve diğer meslektaşlarıma kalbî minnettarlığımı sunarım. Aslında, sempozyumdan öte bir şenlik havasında geçen iki gün boyunca yepyeni dostluk-

lar edindik, dostluklar tazeledik. Sempozyumun en yaşlı katılımcısı olan, Türkmen davasının ta içinde yoğrulmuş, hâlihazırda da Irak Türkmenlerin sesini dünyaya duyurmak için hiçbir fedakârlıktan çekinmeyen değerli büyüğümüz Habib Hürmüzlü Beyefendi'nin aramızda bulunması iki gün boyunca bizlere büyük bir şevk ve manevî destek sağladı. Bunun yanında, kıymetli Kerküklü yazar Kemal Beyatlı da sempozyuma esprileriyle renk kattı. Ayrıca, Kazakistan'da uzun yıllar Ahmed Yesevî Üniversitesindeki Rektörlüğüyle Türkiye'yi temsil eden aziz kardeşimiz Mahir Nakip ve nazik eşi Müzeyyen Hanım, İstanbul'dan gelen Irak Türkleri Kültür ve Yardımlaşma Derneği Genel Başkanı Sayın Mehmet Tütüncü ve son günlerde yazdığı "Vatan Topraklarından Gurbetçilere Söz Söyleyenlere... Kendinizi Bir Gurbetçinin Yerine Koydunuz mu Hiç?" yazısıyla Türkmenlerin kemikleşmiş bir sorunu olan gurbetçiliği fevkalâde zarif ve dokunaklı bir dille kaleme alan muhterem eşi Deniz Tütüncü de sempozyumun müstesna katılımcılarından. Ama sempozyumu asıl değerli kılan Kerkük, Tuzhurmatı, Erbil ve Telafer'den gelen ses sanatçılarının, her iki günün akşamında okudukları yanık Kerkük türkeleri ve hoyratlarıydı.

Ses sanatçılarımız ilk günün akşamı sempozyum katılımcılarına özel bir program sundular. Abdulhalik Bakır Hoca'nın büyük Türkmen sanatkârı Muhammed Rauf'u sahnede kucaklaması, hemşehrimiz, can dostumuz Yıldırım Hasanzade'nin Kerkük halk oyunlarından birini türküler eşliğinde büyük bir ustalıkla sergilemesi geceye renk kattı. Türkmeneli'den gelen sanatçılarımız ikinci günün akşamında, Söğüt Belediyesinin düzenlediği bir konserde de sahne alarak Bileciklilerle Türkmenlerin kaynaşmalarına vesile oldular. Sanatçılarımızın gördüğü ilgi, Bileciklilerin, yakın tarihte kendilerinden türlü desiselerle koparılmış kardeşlerini kucaklamasından başka bir şey değildi. Bu arada, Söğüt Belediye Başkanı Osman Güneş'in, sempozyum düzenleyicilerine ve ses sanatçılarımıza verdiği hediyeler iki topluluk arasındaki kardeşliğin diğer bir göstergesiydi.

Sempozyum, cumartesi günü iki oturum ve Kerkük deyince ilk akla gelen isim olan Prof. Dr. Suphi Saatçı'nın bir değerlendirme konuşmasıyla son buldu. Suphi Saatçı konuşmasında bu gibi toplantıların, Irak Türklerinin sesini dünyaya duyurmada etkili olacağını, yakın bir gelecekte Irak Türklerinin meselelerinin milletler arası bir sempozyumla da ele alınmasının önemini vurguladı. Bilecik Şeyh Edibali Üniversitesi Rektör Yardım-

cısı Abdulhalik Bakır ise bundan sonra da benzer akademik faaliyetlere ev sahipliği etmekten gurur duyacaklarını ve her türlü desteğe üniversitesinin hazır olduğunu bildirdi.

Dolu dolu geçen iki günlük bu sempozyumun bütün Türkmenlere yepyeni bir heyecan getireceğine ve değerli bilim adamlarının Irak Türkmen meselelerine dair mesailerine güç vereceğine inanıyorum. Bu arada, sempozyumda bildiri sunanların ya Türkolog ya tarihçi olması bir eksikimizi de ortaya çıkarmış oldu. Bana göre, bundan sonraki dönemlerde sosyologların ve ilâhiyatçıların da Türkmeneli bölgesine giderek orada çeşitli araştırmalar yapmaları gereklidir. Sosyal bilim dallarında çalışan bütün araştırmacılara bu yönde teşvik edici ortamlar, imkânlar sağlanmalı ve Türkmen akademisyenler Irak Türkleri üzerinde çalışmak isteyen meslektaşlarına rehberlik ve danışmanlık etmelidirler.

Osmanlı'nın temellerinin atıldığı bir bölgede ve Türkiye Cumhuriyeti'nin temelinin atıldığı bir günün yıl dönümünde gerçekleştirilen bu sempozyumun, ileride de hayırlı hizmetlere vesile olmasını temenni ederiz.

Irak Türkmen Eğitiminin Kronolojisi

Irak toprakları üzerinde bin yılı bulan mazileri içinde millî kimliklerini korumayı başarmış Türkmenler bu ülkede Telâfer'den Mendili'ye uzanan bir hat üzerinde yerleşmiş, kendi kültürlerini bu topraklara kalıcı bir şekilde işleyerek buraları vatan tutmuşlardır. Türkmenler gerek Selçuklu gerek Beylikler ve gerek Osmanlı çağlarında Kerkük ve diğer Türkmen bölgelerinde pek çok ilim irfan yuvası mektep, medrese, tekke ve zaviye kurarak eğitimi kalıcı müesseseler yoluyla toplum hayatına kazandırmış ve yeni nesillerin yetişmesini, bu yolla da millet varlıklarının devamını temin etmişlerdir. Bu eğitim kurumlarında her ne kadar şer'î ilimler Arapçayla okutulmuşsa da Türkçe de eğitimde esas alınan bir başka dildir. Bir başka deyişle Türkmenler, ana dilleriyle eğitim faaliyetlerini yürütürken hem çağın ihtiyacı olan ilimleri tahsil etmiş hem de millî varlıklarını ana dilleri vasıtasıyla korumuşlardır.

Yukarıda anılan dönemlerde yalnızca Kerkük'te 26 mektep ve medresenin açılmış olduğunu görüyoruz(Nakip 2007: 267-269)¹. Bu durum Türkmenlerin eğitime ne derece önem verdiklerinin bir göstergesidir. Öte yandan, Türkçenin bu dönemde başlıca eğitim dillerinden biri olduğu da Kerkük'teki bir Yahudi ve bir Keldani² mektebinin eğitim dilinin dahi Türkçe olmasından bellidir(Nakip 2007: 269-270). Bu itibarla, Türkçe Türkmenler için çok uzun zamandan beri eğitim alanında kullanılagelen bir dil olmuştur.

Türkmenlerin eğitimde Türkçeyi kullanmaları Osmanlı'nın Irak'tan çekilmesinden sonra bir müddet daha devam etmiştir. Ancak Irak topraklarının Osmanlı şemsiyesinin dışına çıkması ve önce İngiliz mandasına, sonra da Irak Krallığı'nın hakimiyetine bırakılması Türkmenlerin vatandaşlık hukuku açısından önemli kayıplara uğramalarına yol açmıştır. Zira, Osmanlı asırlarında diğer Müslüman topluluklarla bir arada, aynı statüde yaşayan ve klâsik Os-

manlı sisteminde "İslâm milleti"nin bir parçası olan Türkmenler Irak'taki siyasî değişim sonucunda bir anda kendilerini Irak vatandaşları olarak bulmuşlardır. O dönemde, Türkmenlerin içinde bulunduğu şartları ağırlaştırılan bir husus da ne Lozan Muahedemesinde ne de Ankara Anlaşmasında kendilerinin hukukunu derceden, düzenleyen veya koruyan herhangi bir maddenin bulunmayışıdır. Bu durum tabiatıyla, o dönemde Türkmenlerin eğitim alanında hangi dili kullanacakları meselesini de belirsizliğe sevk etmiştir. Bununla birlikte, 21 Mart 1925'te hazırlanan ilk Irak Anayasası'nda Türkmenler, Kürtler ve Araplarla beraber, Irak'ın üç kurucu etnik unsurdan biri olarak kabul edilmiş(Özkan 2007: 72); aynı anayasada, Türkmenlere kendi dilleriyle eğitim alma hakkı da tanınmıştır(Hürmüzlü 2003: 27). Fakat, Türkmenlerin bu kazanımları fazla devam etmemiş; kısa bir zaman sonra Türkçe yavaş yavaş eğitim uygulamalarından silinmiştir. Irak'ın kuruluşundaki tarihî süreç dikkate alındığında Türkmenlerin uğradıkları bu mağduriyet daha iyi anlaşılabilir. Nitekim, zamanın süper gücü olan İngilizlerce, Irak'ın bir millî(!) devlet olarak ihdas edilmesi ve Şerif Hüseyin'le oğullarının Osmanlı'dan kopuş sürecinde bir taraftan İngilizlerle iş birliği yapıp bir taraftan Arap kavmiyetçiliğini öne çıkarmaları Türkmenlerin nasıl bir komplonun içine düştüklerini belirgin bir şekilde ortaya koyar. Biz, yazımızda bu tarihî süreci tahlil etmeyip Irak Türkmenlerinin Irak vatandaşlarına dönüştükten sonra Türkçe eğitim alma hakkını ne ölçüde kullanabildiklerini ve bu uğurda ne gibi sıkıntılarla karşı karşıya geldiklerini bazı tarihî ve hukukî belgelere dayanarak siz değerli okuyucularımızın dikkatlerine sunacağız.

Irak Türkmenlerinin ana diliyle eğitim alma haklarının hukukî belgeleri ve dayanakları:

Yazımızın bu bölümünde Irak Türkmenlerine Irak makamlarınca zaman zaman vaat edilen veya verilen Türkçeyle eğitim alma hakkının tarihî belgeleriyle Irak Türkmenlerinin gerek Irak gerek Türkiye Cumhuriyeti makamları nezdinde giriştikleri hak arama teşebbüslerine yer verilmiştir:

1922'de, yeni bir anayasanın yapılmasına

1. Ayrıca bkz. http://www.nizamettin.net/tr/arapca_makale-arastirma/isl_bil_gelism_medr_ve_alim_katki.htm (Erişim tarihi: 5 Mayıs 2012).

2. Kerkük'te bir Hristiyan Türk topluluğu olup bunların İncilleri ve duaları da Türkçedir.

ilişkin süreçte, Irak'la İngiltere arasında varılan anlaşmanın üçüncü maddesinde, ana dili Arapça olmayan diğer kavmiyetler gibi, Türkmenlerin de nüfusça fazla oldukları bölgelerde, ilköğretim kademesinde eğitim ve öğretimi Türkçeyle gerçekleştirmelerine izin verileceği kaydedilmiştir (Hürmüzlü 2003: 20; Saatçi 2003: 198).

Kral 1. Faysal da tahta çıktığı gün halka hitap ederken vatandaşlar arasında hiçbir şekilde ayırım yapılmayacağı konusunda taahhütte bulunmuş; bu taahhüdünü 11 Haziran 1935 tarihindeki konuşmasında da tekrarlayarak yerli dillerle eğitim ve öğretimin gerçekleştirilmesi haklarının arkasında olduğunu duyurmuştur(Hürmüzlü 2003: 20-21).

21 Mart 1925'te hazırlanan ilk Irak Anayasası'nın 16. maddesinde de nüfusunun çoğunun Türk olduğu bölgelerde ana dili Arapça olmayan toplulukların, bu arada Türkmenlerin, okullarda kendi ana dilleriyle eğitim öğretim işlerini yürüteceği hükme bağlanmıştır(Akbudak 1965: 13).³

1 Haziran 1931'de yayımlanan 74 sayılı Mahallî Diller Kanunu'nda da Türkmenlerin nüfusça çoğunlukta oldukları yerleşim yerlerindeki okullarda Türkçeyle eğitim almaları hukukî güvenceye kavuşturulmuştur (Hürmüzlü 2003: 23).

30 Mart 1932 tarihinde Başbakan Nuri Sait'in imzasıyla Irak Hükûmeti adına yayımlanan taahhütnamede Türkmenlerin ana dilleriyle eğitim verebilecekleri okulları açabilecekleri bildirilmiştir (Bekir 2009: 62).

Irak'ın Milletler Cemiyetine üye olmasının hemen ardından, 30 Mayıs 1932 tarihinde yayımlanan bildirinin 8. maddesinde ana dili, resmî dil Arapçadan farklı olan toplulukların çocuklarına Irak eğitim sistemi içinde ana diliyle eğitim alma hakkı tanınmıştır(Saatçi 2003: 202).

29 Mart 1946 yılında Irak'la Türkiye arasında imzalanan dostluk ve iş birliği anlaşmasına bağlı olarak 3 numaralı protokolün 3. maddesinde Irak'taki ticaret okullarında Türkçe,⁴ Türkiye'deki ticaret okullarında da Arapça okutulacağı hususunda iki ülke arasında anlaşmaya varılmıştır(Şimşir 2004: 118).

28-30 Ağustos 1960 tarihleri arasında da Türkmen Öğretmenler Sendikasının birinci kongresinde, ilkokullarda Türkçeyle eğitime geçilmesi(1937'de kesintiye uğramıştı.) ve hizmet içi kurslarıyla öğretmenlerin bu uygulamaya hazırlanması kararı

3. Ayrıca bkz. Hürmüzlü, Habib, Irak'ın Hukuki Yapısında Türkmenlerin Yeri, Irak Dosyası (Ali Ahmetoğlu, Hayrullah Cengiz, Yahya Başkan (der.), TATAV, İstanbul. s.168.

4. Yazar ticaret okullarının hangi kademe de olduğundan söz etmemiştir.

alınmıştır(Hürmüzlü 2003: 66-67). Bu talepler o günkü Irak hükûmetine iletilmişse de bir sonuç alınamamıştır. Kongrenin açılışında o zamanki Irak Eğitim Bakanı da hazır bulunmuştur(Hürmüzlü 2003: 66).

2 Eylül 1960 tarihinde Türkiye'deki İhtilâl Hükûmetinin Başbakan Yardımcısı konumundaki Alparslan Türkeş Türkiye Cumhuriyeti Dış İşleri Bakanlığına bir yazı göndererek Irak makamları nezdinde, Irak Türklerine Türkçe eğitim alma hakkıyla ilgili teşebbüste bulunulması konusunda Bakanlığın görüşünü sordu. Bakanlık bu mesele nin daha müsait bir zamana bırakılması hususunda görüş beyan etti (Şimşir 2004: 137).

8 Mart 1963'te Ata Terzibaşı başkanlığındaki bir Türkmen heyeti Irak Cumhurbaşkanı Abdüsselâm Arif'le görüşerek kendisine Türkmenlerin çeşitli taleplerini iletmıştır. Bu talep listesinin ilk maddesi Türkçe eğitimle ilgilidir(Şimşir 2004: 143).

13 Haziran 1963'te Türkiye Cumhuriyeti Dış İşleri Bakanlığının Bağdat Büyükelçiliğine gönderdiği bir talimatnamede, Irak'ın Ankara Büyükelçisinin, Kürtlere adem-i merkeziyet(özerklik) verileceğini ve kendilerine Kürtçe eğitim alma hakkı tanınacağını belirtmiş olduğu; bir gazetecinin sorusu üzerine, Türkmenlere de Kürtlere tanınan bu gibi hakların verilmesi için Irak Hükûmetince bir çalışmanın başlatılmış olduğunu duyurmuştur(Şimşir 2004: 144).

27 Haziran 1963 tarihinde, TC'nin Bağdat Büyükelçisi Irak Dış İşleri Bakanıyla görüşerek kendisine, daha önce Ankara'daki Irak Büyükelçisinin, Irak Kürtlere verilecek özerkliğin bir benzerinin Türkmenlere de verilebilmesi için Hükûmetlerince bir çalışma başlatıldığı sözünü hatırlatmış; Türk Hükûmetinin, bu hususun takipçisi olduğunu bildirmiştir(Şimşir 2004: 147).

8 Temmuz 1963'te İstanbul'daki Irak Türkleri Kültür ve Yardımlaşma Derneği'nin Başkanı Necmettin Esin Türkiye Cumhuriyeti Dış İşleri Bakanlığına başvurarak Irak Türkmenleriyle ilgili bazı taleplerde bulundu. Bunlardan biri de Batı Trakya'da olduğu gibi Kerkük'te de bir Türk lisesi açılması talebiydi(Şimşir 2004: 149).

8 Nisan 1964 tarihinde Irak Türkmenleri Cumhurbaşkanı Abdüsselâm Arif'e bir muhtıra sunarak bazı taleplerde bulunmuşlar, bu taleplerden biri de Kürtlere tanınacak adem-i merkeziyet hakkının Türkmenlere de tanınmasıdır(Şimşir 2004: 153-154).⁵

8 Eylül 1964 tarihinde Türkiye'nin Bağdat Büyükelçiliğinden Türkiye Cumhuriyeti Dış İşleri

5. Türkmenlerin talep ettiği adem-i merkeziyet hakkı Türkçe eğitim almayı da kapsamaktadır.

Bakanlığına gönderilen bir yazıda, Irak makamlarınca Türkmen Kardeşlik Ocağına Bağdat'ta, ilkokul seviyesinde bir Türk okulu açtırılacağı ve zamanla bu okula orta ve lise kısımlarının eklenmesinin düşünüldüğü bilgisi ulaştırılmıştır (Şimşir 2004: 159-160).

24 Ocak 1970 tarihinde Devrim Komuta Konseyi tarafından yayımlanan 89 sayılı kanun hükümündeki kararnameyle Irak Türklerine içinde, ilköğretim kademesinde Türkçeyle eğitim alma da bulunan bazı kültür hakları tanınmıştır (Saatçi 2003: 236-237; Hürmüzlü 2003: 75-76).

8 Temmuz 2004 tarihinde yayımlanan Irak Geçiş Dönemi Yönetimi Kanunu'nun 9. maddesinde de Türkmenlerin kamuya ait okullarda, eğitimcilik esaslarına uygun olarak ana dilleriyle eğitim ve öğretim faaliyetlerini gerçekleştirebilecekleri kayda geçirilmiştir (Bekir 2009: 61).

2006'da yürürlüğe giren yeni Irak Anayasası'nın 4. maddesinin 1. bendinde de bütün Irak vatandaşlarına kamuya ait eğitim kurumlarında, eğitim kurallarına uygun olarak ana dillerini öğretme ve öğrenme hakkı tanınmıştır (Bekir 2009: 61)⁶, 122. maddesindeki "Bu anayasa Türkmenler, Keldaniler, Süryaniler ve diğer topluluklar gibi çeşitli milliyetlerin idarî, siyasî, kültürel ve eğitimle ilgili haklarını güvence altına alır. Bu hususlar kanunla düzenlenir." ifadesiyle de Türkmenlerin kendi dillerinde eğitim alma hakları bir kez daha tescil edilmiştir.

SONUÇ:

Görüldüğü üzere, Irak Türkmenleri çeşitli dönemlerde ana dilleriyle eğitim alma imkânlarını kâğıt üzerinde elde etseler de bu haklar kısa zamanda yozlaştırılıp anlamını yitirmiştir. Bu kayıpların arkasında Irak'taki siyasî ve ideolojik çalkantıların rolü olduğu gibi dünya siyasetindeki gelişmelerin de rolü vardır. Hatta, Türkiye-İrak ilişkilerinin son bir asırdaki seyri de Türkmenlerin Türkçeyle eğitim alma haklarının şekillenmesinde etkili olmuştur. Bununla birlikte Türkmenler, ana dilleriyle eğitim almayı millî kimliklerinin korunmasında önemli bir vasıta olarak gördüklerinden bu meseleyi her dönemde gündemde tutmuş ve 2006 anayasasında olduğu gibi şartların müsait olduğu her an kendi haklarına sahip çıkmışlardır.

KAYNAKLAR:

AKBUDAK, Murat, Irak Türklüğünü Eritme Politikası, Ötüken, Temmuz 1965, Sayı 19, s. 13.

BEKİR, İsmet Abdulmecid, Hakki't-Turkman fi'l-İrak

6. Ayrıca bkz. <http://www.kerkukvakfi.com/makal-ler.asp?id=1115> (Erişim tarihi: 5 Nisan 2012).

fi't-Ta'lim bi-Lugati'l-Um (Fi-Dav'i'l-Mevasike'd-Duveliyye ve'd-Desatir ve'l-Kavanine'l-İrakiyye), Kardeşlik (İstanbul), Ocak-Mart 2009 Sayı: 41., s. 61-63.

HÜR MÜZLÜ, Erşat, Et'Turkman ve'l-Vatani'l-İraki, Kerkük Vakfı Yayınları, İstanbul 2003.

NAKİP, Mahir, Kerkük'ün Kimliği, Bilgi Yayınları, Ankara 2007.

ÖZKAN, Nevzat, Türk Dilinin Yurtları, Akçağ Yayınları (2. baskı), Ankara 2007.

SAATÇI, Suphi, Tarihten Günümüze Irak Türkmenleri, Ötüken Neşriyat, İstanbul 2003.

ŞİMŞİR, Bilâl, Türk-İrak İlişkilerinde Türkmenler, Bilgi Yayınları, Ankara 2004.

Horyatlar

(Kırım'a, Gaspıralı'nın torunlarına)

Kaytarma

Sakın işten kaytarma

Oynayalım beraber

Biz Kırım'da Kaytarma¹

*

Kıskancı

Kim sever ki kıskancı!..

Kefe'de oynayalım

Çoban² ile Kıskanç³

*

Kalakay

Olmalı her kala kay⁴

Tepreç⁵'te yuvarladık

Büyük zevkle Kalakay⁶

Nuran'a Nuran'a

Selam söyle Nuran'a

Benzer aya güneşe

Hem de benzer nurana⁷

Ana ana olursa

Elbet olur nur ana

1. **Kaytarma:** Kırım Türklerinin en karakteristik halk oyunudur. Pek çok değişik müziği vardır; canlı ve seri olarak oynanır.

2. Kırım Türklerindeki halk oyunlarından.

3. Kırım Türklerindeki halk oyunlarından.

4. **Kay:** Sağlam, gürbüz, nık.

5. **Tepreç(s):** Depreşmekten. Kırım Türklerinde bahar bayramı.

6. **Kalakay:** Bir tür yuvarlak çörek. Ekinlerin baş verdiği tarlalara tekerlek gibi yuvarlanır (tıgırtılır). Aynı şey Tepreç'te de yapılır. Üstü yukarı gelecek şekilde düşerse, ekinin bereketli olacağına inanılır.

7. Nuran: Güzel, nur yüzlü yaşlı hanım

Aydil EROL

Türk Mutfağından Kaybolan Yemekleri Yaşatan Kerkük Mutfağı

Bilindiği gibi Türk sosyal hayatında yemek kültürü her zaman özel bir yere sahip olmuştur. Türkler Orta Asya'dan Anadolu'ya, Balkanlar'a, Afrika'ya kadar dağıldıkları dünya coğrafyasında, eski yemek alışkanlıklarını, yenileriyle birleştirerek devam ettirmişlerdir. Bu arada bazı yemeklerin detayları unutulmuş, parçaları günün şartlarına göre değişikliklere uğrayarak bugüne kadar ulaşmıştır.

Orta Asya'da yaşayan Türkler göçebe hayatın bir gereği olarak hayvancılıkla uğraştıkları için daha çok et, süt, yağ ve peynir gibi hayvansal gıdalarla ve tahıllarla besleniyorlardı. Geyik, tavşan, koyun, deve, at eti yerlerdi. Atın eti, sütü çok sevilirdi, ısısından faydalanarak bastırma yapılırdı. Akdarı en çok kullanılan tahıldı. Türk yemek kültürü hakkındaki bu bilgilere eski Türk kaynakları vasıtasıyla ulaşmak mümkündür.

Türklüğün kültür hazinesi, Dîvânü Lugâti't-Türk'te Kâşgarlı Mahmûd ilgili maddeleri açıklarken Türklerin damak tadından bahsederek bazı yemek tarifleri de vermiştir. Bu vesileyle o dönem yemek kültürü hakkında da bazı bilgilere sahip oluyoruz. Meselâ **Yund(at)** maddesinde "**Yund eti yipar**" der ve şöyle açıklar: *Atın eti mis gibi kokar; o pişirilip soğumaya bırakıldığı zaman ondan güzel bir koku yayılır.*¹ "**Kazı**" maddesini verirken "**İnsanın göbek şişmanlığı ve atın karın semizliğidir.**" der. Hemen ardından "**Yund kazı yağ**" örneğini vererek "*Atın karın bölgesinin şişmanlığı, yağdır (yağ gibi güzeldir)*" şeklinde bir açıklamada bulunur ve bunun da Türklerin en sevdiği et olduğunu söyler.²

Muhammed b. Hasan El-Bağdadî 13. yüzyılda kaleme aldığı Kitâbu't-tabîh adlı yemek kitabının girişinde zevkleri "zekâ oyunları, yemek yeme, içki içme, iyi giyim, cinsellik, koku ve ses" olmak üzere altı gruba ayırıyor.³ Ona göre yemek, zevklerin en soylusu ve en önemlisidir.

1. Dîvânü Lûgati't-Türk (Tıpkıbasım), Kültür Bakanlığı Yayınları, Ank, 1990, s. 449

2. a.g.e, s. 543-544

3. Marin, Manuela, "Ortaçağ Arap Mutfak Geleneğinde Renk ve Koku", Ortadoğu Mutfak Kültürleri, Sami Zubaida-Richard Tapper, Çeviri: Ülkü Tansel, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2000, s. 204

Yemek her zaman zenginliğin bir simgesi olmuştur. Mesela 14. ve 16. yüzyıllarda Avrupa'da yemek yani mutfak, bir güç göstergesi aracı olarak algılanıyordu.⁴ Sadece Avrupa'da değil. Osmanlı Devleti de yeri geldiğinde bu araçla gücünü göstermek istemiştir. 15. Yüzyılda, II. Murad devrinde yabancı bir elçi ağırlandığında sofrada en fazla pilav, yahni ve şerbet bulunuyordu. Fatih sonrası ihtişamlı devirlerde ise bir sefirin önüne yüz çeşit yemek konduğu oluyordu. İstanbul ve özellikle Saray, koca imparatorluğun her tarafından akın eden yiyeceklerin en iyisini, en güzelini tüketiyordu. Tabii ki bu en seçkin yiyecekler yine en seçkin ellerde pişiyordu. 1600 yılı dolaylarında bir Avrupalı ya da bir Akdenizli gözünde Osmanlı mutfağı en modern, en gözde ve yaratıcılığın uygulandığı en gelişkin mutfaktı.⁵ Mutfağın, zenginliğin ve gücün bir simgesi olarak algılandığı bu devirlerde, III. Murad'ın saltanat sürdüğü yıllarda, sarayda toplam 1117 aşçı ve yamakları çalışıyor ve günde 2-3 akçe ulufe alıyorlardı. Saray geleneğinde padişah nereye giderse has mutfağı da onu izliyordu. Mesela, 1593 yılında, Sultan III. Mehmed döneminde Avusturya ordusuna karşı kazanılan Haçova Meydan Savaşı'nda düşman askerleri hazine çadırına kadar gelip yağmaya başlar. Bunun üzerine aşçılar, ellerine geçirdikleri kepçe, satır, masa ve odunla saldırıp onların hepsini püskürtürler.⁶

Damak öyle yüce bir zevk ki yemek, bir zamanlar hünkârın gözüne girmenin, bir yerlere varmanın da vasıtası olmuş. Örneğin Sultan Abdu'l-mecîd'den itibaren, her yıl Ramazan'ın on beşinde Topkapı Sarayı'nda, Hırka-i Şerîf ziyaretinin ardından padişaha özel iftar yemekleri hazırlanmış. Bu yemekleri pişiren Enderun efendileri arasında özellikle en güzel soğanlı yumurta yapma rekabeti varmış. Eğer padişah iftar yemeklerinden tadarken soğanlı yumurtayı beğenirse onu hazırlayan efendinin...

4. Massimo Montanari, Avrupa'da Yemeğin Tarihi, Çeviren: Mesut Önen-Biranda Hinginer, İstanbul, 1995, s. 112-115

5. Fragner, Bert, "Kafkaslardan Dünyanın Damına: Bir mutfak Serüveni", Ortadoğu Mutfak Kültürleri, Sami Zubaida-Richard Tapper, Çeviri: Ülkü Tansel, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2000, s. 54

6. Ünsal, Artun, "Osmanlı Mutfağı", Yemek Kitabı, Hazırlayan: Sabri Koz, Kitabevi, İstanbul, 2002, s. 92

Ziyat AKKOYUNLU

diyi kendine kilercibaşı seçermiş. Soğanlı yumurta deyip geçmeyin. Bu yemeğin yapımı üç, üç buçuk saat sürermiş.⁷

Bütün bunlar bir yana yemek, toplumsal sınırları belirlemede kültürel bir ayrıçtır. İşte biz de bu noktadan hareketle bu yazımızda Osmanlı Mutfağı'nın yaşayan bir yüzü olan Kerkük Mutfağı'ndan, bahsedeceğiz. Bunu yaparken de yeri geldikçe Saray ve Ortadoğu mutfaklarına değineceğiz.

Kerkük Türkleri olarak tanınan Irak'taki Türk topluluğu, sadece Irak'ın bu dördüncü büyük şehri olan Kerkük'te yaşamayıp Musul, Erbil, Altunköprü, Tuz, Dakuk, Kızılırbat, Hânekin gibi bölgelerde de yaşamaktadır. Abbasî hilafetinin, bugünkü Irak topraklarında hüküm sürdüğü sıralarda, Orta Asya'dan getirilen ve bu hilafetin ortadan kalkmasıyla mevcudiyeti son bulan Celp ve Hassa Ordusu, 1258'de Moğollarla gelen Türkler ve IV. Murad'ın Bağdat fethi akabinde, yolu korumak için bıraktığı Türkler, bugünkü Irak Türklerinin menşeyini teşkil etmektedir. Hâkimiyetleri altında yaşadıkları devletlerin hüküm sürdükleri devirlerde, değişikliğe uğramamak için fevkalade gayret gösteren Irak Türkleri, Kanunî Sultan Süleyman'ın Bağdat fethinden sonra imparatorluğun bu bölgedeki çok hassas ve ağır yükünü seve seve üstlenmişlerdir. Türkiye Cumhuriyeti hudutları dışında kaldıkları 1918 tarihinden sonra da yoğun bir Arap kültürü ve baskısına maruz kalmalarına rağmen bünyelerine iyice sindirdikleri Türklük şuurunu kaybetmeyecek bugün pek çok Türkün unuttuğu Türk örf ve âdetlerine sıkı sıkıya bağlı kalarak onları yaşatmaya muvaffak olmuşlardır. Hatta azınlık grup olmalarına rağmen Arap kültürünü de az da olsa Türk kültürünün tesiri altında bırakabilmişlerdir. Bunun en açık örneğini konumuz olan yemek kültüründe görmekteyiz. İmambayıldı, pufböreği, tatarkulağı, suböreği, mıhlama, burma, dondurma, perdepilav, türlü, paça, işkembe, bastırma, külbastı, kavurma, taskebab, tavukgöğsü, sütlaç ve dolma gibi Türk mutfağının bu yemeklerini herhangi bir Arap yemek kitabında bu adlarıyla görmemiz mümkündür. Bu yemekler Arap mutfağında bugün için Türkçe adlarıyla yer almaktadır; ama zamanla diğer milletlerin Türk yemeklerine yaptıkları gibi Arapların da bu yiyecekleri kendilerine mal edecekleri muhakkaktır. Nitekim bu Türkçe yiyecek adları, yemek tarifleri verilirken uydurma Arapça adlardan sonra parantez içinde yazılmaktadır. Yani uydurulan bu adlar zihinlerde yerleşip tanındıktan sonra Araplar, Türkçe adları atıp bu yemekleri kolayca kendilerine mal edeceklerdir. Adıyla, her şeyiyle Türk mut-

7. Ünsal, Artun, a. g. m., s. 93

fağının bir yemeği olan "dolma"ya yakın zamana kadar "Türk dolması", "Kerkük dolması" adıyla mutfaklarında yer veren Araplar, sonraları "dolma Bağdadî", yani "Bağdat dolması" demişlerdir. Son zamanlarda ise dolma kelimesinin yerine de dolmanın Arapça karşılığı olan "mahşî" kelimesini kullanarak "mahşî Bağdadî" adıyla bu yemeği adlandırmışlar ve böylece kendilerine mal etmeye çalışmışlardır.⁸

Körinin, çeşitli biberlerin, zencefilin, tarçının ve daha pek çok baharatın bolca kullanıldığı bu mutfakta, dolmalar, yemekler bu zengin baharat çeşniyle güzel bir kokuya, tada ulaşmaktadır. Kerkük yemeklerine özel bit tat veren ise "Kerkük Baharatı"dır. On çeşit baharat ihtiva eden bu terkip, Kerkük yemeklerinin baharat gerektiren bütün yemeklerinde kullanılır. Terkibinde, 50'şer gram cözbava(Hindistan cevizi), karabiber, kabâbiyye(yenibahar), tarçın, ırkhel(havlucan) ile 20'şer gram zencefil, hel(kakule), daras(darıfûlful), karanfil ve gülkurusu vardır. Bu zengin karışım gözünüzde büyüyebilir; fakat sakın büyümesin. Zira 1489 yılında sadece 18 çeşit baharatın kullanıldığı Saray'da, Mısır'ın fethiyle pek çok baharatla tanışılmıştır. Mısır'ın fethi, Osmanlı Sarayı'nın damak zevkinde bir dönüm noktasıdır. 1573'te Saray mutfağında 200'ün üzerinde çeşitli baharatların kullanıldığı, kayıtlarda mevcuttur.⁹

Baharattan bahsetmişken tam manasıyla Kerkük Baharatı'nın tadını, kokusunu verdiği "karışık dolma"nın tarifini şöyledir: elle kıyılmış et ile bir miktar kuyruk yağı, yıkanmış pirinç, ince kıyılmış sarımsak, soğan, dereotu, Kerkük baharatı ve "körü"den bir iç hazırlanır. Diğer taraftan kabakların ve patlıcanların içi oyulur. Dolmalık biberlerin içi çıkarılır. Domateslerin üst kısmı kapak şeklinde kesilerek içi oyulur. Kuru soğanlar, baş ve alt kısımları kesilerek cücüğüne kadar boyuna yarıılır. Cücükten başlamak suretiyle bu soğanların içi kat kat çıkarılır. Dolmaları doldurmaya başlamadan önce bir miktar yağ eritilerek yarısı hazırlanmış olan içe diğer yarısı da dolmanın pişeceği tencereye konur. Kabak, patlıcan, biber, domates ve soğanın katları, hazırlanan içle doldurularak üst üste tencereye yerleştirilir. Bunların üstlerine de aynı içle sarılmış asmalardan bir sıra dizilir. Daha sonra dolmanın

8. Akkoyunlu, Ziyat, "Kerkük Yemeklerinden Örnekler", III. Milletlerarası Türk Folklor Kongresi Bildirileri, Başbakanlık Basımevi, Ankara, 1987, c. V, s. 7-8

9. Bilgin, Ârif, "Seçkin Mekânda Seçkin Damaklar: Osmanlı Sarayında Beslenme Alışkanlıkları(15.-17. Yüzyıl)", Yemek Kitabı, Hazırlayan: Sabri Koz, Kitabevi, İstanbul 2002, s. 71

***Yarpağ daşları:** Yaprak taşları, dolmaların ve sarmaların dağılmasını önlemek için kullanılan, çay tabağı büyüklüğünde yassı taşlardır.

dağılmasını önlemek için “yarpağ daşları”* yerleştirilir. Biraz su ilave edilir. Su kaynamaya başlayınca bir miktar limontuzu atılarak bir müddet daha kaynatılır. Daha sonra suyu süzülür ve uzun bir müddet hafif ateşte demlenmeye bırakılır. Tariften de anlaşılacağı üzere Kerkük dolmalarının önemli iki özelliği vardır. Birincisi elle kıyılmış et, ikincisi de kullanılan baharat terkididir.

Patlıcan, kabak, domates... Hepsinin ayrı ayrı hikâyesi var. Osmanlı, Amerikan menşeli domatesle 17. yüzyılın sonlarında tanışmıştır. Mutfak defterlerinde adı “kavata”dır. Yani, bir çeşit acı ve yeşil domates. Saray bu sebzeyi hiç kırmızı kullanmamış. Mutfağına daima yeşil hâliyle girmiş. Saray’ın helvahanesinde bol bol turşusu yapılıyordu. Hatta hem kendi hem de yaprakları satın alınıp kullanılıyordu.¹⁰

Patlıcan... Karnıyarığı, kebabı, oturtması, kızartması, beğendisi, bayıldısı, salatası yapılan bu leziz sebzenin anavatanı Hindistan’dır. Orada adı “vatingana” imiş. Emevîler zamanında İspanya’ya geçmiş ve adı “alberincana” olmuş. Araplarda ise “beytu’l-cân” yani “can evi”. Yukarıda sayılan yemeklerin en meşhuru şüphesiz “imambayıldı”dır. “İmambayıldı” hakkında iki hikâye var. Malum, patlıcan yağı çok çeken bir sebzedir. Bir rivayete göre, İmam’ın karısı, günlerden bir gün özene bezene bu yemeği yapmış. İmam eve gelip de yağ içinde yüzen patlıcanları görünce “Eyvah, hanım ne yaptın? Mahvolduk.” demiş ve bayılmış. Diğer rivayete göre ise patlıcanın terkidinde bulunan çinko ile sarımsakta bulunan iyot, kimyasal olarak birleşince kadına güzellik, erkeğe de baba olma hassası verirmiş. Karısının güzelleştiğini gören İmam Efendi’nin tansiyonu yükselmiş ve oracıkta bayılıvermiş.¹¹

Kabağa gelince... Anlatıldığına bakılırsa balık, Yunus Peygamber’i ot ve ağaç bulunmayan bir yere atmış. Kurân’da tavsif edildiğine göre Yunus Peygamber, sahile çıkarıldığında yeni doğmuş bir çocuk gibi et ve kemikleri dağılacak bir vaziyette imiş. Allah orada bir kabak ağacı büyütmüş ve yabani bir kır keçisi göndermiş. Yunus Peygamber kabaktan yiyerek ve keçinin sütünden içerek iyileşmiş.¹² O gün bu gündür insanoğlu bu güzel sebzeden tatmakta. Ayrıca Araplar arasında yaygın bir inanca göre kabak, Hz Muhammed’in en sevdi-

ği sebzedir.¹³

Zannetmeyin ki Kerkük’te sadece bu dolma yapılıyor. Sulu dolma, mev(yaprak) dolması, pencer(ebegümece) dolması, rehen(reyhan) dolması, mumbar dolması, zılk(pazı) dolması, lahana dolması da var.

Lahana demişken... Anavatanı Trakya ve ötesidir. Efsaneye göre Trakya krallarından Likurg bir üzüm bağını söktürünce şarap ilahı Baküs’ün gazabına uğramış. Karakışın ortasında bir üzüm kütüğüne bağlanmak suretiyle cezalandırılmış. Kral üzüm kütüğünün dibinde hüngür hüngür ağlar-ken dökülen gözyaşlarından lahana peyda olmuş. Bu suretle lahana ile alkol arasında bir zıddiyet baş göstermiş. Eski Yunanistan’da şarap sevenler Baküs’ün başına, sevmeyenler de lahananın başına yemin ederlermiş. Bu yüzdendir ki lahana sarhoşluğa karşı bir deva olarak kabul edilmiştir. Ayrıca ünlü Yunanlı hekim Galenos’un kavline göre lahana, baş ağrısı çekenler, uyku uyuyamayanlar, horlayanlar ve sıska çocuklar için birebirdir. Eskiler malum, şöyle etli butlu, dolgun hatunlardan hoşlanıyorlar. Galenos’cu doktorlar, karılarının sıskalığından şikâyet eden erkeklere, hatunlarına bol bol kapuska yedirmelerini tavsiye ederlermiş. Lahanayla ilgili bazı acı anılar da var hafızalarda. Çanakkale Savaşı’nda, Bolayır sırtlarında bir tek lahana yaprağının rütbe ve kıdem sırasına göre dağıtıldığı olmuş.¹⁴

Galiba milletçe dolmayı seviyoruz. Osmanlı Sarayı’nda bu sebzelerin yanı sıra elma, ayva ve hatta kavun gibi meyvelerin dahi dolmaları yapılıyordu. Az önce bahsettiğimiz karışık dolmanın içinde en çok sevileni soğan dolmasıdır. O da yabancı değil. 15. ve 16. asırlara ait vesikalarda adı geçmektedir. Bugün ise birkaç ilimizin dışında unutulmuş vaziyette.

Kerkük’te sadece bunlar doldurulmuyor. Hindisi de dolar tavuğu da... Kuzusu da yumurtası da... Bunlardan hindi ile yapılan “aleşiş doldurması”nın yapımı şöyledir: bir taraftan temizlenmiş olan hindi haşlanırken diğer taraftan da iç pilav hazırlanır. Hindi iyice haşlanınca pilav içine doldurulur ve bir güzel dikilir. Üzerine biraz haşlama suyu gezdirildikten sonra orta sıcaklıktaki fırına sürülür. Ara sıra da haşlama suyu, hindinin üzerine dökülür ve yemek böyle böyle pişirilir.

16. ve 17. yüzyıllar, Yeni Dünya’dan yani

10. Bilgin Ârif, a.g.m., s. 72

11. Akyavaş, A. Ragıp, “Sebzeler Üzerine Çeşitlemeler”, Yemek Kitabı, Hazırlayan: Sabri Koz, Kitabevi, İstanbul, 2002, s. 220-221

12. Taberî, Milletler ve Hükümdarlar Tarihi, Çevirenler: Zâkir Kadirî Ugan- Ahmet Temir, MEB yayınları, c. I, s. 986

13. Yamanı, Mai, “Bana Ne Yediğini Söyle, Sana Kim O -duğunu Söyleyeyim: Mekke Mutfağı ve Sınıfları”, Ortadoğu Mutfak Kültürleri, Sami Zübaida-Richard Tapper, Çeviri: Ülkü Tansel, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2000, s. 180

14. Akyavaş, A. Ragıp, a.g.m., s. 216-217

Ziyat AKKOYUNLU

Amerika'dan getirilen hayvanların, sebzelerin ve meyvelerin Akdeniz'e yayıldığı yüzyıllardır. Domates, ayçiçeği, Hint mısırı(darı), tatlı ve acı kırmızıbiber, çalı fasulyesi, bezelye, karnabahar, ayçiçeği, yer fıstığı, tütün ve kakao gibi pek çok ürünle ilk defa bu yüzyıllarda tanışılır. Bunların yanı sıra hindi, çok kısa bir sürede İspanya üzerinden Doğu Akdeniz kıyılarındaki Osmanlı İmparatorluğu'na bağlı bölgelere ulaşır. Meksika'dan ithal edilen bu "Hint tavuğu" İspanya'dan doğrudan doğruya Avrupa'ya taşınır. Osmanlılar bu tavuğa "hindî tavuk" yahut sadece "hindî" adını verirler. Bugün hâlâ Suriye Arapçasında "tavuk-i hindî" deniliyor. Osmanlı o kadar güçlüydü ki İngiltere'de bile bu lezzetli kümes hayvanın Türk menşeli bir kümes hayvanı olduğu zannediliyordu. Bu yüzden İngiltere'de ve Amerika'da bu tavuğun adı "turkey" dir.¹⁵

Pilav, Kerkük Mutfağı'nın vazgeçilmezleri arasındadır. Sade pirinç pilavı, yerköklü(havuçlu) pilav, perde pilav, pekleli(baklalı) pilav, kırmızı pilav, burgul(bulgur) pilavı, içli pilav, karaharman pilavı, keşkek pilavı, biryanî olmak üzere en az on çeşit pilav vardır. Bunların şahı ise "perde pilavı"dır. Perde pilavının yapımı şöyledir: Türkiye'deki iç pilava benzer, bademli ve üzümlü pilav, hazırlandıktan sonra demlenmeden biraz önce bir kaba alınır. Tencerenin içi yağlandıktan sonra etrafı dışarıda kalmak kaydıyla içine bir yufka yayılır. İç pilav içine dökülür. Yufkanın uçları, pilavı örtecek şekilde kapatılır. Ardından ya çok hafif ateşte ya da fırında, yufka kızarıncaya kadar pişirilir. Sonra da kalıp hâlinde çevrilerek servis yapılır.

Kerkük'te sulu yemeklerin genel adı "duru" ve "teşrib"dir. Teşribler, geniş ve derin tabaklara ufak parçalar hâlinde doğranmış tandır ekmeği üzerine dökülerek yenir. Bamyaya teşribi, pekle(bakla) teşribi, burgul(bulgur) teşribi, karaharman teşribi, tavıh(tavuk) teşribi, tamata(domates) teşribi, beyaz teşrib gibi çok çeşidi vardır. Meşhur tarihçi Taberî'nin dediğine bakılırsa yeryüzünde ilk teşrib(serîd/tirit) yapan, "yani ekmeği, ufak parçalara ayırdıktan sonra et suyunda ıslatarak yiyen" İbrahim Peygamber'dir.¹⁶

Bunlardan bamyaya teşribi şöyle yapılır: parça kuzu eti iyice yıkandıktan sonra yağ ve tuzla birlikte tencereye konur. Et, suyunu çekip yağda biraz kızartıldıktan sonra salça veya domates ilave edilir. Daha sonra başları kesilmiş bamyalarla sıcak su eklenir. İyice yıkanmış bir baş sarımsak oldu-

ğu gibi yemeğin içine atılır(Pilavla yenen bamyaya aşına sarımsak konmaz). Bir miktar limon tuzu atılarak yemeğe ekşilik verilir. Yemek, küçük parçalar hâlinde doğranmış tandır ekmeğinin üzerine konularak servis yapılır. Tariften anlaşılacağı üzere bu yemeğe lezzetini, içine konulan sarımsak, ekşi ve kullanılan ekmeğin verir. Tandır ekmeği olmazsa bu yemek yeterince lezzetli olmaz. Tandır ekmeği kepekli undan hazırlanan mayalı hamurla yapılır. Mayalanan hamur, kabarması için sıkı sıkı sarılır, birkaç saat bekletilir. Daha sonra kündelere(beze) ayrılıp Kerkük evlerinde eksik olmayan tandırların yanındaki tezgâhlara sıralanır. Kündeler burada pide şekline getirilir ve tandırda pişirilir. Bu ekmeğin bir haftadan fazla bir süre bayatlamadan saklanabilir. Kerkük'te bundan başka kündüçlüsü(susam), yağlısı, cızlağlısı(kuyruk yağı) da yapılıyor. Hinnesi, madası, lavaşası, yuhhası, sammunu, nazkananı, bazar ekmeği de var.

Yukarıda saydığımız bu ekmekler arasında "kündüçlü" ve "cızlağlı" ekmeğin ile tartışmalara yol açan "yuhha" ekmeğe değinmek gerek. Bugün için cızlağlı ekmeğin kulağınıza pek hoş gelmeyebilir yahut şaşırabilirsiniz; ancak Osmanlı Sarayı'nda has ekmeğe, yani padişahın, has oda mensuplarının, Enderun ve haremın ileri gelenlerinin, valide sultanın, padişah kızlarının, şehzadelerin, vezirlerin, defterdarların, şeyhu'l-İslâmın, nakîbu'l-eşrâfın, nişancının, kazaskerin, padişah imamının, padişah hocasının, başhekimin, eski saray ağalarının, matbah-ı âmire kâtiplerinin, ağaların ve emekli ağaların yediği ekmeğe Fatih dönemine ait bir kayıttan anlaşıldığı kadarıyla râziyâne(rezene)* tohumunun yanı sıra kuyruk yağı da katılmaktaymış. Bununla birlikte saray fırınında pişen ekmeklere ve unlu susam, çörekotu, yumurta, sakız(mastaki), anason gibi maddeler de ilave ediliyordu. Bunlardan susam ve çörek otunun, has fırına yani, haricî fırına göre daha kaliteli ekmeğin ve unlu mamul üreten fırına daha çok verildiği o döneme ait kayıtlarda görülmektedir.¹⁷ Susam deyip geçmeyin. Yeryüzünde yağı çıkarılan ilk bitki olduğuna inanılıyor. Yağı, Mısır ve Irak'ta yaşayan Musevilerin ve Hıristiyanların yemeklerinin vazgeçilmezidir. Iraklılara göre Musevî evlerinin ve sokaklarının kokusu bu yağdan dolayı kilometrelerce öteden alınabilirmiş. 19. yüzyıl Mısır'ını anlatan Edward Lane'in dediklerine bakılırsa Mısırlılar, Musevîleri şiş yüzlü, kızarıklık gözlü insanlar olarak görüyorlarmış. Bunun da susam yağının ölçsüz tüketmelerinden kaynaklandığını sanıyorlarmış.¹⁸

15. Fragner, Bert, a.g.m., s. 52

16. Taberî, a.g.e., c. I, s. 428

***Rezene**: Akdeniz ve Ege bölgesinde yetişen maydanoz familyasından bir bitki

17. Bilgin, Ârif, a.g.m., s. 48

18. Zubaida, Sami, "Ortadoğu Yemek Kültürlerinin Ulusal, Yerel ve Küresel Boyutları", Ortadoğu Mutfak Kültürleri,

Kâşgarlı Mahmûd, Dîvânu Lugâti't-Türk'te bir Türk ekmeği olan "yufka" dan da bahseder. "**Yuvka**" (yufka)'yı "*Her şeyin incesi*" olarak açıklar¹⁹ ve bir tür yufkaya "**Yalaçı yuga**" dendiğini söyler. "**Yalaçı yuga**" hakkında "*yufka ekmek demektir; ona bir şey dokunursa, inceliğinden hemen dağılır.*"²⁰ Bir atasözüyle de şöyle örnekler: "**Anası tevlüg yuvka yapar oğlu tetig koşa kapar**" yani "*Anne çocuğa hileyle yufka pişirir; çocuk zeki olduğu için, onları ikişer ikişer kapar.*"²¹

Kerkük'te yufkaya "yuhha" denir. Orta Asya Türk Kültürü üzerinde çalışan bazı araştırmacılar göçebe Türklerin yufkayı temel gıda olarak kullandıklarını, tek tek açılmış ve pişirilmiş yufkalar arasına çeşitli harçlar koyarak katmerli hamur işleri oluşturduklarını, kaymak ve bal gibi tatlandırıcıları harç olarak kullanıp, çok katlı yufkadan, hamur tatlıları yapmış olmalarının baklavanın kökeni olacağını" söylerler. Hatta "Baklava'nın bir Türk tatlısı olamayacağı" iddiasında bulunanlara karşılık olarak Amerikalı yemek tarihçisi Charles Perry, Baklava'yı, sacda pişen yufka ekmekten, klasik baklavaya varışı sağlayan evrimin bir işareti olarak görür.²²

Ve Asya'dan Avrupa'nın uç noktalarına kadar uzanan geniş bir coğrafyada parça parça yaşayan ve Kerkük mutfağının tartışmasız kralı "kelle küpe"... Yapımı iki gün süren veya ancak iki, üç ailenin bir araya gelmesiyle pişirilebilen külfetli ve bir o kadar da lezzetli yemek...

Kelle küpe; koyun, kuzu veya keçinin, çok iyi bir şekilde temizlenmiş baş, paça, mumbar ve işkembeyle parça et, pirinç, baharat, badem, üzüm, sumak, sarımsak ve elle kıyılmış etten yapılan bir yemektir. Bu yemeğin en zor kısmını sakatatın temizlenmesi teşkil eder. İyice temizlenen işkembe ve mumbarlar tuz, köri ve sumak ile "teng" e çekilir. Temizlendikten sonra suda bekletilen baş ve paça, parça et ve bir miktar da dana veya sığır ilikli kemiğiyle bir tencerede uzun süre kaynatılır. Diğer taraftan pirinç, elle kıyılmış kıyma, badem, üzüm, Kerkük baharatı, köri ve biraz da tarçın ile

"iç" hazırlanır. Tengden alınıp bol suyla yıkanan işkembenin, "şirdan", "gözele", "katkat" adlı bölümleri el büyüklüğünde parçalara ayrılarak, küçük keseler hâline getirilir. Hazırlanan "iç" bu keselere doldurularak keselerin ağızları dikilir. Bunlara "küpe" denir. Mumbarlar da aynı içle doldurulduktan sonra küpe ile beraber tencereye atılarak yemeğin suyunda pişmeye bırakılır. Yemeğin suyundan alınan iki üç kepçe suya, dövülmüş sarımsak ile sumak ilave edilerek bir sos hazırlanır. Yeterince bekletildikten sonra posası süzülür. Pişen küpe ve mumbarlar, tencereden kevgirle çıkarılarak servis tabağına alınır. Diğer parçalar da ayrı ayrı servis tabaklarına alındıktan sonra yemek servise hazır hâle gelmiş olur. Doğranmış tandır ekmeğinin üzerine dökülerek yenir.

Tarifte işkembe, kelle, paça, et, mumbar hepsi bir arada yer alıyor. Oysa bugün, kimi bölgelerde sadece işkembe dolması yapılırken kimisinde de çorbası ya da mumbar dolması var. Parçalara ayrılmış hâlde yaşayan bu yemeğe, Çin seddinden Viyana hudutlarına kadar Türklerin ayak bastığı topraklarda tesadüf etmek mümkündür. Dîvânu Lugâti't-Türk'te yer alan "**İki koçnar başı bir eşiçte bışmas**" yani "*İki koç başı bir tencerede pişmez.*" atasözü de Türklerin eskiden beri sakatatı yemeklerinde kullandıklarının göstergesidir.

Orta Asya'dan bugüne değin sakatatın bir türlü vazgeçememiştir. Her şeyin en güzelinin, en incisinin yer aldığı Osmanlı Sarayı'nda da kendine ayrıcalıklı bir yer bulmuş. Saray'ın mutfak defterlerinde paça, kelle, mumbar, şirdân gibi sakatatların kayıtları var. Padişah başta olmak üzere elit kesime hizmet veren Has Mutfak'da 17. yüzyıl ortalarında dahi paça pişirilmekteydi. Sadece sarayda değil. Paşa konaklarında da Saray'da olduğu gibi Ramazan ayı içerisinde sofralarda aranan yemeklerdendi. Ramazan-ı Şerif'in başlangıcından sonuna kadar İstanbul halkı da işkembe çorbasına büyük rağbet gösterirmiş. Fakir ya da zengin olsun, hepsi bu ay içerisinde sofrasında işkembe çorbasını görmek istermiş. İftara on beş dakika kala çorba kâsesi alınıp işkembe dükkânına gidilirmiş. Hatta nöbete dahi yatılırmış.²³ İşkembenin sadece çorbası mı? Dolması da revaçta. Mumbar dolması meşhur yemeklerden. Kurban Bayramlarının başyemeği. Bu kadar revaçta olmasına rağmen bağırsak, işkembe, kelle, paça büyük olasılıkla zor temizlenmelerinden dolayı İstanbul evlerinin mutfaklarında Kerkük'ün aksine hemen hemen hiç öne çıkmamış.

23. Balıkhane Nâzırı Ali Rıza Bey, Eski Zamanlarda İstanbul Hayatı, Hazırlayan: Ali Şükrü Çoruk, İstanbul, 2001, s. 225-226

Samı Zubaida-Richard Tapper, Çeviri: Ülkü Tansel, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2000, s. 38

19. Dîvânü Lûgati't-Türk(Tıpkıbasım), Kültür Bakanlığı Yayınları, Ank, 1990, s. 459

20. -----, s.455

21. -----, s.459

22. Perry, Charles, "Göçebe Türkler, Katmerli Ekmek ve Baklavanın Orta Asya'daki Kökleri", Ortadoğu Mutfak Kültürleri, Samı Zubaida-Richard Tapper, Çeviri: Ülkü Tansel, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2000, s. 85-89

* **teng**: temizlenen işkembe parçalarının, üzerlerine Kerkük baharatı ve limon tuzu konup bekletilmesi işlemidir.

Ziyat AKKOYUNLU

Gerek Osmanlı da gerekse bugün Kerkük'te Kurban Bayramlarının olmazsa olması "lâtike"... İki çeşidi var; beyaz lâtike, kırmızı lâtike. Beyaz lâtike şöyle yapılıyor: Parça kuzu eti pişirilir. Suda bir süre bekletilen kayısı ve kişmic(çekirdeksiz üzüm), pişen etin üzerine ilave edilir. Biraz tuz, bir-iki yemek kaşığı toz şeker ve sıcak su eklenecek pişirilir. Kırmızı lâtike ise bu tarifin içine biraz salça ilave edilerek yapılır. Bu tatlı duru, bayram sofralarında mutlaka bulunur.

Osmanlıda bu yemeğin adı "tatlı yahni" dir. İstanbul halkı bu yemeğe bayılmış. Küçük kavanozlarda senesine kadar saklayanlar olurmuş. Kerkük'te yapılanından farkı şeker yerine pekmez kullanılmasıdır. Koçun incik kemikleri tarafından alınan etler iki parmak suda ve hafif ateşte iyice haşlanıyor. İçine bir okka pekmez ve yüz dirhem kuru kayısı konuyor. Kor ateşte en az 4-5 saat durup etler akik renginde ağdalaşmaya başlayınca ocaktan indirilip yeniyor.²⁴

Burada şu hususu belirtmek gerekiyor ki Kerkük Mutfağı'na giren et daima koyun etidir. Osmanlı Sarayı'nda ve Orta Asya'da da durum farklı değildir. Saray'ın mutfak için aldığı et de koyundur. Sığır eti doğrudan kullanılmıyor. Pastırma ya da sucuk olarak sofrada yer alıyor. Koyun alımı için ayrılan para, mutfak bütçesinin en büyük kısmını teşkil ediyordu. Beyaz et olarak da tavuk eti tüketiliyordu. Kışın yoğun bir şekilde koyun eti yenirken yazın, daha hafif olan tavuk eti tercih ediliyordu.²⁵ Orta Asya'da da, İran'da da, Irak'ta da, genel olarak Orta Doğu'da da halkın tercihi koyun etinden yanadır.

Kerkük mutfağında yemeklerde öncelikli olarak tercih edilen yağ da koyunun kuyruk yağıdır. Bitkisel yağ pek kullanılmaz. Kuyruk yağı, tereyağı ve sadeyağ kullanılır.

Osmanlı'da da Saray'a her ne kadar zeytinyağı, susam yağı alınsa da yemekler yapılırken bitkisel yağlar tercih edilmiyordu. Yemeklerin hemen hemen hepsi tereyağının eritilerek tortusu alınmış kısmı olan sadeyağ ile pişiriliyordu. Zeytinyağı genellikle aydınlatmada kullanılırken susam yağı da Helvahane'de tatlıların yapımında kullanılıyordu. Kuyruk ve böbrek yağları ise bazı et yemekleri ile çeşitli unlu mamullerin yapımında sarf ediliyordu.²⁶

Geleneksel yemeklerden "Keşkek" de Kerkük mutfağında yer alan lezzetlerdendir. Dögmelik

buğdaydan yapılır. Pilavı, pirinç ve bulgur pilavı gibi tane tane olur. Rengin sarı olması için de içine sarı kök katılarak pişirilir. Ocaktan indirildikten sonra üzerine parça kuzu eti konulur.

Osmanlı döneminde de sevilen bir yemek; fakat Kerkük'te pişeninden biraz farklı: has buğday, etle beraber iyice haşlanıyor. Yağlı et parçalarıyla kıvama gelip lapa olunca üstüne sadeyağ ile kimyon gezdirilip öyle yeniyor. Saray Mutfağı'nda ise kuyruk yağıyla pişiriliyor. Bu şekilde etle tatlıyı bir arada kullanmamız daha da eskilere uzanıyor. Kâşgarlı Mahmûd, eserinde "**Kara İtmek**" yemeğinden bahsederken şöyle bir tarif verir: "*Dağılıncaya kadar pişirilen etin içine un, yağ ve şeker atılır. Katılaşınca kadar kaynatılır ve yenir.*"²⁷

Bütün bu yemeklerden bahsederken geleneksel bir yemeğimiz olan "çılbur"a değinmemek olmaz. Kerkük'te adı "cırıl". İnce kıyılmış soğanlar ve sarımsaklar yağda kavrulur. Daha sonra sıcak su, tuz ve limon tuzu ilave edilir. İçine isteğe bağlı sayıda yumurta kırıldıktan sonra tencerenin kapağı sıkıca kapatılarak yumurtaların pişmesi beklenir. Tabaklara servis edildikten sonra üzerine biraz yarpuz serpilir. Bugün için belki çoğu bölgemizde unutulmuş bir yemek; ama 17. yüzyıl Saray Mutfağı'nda bile pişirilmektedir. 2 Mayıs 1651 tarihli bir listede, padişah için yapılacak çılbur katılmak üzere elli adet yumurtanın alındığı kayıtlıdır.²⁸ 18. yüzyıla ait bir yemek risalesinde "çılbur"un tanımı şöyledir: "Yumurtadan ma'mûl bir nâzik ta'âmdur. Evvela mikdâr-ı kifâye soğanı ince toğrayub, cüz'î tuz ve iki kaşık rûgan-ı sâde bir sahanda kavurup koyalar. Ba'dehu bir derince tabaya su koyub kaynadukda mikdâr-ı kifâye yumurtayı içine kırub üzeri ağardığı anda çıkarub ol soğanun üzerine dizeler. Kor üzerinde bir mikdâr tura. Ba'dehu isti'mâl olına."²⁹

Söz konusu Kerkük Mutfağı olur da "içli kifteler(köfte)"den bahsetmemek olur mu? Kerkük Türkleri arasında yaygın olanları pirinç kiftesi(Yahudi/şembe/cifit kiftesi), burgul(bulgur) kiftesi, Musul kiftesi, Helep kiftesi(hanımbudu/kadımbudu/gelinbudu), patata kiftesi, fırın kiftesidir. Mesela pirinç kiftesi, nam-ı diğerle Yahudi veya Şembe kiftesi: bu yemek, bir aş bir de köfte olmak üzere iki işlemde meydana gelir. Aşın yapımı şöyledir: kemikli kuzu eti, yağ ve tuz ilave edilerek suyunu çekinceye kadar pişirilir. Ardından kıyılmış soğanlar eklenip bir iki defa karıştırılır. Üzerine

27. Dîvânü Lûgati't-Türk(Tıpkıbasım), Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1990, s. 543

28. Bilgin, Ârif, a.g.m., s. 59

29. Türk Yemekleri(XVIII. Yüzyıla Ait Yazma Bir Yemek Risalesi), Haz: Nejat Sefercioğlu, Feryal Basımevi, Ankara, 1985, s. 59

24. Alus, Sermed Muhtar, "Meşhur Yemekler", Yemek Kit - bî, Hazırlayan: Sabri Koz, Kitabevi, İstanbul 2002, s. 181

25. Bilgin, Ârif, a.g.m., S. 54

26. Bilgin, ÂRİF, a.g.m., s. 55

sulandırılmış salça konup kıyılmış mevsimlik bir sebze(kabak, patlıcan, şalgam, pazı, ıspanak) ile sıcak su eklenir. Pişmeye yakın içine “göz” olarak ıslatılmış pirinç, ekşilik vermesi için de bir iki tane limontuzu atılır. Yemek pişince bir miktar suyu ile dövülmüş sarımsaktan sos hazırlanır. İçli köfte için de yıkanıp kurutulmuş pirinçle aynı miktarda kuşbaşı dana eti aynı havanda veya dibekte birlikte dövülüp köftenin dışı hazırlanır. Diğer taraftan, koyun eti kıymasına elle kıyılmış biraz kuyruk yağı, soğan, maydanoz, Kerkük baharatı biraz da karabiber ilave edilerek çiğden bir “iç” hazırlanır. Köfteler, diğer içli köftelerde olduğu gibi hazırlandıktan sonra aşın içine atılır. Kısa bir süre köfte kabuklarının çekip sertleşmesi beklenir. Tencerenin kapağı kapatılarak hafif ateşte pişirilir. Tandır ekmeği ile hazırlanan doğramanın üzerine aş ile sos dökülür. Köftelerle beraber yenir. Yemeğin bu ismi almasında Musevilerce yemek pişirmenin yasak olduğu Şabbat(Sebt), yani Şembe(cumartesi) günü etkili olmuştur. Cuma günü, gün batımından on sekiz dakika önce başlayan ve ertesi gün ortalık, üç yıldız görülebilecek kadar karardığında sona eren Sebt boyunca, yemek pişirme, ekmek yapma dâhil her türlü çalışma yasaktır. Bu nedenle cuma akşamı ile cumartesi öğlen ve gün batımından önce yenen yemeğin hazırlıkları Sebt başlamadan önce tamamlanmalıdır. Cumadan yarım pişirilen bir yemeğin, cumartesi günü öğlen sıcak sıcak yenilebilmesi için gece boyunca en kısık ateşte bekletilmesi gerekir. Geleneksel olarak ise ateşin küllerine gömülüp, üzeri yorganla örtülü olarak pişirilir ya da kapağı hamurla sıvanıp mahallenin fırınına verilir.

Kerkük Mutfağı'nın bir diğer yüzünü de tören yemekleri oluşturur. Herîse, arafât, ilan akrep aşısı, yağış aşısı, düğün, yas, mevlit yemekleri ve Zeke-riya...

Bunlardan “herîse”, Şiilerin, Muharrem Ayı'nda yas tuttıkları merasim günlerinde yaptıkları yemektir. Bir gün önceden ıslatılan döğme, su ile birlikte tencereye konur. Lapa oluncaya kadar tahta kaşıkla karıştırılır. İçine parça et ile birkaç tane kabuklu badem atıldıktan sonra etin pişmesi beklenir. Yemek, tabaklara konduktan sonra üzerine şeker, kızgın yağ ve tarçın ilave edilerek yenir. Tabagında badem bulanlar, bereket getirsin diye bademleri para keselerine ya da kasalarına koyarlar.

“İlan akrep aşısı” da ilkbaharda pişirilen bir yemektir. Yapılıp komşulara dağıtıldığında yılan ve akrep sokmasına mani olacağına inanılır. Bu yemek kuru fasulye, nohut, bakla, börülce, döğme vs baklagillerin hepsinin suluca bir arada pişirilmesiyle yapılır.

Artık sözü tatlıya bağlayalım. Külçe, dırnahlı, köpme, kırmızı helva, beyaz helva, nişasta helvası, tahin helvası, pendir(peynir) helvası, kündüç(susam) helvası, hurma helvası, şalgam kaynatması, ellûçe, doşşab(pekmez) ve şurup... Bunlardan nişasta helvasının yapımı şöyledir: Nişasta, şeker, vanilya, hel(kakule) veya gülsuyu ile azar azar su ilave edilerek bir karışım elde edilir. Sonra bu karışım tavadaki kızgın yağa azar azar akıtılır ve devamlı karıştırılır. Muhallebi kıvamına gelince ocaktan indirilir. Tabaklara incecik bir şekilde yayılır. İsteğe göre üzerine Hindistan cevizi, badem veya tarçın serpilir.

Nişasta helvası belki bugün çoğunuz için duyulmadık bir tatlıdır; ama yeni bir şey değil. Selçuk devri tatlıları arasında adı geçmekte. Ayrıca Osmanlı Sarayı'nda da doğrudan doğruya böyle olmasa bile ufak tefek farklılıklarla yer almakta. Mesela pelteşin ile yengem duymasın, gülâbiyye, hâkânî, âsûde, reşîdiyye helvalarının olmazsa olmazı nişastadır.

Yarpağların, dolmaların, pilavların, teşriblerin, ızgara ve kebapların, içli kiftelerin, duruların, ekmeklerin, tatlıların ve daha nicelerinin kokusuyla, rengiyle, tadıyla oluşturduğu bu zengin mutfak, koca imparatorluğun, Orta Asya Türklüğünün, Ortadoğu'nun nice alışkanlıklarını, âdetlerini, tatlılarını devam ettirmektedir. Bu zenginliğe rağmen Kerkük'te yemek yapmayı meslek edinmiş kişilere nadir rastlarsınız. Zira Kerkük'te dışarıda yemek yeme alışkanlığı pek yoktur. Yemeğin usta ellerde, evde pişeni makbuldür. Toyda, taziyede bile yemekler, maharetli akraba, eş, dost veya aileye yakın hanımların yardımlarıyla hazırlanır.

Bir mutfağın zenginliği şüphesiz, o mutfağın yemek çeşitlerinin bolluğu ve bu yemeklerin lezzetleriyle ölçülür. Bu sebeple Türk mutfağı demek, sadece Türkiye mutfağı demek değildir. Dünyanın dört bir yanında yaşayan Türk topluluklarının yemeklerini tespit edip mutfağımızın unutulmuş lezzetlerini bulmak veya değişik bölgelerde parça parça yaşayan kısımlarını bütünleştirmek gerekir. Dünya mutfakları arasında önemli bir yere sahip olan Türk mutfağının bu çabaya değer olduğu şüphesizdir. Burada tanıtmaya çalıştığımız Kerkük mutfağı da geçmişimizden günümüze ulaşan damak zevkimizin parçalarından sadece biridir.

Bu makalede adı geçen yemeklerin detaylarını verdiğimiz “Türk Mutfağından Kaybolan Yemekleri Yaşatan Kerkük Mutfağı” adlı kitapta buluşmak üzere...

IRAQ

Gareth Stansfield, 2003 sonrası Irak'taki siyasi gelişmeleri yakından takip eden yazarlardan biridir. Bu alan ile ilgili çeşitli kitap ve makaleleri bulunan Stansfield, en kapsamlı çalışmasını bu kitap ile gerçekleştirmiştir. Kitabın temel çıkış noktası, daha iyi beklentilere rağmen 2003 sonrası Irak'ta kargaşa ve şiddetin neden bir türlü sona ermediği sorusudur. Yazar bu temel soruya cevap ararken Irak'ın kadim medeniyetlerden günümüze kadarki siyasi tarihini incelemiştir. Bu tarihsel süreci incelerken dört tartışma konusunu da dikkate almıştır. Bunlar;

(1) 20. yüzyılda kurulan Irak devletinin yapay bir devlet olup olmadığı ve bunun günümüzde kurulmak istenen devlete etkileri; (2) İkinci tartışma konusu ise kimlik üzerinedir. Dini kurumlar ve etnik bağlılıklar karşısında Iraklılık kimliğinin ne kadar güçlü olduğu kimlik üzerinden tartışılmıştır; (3) Irak siyasetinde var olan otoriter yapının ve şiddetin kaynağı; (4) Son olarak ise, tüm bu soruların ışığında, 2003 sonrası Irak'ta devlet inşası ve demokratikleşme sürecinin başarısızlığı sorgulanmaktadır.

Stansfield bu tartışmaları yedi bölümde gerçekleştirmektedir. Birinci bölümde Osmanlı döneminin sonuna kadar Irak siyasi tarihini inceleyen yazar, ikinci bölümde modern Irak devletinin

kuruluş sürecini ele almaktadır. Bu bölümde Irak devletinin yapay olup olmadığı, temel tartışma konusu olmaktadır. Ardından üçüncü bölümde Irak'ta var olan kimlikler anlatılmaktadır. Irak'ta Şii-Sünni ayrımı, Kürtler ve Türkmenler bu bölümde kimlik bağlamında incelenmektedir. Kitap'ta 70-72 sayfaları arası bölüm Türkmenlerin tarihi ve kimliğine değinilmektedir. Yazar bu bölümde Kerkük Vakfı'ndan yayınlanan, Erşat Hürmüzlü tarafından yazılan 'The Turkmen and Iraqi Homeland' kitabından ve Tarık Oğuzlu tarafından kaleme alınan 'The Turkomans as a Factor in Turkish Foreign Policy'

makalesinden yararlanarak Türkmenlerin kökeni, Irak'taki nüfusu, yaşadıkları bölgeler ve modern Irak tarihinde maruz kaldıkları şiddet olaylarından bahsetmektedir.

Kitapta, Irak'ın 1958-2003 yılları arasında otoriter bir devletten totaliter bir devlete geçişi, 1990 sonrası Kuveyt savaşı ve ülke dışında örgütlenen muhalefet, 2003 sonrası Irak siyasetine etkileri bağlamında sonraki bölümlerde işlenmektedir. Stansfield, bu yıllarda oluşan siyasi kültür ve muhalefetin günümüzdeki Irak siyasi yapılanmasına ciddi şekilde etki ettiğini düşünmektedir. Ardından, kitabın en önemli bölümünü arz eden son bölümde, 2003 sonrası siyasi gelişmeler Irak'ın yeni bir devlet inşası ve demokratikleşmesi sorunsalı dikkate alınarak incelenmektedir.

Saddam Hüseyin'in aniden ortadan kalkması ile birlikte, Irak'ta daha demokratik, tüm halk tarafından meşru görülen bir hükümet ve devletin kurulması beklenmekteydi. Aynı zamanda bu süreçte ülke içinde belli bir grubun değil tüm Iraklıların çıkarlarını koruyacak bir güvenlik örgütlenmesi ve komşu ülkelerin müdahalesine daha kapalı bir hükümet oluşumu umulmaktaydı. Yazar, son bölümde bunların neden gerçekleşmediğini özellikle 2003-2006 yılları arasında Irak'ta yaşanan siyasi olaylar aracılığı ile detaylıca anlatmaktadır. Son olarak, çalışmanın temelini oluşturan dört soruyu (Irak devletinin yapaylığı, ulusal kimlik meselesi, siyasi kültür ve demokratikleşme süreci) 2003 sonrası yeni oluşum bağlamında tekrar sorgulamaktadır.

Gareth Stansfield'in bu çalışması tüm Irak siyasi tarihinin 2003 sonrası yapılanmaya etkisi açısından ele alınması ve bu süreçteki olayların detaylıca işlenmesi bakımından oldukça değerlidir. Ancak yazarın tespit ettiği sorunlara çözüm önerisi getirmemesi kitabın bir eksikliği olarak göze çarpmaktadır.

Vefatının 50. Yılında Iraklı Bir Türkmen Aydın Gözüyle MİLLİ MÜCADELE YILLARI

Kültür tarihimizde büyük hizmetleri olan nice insan, nefes alma sırasını savdıktan sonra, bu toprağın bağına öylesine sınıyor ki onları hatırlayan bile pek çıkmıyor. Hele bu şahıslar, tek kişilik bir kalem ordusu gibi, birçok alanla meşgul olmak zorunda kaldığı için belli bir alanda sivrilememiş veya dönemin fikri ve siyasi havasına ters düşmüşse, yeni nesillerin onları tanınması adeta imkânsızlaşıyor.

Neyse ki kültür ve edebiyat tarihimize ait çalışmalar çoğaldıkça, toplu değerlendirmelere girememiş nice olay ve şahıs kadrosuyla tanışma bahtiyarlığına eriyoruz. Edebiyat tarihinin daha ziyade zirvelerle uğraşması, her şeyin bir sınırlama dâhilinde olmasının ortaya çıkardığı gerekliliktir. Ancak bazen zirvelerin yakınlarında duranlardan söz edilirken gölgede kalanlar oluyor. Onların da müstakil araştırmalara konu olması lazımdır. İşte Haşim Nahit Erbil hakkındaki çalışmalarımız böyle bir düşünce ile başladı. Vefatının 50. Yılı münasebetiyle kaleme aldığımız bu yazıda da, onun çok yönlü kişilik ve çalışmalarının bir tezahürü olarak, öncesi ve sonrasıyla, Milli Mücadele dönemindeki gayretlerini ve bu konuya dair eserlerini mercek altına almaya çalışacağız.

Osmanlı Devletinin Son Dönemleri ve Haşim Nahit

Haşim Nahit,¹ Hicri 1297'de (1880) Irak Vilayetine bağlı Erbil karyesinde, Hademat-ı Mülkiye müstahdemi Mustafa Ebubekir Efendi ile Erbil eşrafından bir ailenin kızı olan Hatice Hanım'ın üçüncü çocuğu olarak dünyaya gelir.² Hırçınlık-

larla dolu çocukluk yıllarını ve heyecanlı fitratının mahsulü gençlik dönemini Erbil'de geçiren Haşim Nahit; Emlak-ı Hümayun'daki görevi dolayısıyla, 25 kanun-ı evvel (Aralık) 1322'de (1906) İstanbul'a gelir.

Erbil'in Türkiye'ye geldiği bu dönem, Osmanlının acılarıyla dolu son yıllarıdır. Günümüz Türkiye'si'ni şekillendirecek köklü değişimlerin yaşandığı bu dönemde, 23 Temmuz 1908'den itibaren Osmanlı Devleti haritası hızla küçülmüş ve 31 Mart vakası kanlı bir gövde gösterisine dönüştürülmüştür. 1909-1920 arasındaki 5 seçim ve ortalama 6 ayda bir hükümet değişikliği süreci; Trablusgarp savaşıyla (1911) başlayıp Balkan Savaşları (1912-1913), Birinci Dünya Savaşı (1914-1918) ve Milli Mücadele (1919-1922) ile devam eden harp silsilesi sonucunda gelen bir rejim değişikliğiyle (Cumhuriyet) noktalanmıştır.

Bu sancılı dönemin canlı tanığı olan Haşim Nahit; Çatalca'dan gelen top seslerinin yankısı altında, Osmanlının kurtuluşu adına çarelerini, uzun uzadıya açıklama ve tekliflerini içeren bir kitapta sıralar. "*Annem, şerefim, hayatım Türkiye*" hitabıyla başladığı eserinde, bu tehlike karşısında ve bundan sonraki hayatı boyunca takınacağı tavrı açıkça ortaya koyar:

"Türkiye, senin aşk ve nefretinle meşhûn ve taşkın kalbimin dudaklarımda sayhalara kalb olan heyecanını söylemek için sana geldim. Türkiye! ... Ah, ben bu sükûtu çoktan hissetmiş ve inlemişim. Bu bozuk maneviyat ve ahlâk ile er geç sükût edeceğimizi çoktan hissetmiş ve inlemişim. ... Milleti kurtarmaktan başka bir gaye-i emelim yoktur. Me-sele, milletin halâsına taallûk ediyor. Fikrin münakaşası haricinde hiç kimseye -ne derlerse- hiçbir

1. 9351 sicil nolu hizmet cetvelinde adı "Mehmed Haşim Nahit" olarak geçmektedir.

2. Konuyla ilgili bilgilere 28 Haziran 1939'da Ankara Nüfus İdaresi'nce verilen Nüfus Cüzdanı Suretinden; T.C Emekli Sandığı Arşivi (ESA), 72077 No'lu dosyadan; "Başbakanlık * Gazi Üniversitesi Yeni Türk Edebiyatı Doktora öğrencisi

Osmanlı Arşivi Sicill-i Ahval Defteri, C 144 s.389." adlı belgeden; Mehmet Hürşit DAKUKLU'nun Kardeşlik'teki (Aralık 1974 Ocak 1975, s.32-33) "Erbil Şairlerinden Haşim Nahit Erbil" yazısından ve Ata TERZİBAŞI'nın Erbil Şairleri adlı kitabından ulaştık.

Veysel ERGİN

cevap vermeyeceğim. ... Türkiye, senin evlâdın olan bizler, hakikat-ı azamı görmez ve seni kurtarmaya azim etmezsek hep beraber mahvolacağız.”³

Osmanlı Topraklarında Büyük Yangın: Balkan ve Birinci Dünya Savaşları

Reşit Paşa'nın “Türkiye'nin tekâmülünü, Avrupa medeniyeti mahsulü kurumların taklidine bağlaması” ve Mithat Paşa ile İttihat ve Terakkinin de “medeniyeti tetkik eden amilleri araştırmak yerine, Avrupa'yı tüm yönleriyle ülkemize taşımayı hedeflemesi”⁴ gibi “talihsiz” gayretlerin, Türkiye'ye daha büyük acılar yaşamak hatta “kendi evlatlarının eliyle öldürülmek” akıbetini getirdiğine işaret eden Erbil; İttihat ve Terakki'nin ortaya attığı Meşrutiyetin, Osmanlı toplumunun siyasal ve sosyal yapısını güçlendirme amacı güttüğü halde, aksine olarak, Türk'ten gayri unsurların Osmanlı Devleti'nden ayrılma arzularını kamçılıdığına ve bu arzuların gerçekleşebileceği uygun bir ortamı hazırladığına dikkati çeker.⁵

Haşim Nahit; bu sürecin ardından başlayan ve Avrupa'daki Saltanat topraklarının %83'üne karşılık gelen neredeyse bütün Rumeli'nin kaybedildiği Balkan Savaşlarını; “Osmanlı Devleti'ndeki gafletin, siyasî hırsların, dış politikada olayları ve gelişmeleri yerinde ve doğru olarak değerlendirememenin sonuçlarının en acı şekilde Türkiye'nin yüzüne çarpılması”⁶ olarak niteler.

“Yeryüzünün mezbahaya ve yeraltının nihayetsiz bir mezara döndüğü”⁷nün göstergesi Balkan Savaşları'nın “Rusya ve Avusturya'nın İslavları ve Yunanlıları ayaklandırması”yla başladığını⁸ belirten Haşim Nahit; yaşananların, Mister Eskuet'in ifadesiyle, 1912'deki İngiltere'nin Türkiye projesi olduğunun altını çizer:

“Türkler Avrupa'dan tard olunacak, Suriye ve Hicaz zabt ve taksim edilecek. Irak, İngilizlerin idaresine geçerek Şarkî Anadolu parçalanacak ve nihayet nüfuzu Türklerle meskûn birkaç vilayete

münhasır zayıf ve istinatsız bir Türkiye kalacak.”⁹

Beş yüz bin Müslüman'ın katledildiği Bulgar istilasını, “baş döndürücü bir hızla geçtiği yerlerde otları söküp dalları kıran, kütükleri deviren, taşı toprağı birbirine karıştıran bir kasırga” şeklinde tarif eden Erbil; bu manzaraya ait felaketli bir tabloyu, bir genç kızın ağzından kaleme aldığı hikâyesinde şöyle naklediyor:

“Vahşilerin bıraktığı iz, sadece kemik yığını harabeler ve nehalardır. Bilirsin ya! Fırtına bizim düğün haftamızda kopmuştu. Yangınlar arasında, cenazeler üstünden saçından sürüklenen bir kadın kafilesine beni de kattılar: Top tüfek tarra-kaları, silah şangırtılarıyla at kişnemelerinin ve acı acı haykırışmaların toz ve duman içinde birbirine karıştığı ve her tarafta kızıl, alevler yükselen cehennemî bir saatte, kapıları dipçik ve kılıç darbesiyle kırıp içeri saldıran vahşi tavırlı, katil bakışlı Bulgarlar; kadınları birer birer topluyorlar, sürü halinde meçhul bir mezara sürüp götürüyorlardı. ...Direğinin başından bir ip sarkıttılar. İpin bir ucunu çarşafı kadının saçına bağladılar, kadın bağırışıyordu. Biz, sade boş gözlerimizle bakıyorduk. İpi çekince kadın, anadan doğma ipten sallandı. Sabah güneşinin şuleleri yeniden kılıç uçlarında parladı ve kızılaştı. Kadının göğüsleri, parmakları, kolları, vücudunun her parçası yere düşüyordu.”¹⁰

Yine 93 harbinde “Kara Fatma”ların¹¹ müdafasıyla düşman çizmesi altında çiğnenmekten kurtulan Erzurum'un, şimdi de Erbil'in yağız deli-

9. Haşim Nahit, 1912'deki İngiltere, *Servet-i Fünun*, S: 1214, 28 Ağustos 1330 (1914), s. 373-374

10. Haşim Nahit, Millî Hikâye: Hâcir, *Servet-i Fünun*, S: 1205, 26 Haziran 1330 (1914), s. 134-135

11. Haşim Nahit, Kahramanlık Devri, *Servet-i Fünun*, S: 1251, 14 Mayıs 1331 (1915), s. 38

Haşim Nahit, bu olayı konu alan bir de hikâye yazacaktır. Hikâyede, Kara Fatma'nın ağzından, hissiyatını şöyle dile getirecektir:

“1292 senesinin siyah bir gecesindeydi. Kara Fatma, elindeki ateş-feşan esasını rikkat ve itaate işaret eder gibi birkaç defa salladıktan sonra konuşmaya başladı: - Ağalarım, oğullarım! Devlet, Moskoflarla harp edeli ben de Allah yoluna cihat ediyorum. Benim cihadım, askerlerimize su, yemek götürmek, onların yaralarını sarmaktı. Moskof süngüsü benim de sizin de ciğerlerimizi deldi. Moskof “Aziziye”yi aldı. Bilirsiniz ki Aziziye, Erzurum'un kilididir. Düşmana karşı iyalimizin (çocuk çocuğumuzun) namus kapısı, can damarımız “Aziziye”dir. “Aziziye” Moskofların elinde kalırsa Erzurum'u da alacaklar, yurdumuzu baştanbaşa yıkacaklar. Devlet ve millet mahvolacak! Oğullarım, ben bu yaşıma geldim; son dileğim, Hakk'a kavuşmaktır. Allah uğruna peygamber uğruna, devlet ve millet uğruna, erkekler gibi, sizin gibi olacağım. Siz de benimle beraber olmak istemez misiniz?” Haşim Nahit, Kahraman Hatun, *Tasvir-i Efkâr*, N: 678, 25 Şubat 1328 (1912), s. 4

3. Haşim Nahit, Türkiye İçin Necat ve İtilâ Yolları, Şems Ma-baası, İstanbul, 1331 (1915) (8+375 s.)

4. Haşim Nahit, Türk'ün Avrupalılaşması ve Türkçülük-1, *Hâkimiyet-i Millîye*, N: 1412, 1 Mayıs 1341 (1925), s. 2

5. Haşim Nahit, Türkiye'de İstiklâl-i Millî ve Cavit Beyin Eski Sözleri, *Servet-i Fünun*, S: 1217, 18 Eylül 1330 (1914), s. 321-323

6. Haşim Nahit, Harbin Netaici (Neticeleri), *Servet-i Fünun*, S: 1211, 7 Ağustos 1330 (1914), s. 225-229

7. Haşim Nahit, Bir Mektup: Ümidin Tahakkuku, *Servet-i Fünun*, S: 1221, 16 Teşrin-i evvel (Ekim)1330 (1914), s. 385-387

8. Haşim Nahit, Üç Büyükler Uyuşabilirler mi, *Vakit*, S: 9975, 28 Ekim 1945, s. 2

kanlılarının yiğitlikleriyle bu zulme direnişine bir başka hikâyesinde ve bir annenin ağzıyla şöyle yer verecektir:

“-Yavrum Kazım, bak ne günlere kaldım, beni ne halde bıraktın!... Sevmeye kıyamadığım o güzel yüzün gözüm önünden hiç gitmiyor. Yavrum, bir kerecik olsun yüzünü görürsem, yüreğimin sızıları hep dincek sanıyorum. Kazım, Kazım... Dediklerin birer birer çıktı: Erzurum'a gitmek isterken söylediğin sözler, Allah'tan kalbine doğmuş. Ne dedim de seni bıraktım, şimdi beni kim koruyacak, söyle! Allah'a inancım var, seni bana veren odur; lakin işte bak, evimde ne sen, ne kardeşlerin ne baban hiç, hiçbir erkek kalmadı. Şimdi ne camiye, ne türbelere, ne de babanın mezarına gidebiliyorum. İsmet Hanım'ı kurtardınsa beni niçin kurtarmıyorsun! Erzurum'a gitmekte ne vardı? Eğer gitmeseydin belki böyle şeyler olmazdı. Yavrum, Kazım'ım, beni bu halde bırakma... Yoksa, yoksa...

Kazım, Türk âlemine verdiği gönlünün, ana baba yurdu için bu kadar sızlayıp kanadığını bu defakinden daha derin hiç sezmemişti. Kin ile muhabbetin içinde birbirine karıştığı ve her dakika taşıp köpüren varlığını çarpmak için yeryüzünde bir kaya, bir cehennem arıyor gibi gece yarılara kadar dolaştı...

Ve gece uykuya dalınca şu rüyayı gördü:

Duman ve alevler içinde, kılıçlarının ucundan kan damlayan bir kalabalığın önünde yürüyor, yeşilliklere ve genişliklere açılmış bir şehrin kapısında içeri giriyor. Yeşil bir bulut parçasına sarılmış, saçları ve yüzü nurdan bir kadın, parmağının ucuyla ona yol gösteriyordu...¹²

Nahit Erbil; Avrupa'ya giderken uğradığı Edirne'nin manzarasını anlatırken, adeta Bulgar zulmünün küçük bir fotoğrafını da çekmektedir:

“Edirne'de Türk askerlerini göreceğimi ümit ediyordum ama Karaağaç istasyonu Yunanlılarla doluymuş. Yağlıköy istasyonunda inip köylülerin arasına karıştım. Ne acı maceralar anlattılar, bilmeniz! Yunanlılar, canlı hayvanları sürü sürü Dedeoğaç'a doğru sevk ettikleri gibi, yürüyemeyecek şeyleri de köylü arabalarına doldurup götürmüşler. Yakılan evler, ağıllar, samanlıklar... Bugün köylülerin elinde ne araba, ne canlı hayvan, ne koyun ne de tavuk; hiç ama hiçbir şey kalmamış!”¹³

12. Haşim Nahit, Kâzım'ın Rüyası (Yakup Kadri Beye ithaf), *İkdam*, N: 8929, 23 Kanun-ı sani (Ocak) 1338 (1922), s. 4-5

13. Haşim Nahit, Edirne'den Geçerken Neler Gördüm, *İkdam*, N: 9214, 11 Teşrin-i sani (Kasım) 1338 (1922), s.2

Haşim Nahit; “Türk millî vicdanının ateş bayramı”¹⁴ dediği Dünya Savaşının baş aktörlerinin, Osmanlı Saltanatı'nın iki kadim düşmanı olduğuna dikkat çekecektir:

“Tarih, insaniyeti ferdanın korkunç ihtimallerine sürükleyen “Harb-i Umumi” müsebbiplerini asla unutmuyacaktır. 1914 senesinin kızgın güneşleri altında yanan ve kavrulan toprağın çatlak dudaklarına nihayetsiz bir kan içiren bu harbin sebeplerini tarih aradığı zaman, huzurunda her milletten evvel İngiltere ile Fransa'yı bulacak ve te'lin edecektir!”¹⁵

Bu durumun, sadece Osmanlı topraklarında değil bir zamanlar “din ve gönül birliği” içinde olduğumuz Asya ve Afrika'da da “cihad” ilanına¹⁶ vesile olduğunu belirten Erbil; Balkan Savaşlarıyla Osmanlı'nın sonunun geldiği düşünenlere, Çanakkale'de Mehmet Çavuş'un ağzından, bir kere daha meydan okuyacaktır:

“Altı bin senedir Avrupa'da, Asya'da, Afrika'da saltanatlar tesis eden, altı yüz senedir Sultan Osman'ın kan ve ateşle işlediği saltanat tacının namusu için cenkleşen büyük, kudretli bir neslin evladım! Kaçarsam kahpeyim, seni bekliyorum!”¹⁷

Cephe gerisindeki Anadolu kadınının şefkatinin de Çanakkale'deki Mehmetçiğin kahramanlığı

14. Haşim Nahit, Muharebenin Bir Senesi, *Donanma*, N: 120-66, 29 Teşrin-i sani (Kasım) 1331 (1915), s.1054

15. Haşim Nahit, Tarih Huzurunda Fransa ve İngiltere, *Servet-i Fünun*, S: 1212, 14 Ağustos 1330 (1914), s. 249-250

16. “-Ey müminler, biliniz ki halife-yi İslam sultan Mehmed-i Hamis hazretleri Fransızlara da İngilizlere de Moskoflara da Cihad-ı mukaddes ilan etti! Afrika'da bir tek Müslüman kalıncaya kadar Cihad edeceğiz. Cenab-ı hak bizimle beraberdir. Frenkler, “İstila-yı Cihan Ordusu”nun hakikate münkalib olduğunu görsünler.”

Haşim Nahit, Asya ve Afrika'da Cihat, *Servet-i Fünun*, S: 1224,6 Teşrin-i sani (Kasım) 1330 (1914), s. 21-23

17. Haşim Nahit, Sultan Osman Reşadiye'nin intikamı: Mehmet Çavuş, *Servet-i Fünun*, S: 1242,12 Mart 1331 (1915), s.314-315

Veysel ERGİN

ğına denk olduğunu¹⁸ vurgulayan Nahit Erbil; uzun yıllar geçmesine rağmen, bu acı dolu günlerin, kolay kolay unutulamayacağına ibretlik bir tabloyla dikkati çekecektir.¹⁹

Ve... Milli Mücadele Yılları

Osmanlıyı şanlı günlerine tekrar kavuşturmak için girilen Birinci Dünya Savaşı 1918 Kasım ayında bittiğinde, geriye bir “*Türk ulusu*” kimliği kaldığı bile şüpheliydi. Yapılacak iş, Batı sömürgeciliğinin iştahını kabartan Osmanlı enkazından Türk olan kısmı kurtarmak ve ortaya millî bir devlet koymaktı. Nahit Erbil’in, “*savaş sonrası Anadolu üstüne çökmüş felaket bulutlarını dağıtarak tüm dünyanın gözlerini kamaştıran millî ihtilal güneşinin doğuşu*”²⁰ olarak tarif ettiği bu hedefin tesisi için, Bu sebeple, Anadolu’ya geçerek, Mustafa Kemal önderliğindeki Kurtuluş mücadelesine katılmak gerekliydi. Yazara göre, Anadolu’da kurulan Millî Müdafaa Teşkilatı; birçok sıkıntıyla uğraşmakla birlikte, üç temel gayeyi gerçekleştirmek için de çalışmaktaydı: *Maneviyatı takviye etmek, maişet ihtiyaçlarını hazırlamak, kimsesizlerin imdadına koşmak*.²¹

Türk milletinin, Çanakkale’de olduğu gibi, Mütareke yıllarında da dünyanın takdirini kazanmış kahramanlar çıkaracağına²² inanan Erbil; Mustafa Kemal’in “*Anadolu, Anadolu!*”²³ diye-

18. “*Düşmanla İstanbul arasına kanlarından ve kemikleri -den adeta bir sed yapan Çanakkale Gazilerine, cephe gerisinde Anadolu kadınlarının gösterdiği şefkat ve hürmet de had safhadadır. Hastanede millî vazifelerini sadakatle yapan hanımların -hayatın bütün zevklerini unutmuş ve ibadet eder gibi- ellerini yanık ve çıplak ciltlerin üstünde gezdirmesi, onlardaki ana ve kardeş şefkatinin en samimi tezahürleridir. Bu ana ve kardeş şefkatidir ki hanımlarımıza kaç aydır, hayatın bütün zevklerini unutturmuş ve ibadet eder gibi, onları sadakatle vazifelerine bağlamıştır.*”

Haşim Nahit, Hilal-i Ahmer’in Galatasaray Sultanisi Hastanesinde: Yaralılar ve Hanımlarımız, *Servet-i Fünun*, S: 1263, 13 Ağustos 1331 (1915), s.227-229

19. “*Bir belediye doktoru, şunu anlatıyor: Birinci Dünya Savaşı İstanbul’unun Aksaray taraflarında, kaç gündür ocağı tütmemiş, ışığı yanmamış bir evi haber verdiler; bekçi ve polislerle beraber bu evin kapısını zorlayarak içeri girdik. Bir odanın içinde köşeye dayanmış baba, ötede koyun koyuna iki çocuk, karyolanın üstünde yatan anne; hepsi hepsi tifüsten ölmüştü. Anneyi muayene ederken bir de ne göreyim: Ölmüş annesinin memesini emen en küçük çocuk, hâlâ yaşıyor!*”

Haşim Nahit, Sosyal Tetkikler: Ankara Cinayetinin Sosyal Psikoloji Cephesi, *Vakit*, S: 10005, 30 Kasım 1945, s. 2

20. Haşim Nahit, Türk Birliği, *İkdam*, N: 8958, 23 Şubat 1338 (1922), s. 4

21. Haşim Nahit, Harbin umdeleri, *İkdam*, N:8984, 21 Mart 1338 (1922), s. 3

22. Haşim Nahit, Fikir ve İbda, *Servet-i Fünun*, S: 1241, 5 Mart 1331 (1915), s. 295-296

23. “*Müdafaa’nın ilk kahramanları, ruhların ta derinliklerinden gelen ilk ızdırabı, Fatih’in ve büyük Selim’in mübarek*

rek, milletin kurtuluş yerinin adresini gösterdiğine işaret eder. Öyleyse, “*subay, öğretmen, öğrenci, avukat, tüccar, doktor, çiftçi, din adamı...*” kısaca eli silah tutacak kim varsa Anadolu’da Müdafaa-yı Hukuk komiteleri altında birleşmeli ve vatan toprağına sahip çıkmalıdır.

Bu gelişmeler karşısında daha fazla sessiz kalamayan İtilaf devletleri; Anadolu’daki faaliyetlere tepki olarak, 16 Mart 1920’de İstanbul’u işgal eder ve Meclis-i Mebusan’ı dağıtır. Haşim Nahit; İstanbul’un üstüne kara bir bulut gibi çöken o felaketli günlere ait bir tabloyu şöyle aktarır:

“*Köprüden geçerken, asla unutamayacağım, dünyanın en acıklı bir manzarasıyla yüz yüze geldim: Bir yük arabasının üstünde, hayvanlarının dizginini ayakta güden, çocuk denecek kadar genç bir arabacı, arabasının tekerleklerini şakırdatarak köprüden geçiyor... Köprü üstünde seyir ve seferi tanzim eden yabancı askerlerin tam yanına yaklaşıncaya, asker, siyah ve uzun kırbacını arabacının suratına indirdi. Delikanlının alnından fıskıran al kanları yüzüne gözüne ve elbisesinin üstüne aka aka -hiç bir şey olmamış gibi- yine arabasını güdüyor, gördüm. Ne vuran, ne de vurulan bir söz söylemediler. Artık, düşmanların işgal ettikleri İstanbul’da hiçbir şey yapılamayacağı için, Anadolu’da bir mücadele teşkilâtı yapmak gerekecektir”²⁴*

“*Türk milletinin içindeki ilahi ümit ışığı*”nın hiçbir zaman söndürülemeyeceğine inanan Erbil; bu inancını, işgal altındaki İstanbul’da karşılaştığı Fransız askerinin istihzalı sözlerine rağmen, onun suratına bir tokat gibi çarpar:

“*Şüphe yok ki biz, en mukaddes akidelerimizden hayatımızın en hurda teferruatına kadar her şeyin değişmesiyle bitecek bir ‘inkılâp’ içerisindeyiz. Hıçkırıklarla gözyaşları ve kan selleri buna mukadderdir. ‘Milliyet’ sevgisi bu fedakârlığa bizi katlandırır. Milliyet ki kendini bilmek ve kendini sevmek şuur ve akidesidir. Ve şahsî şuur yoluyla*

kemiklerini örten topraklarda sezdiler. Anadolu’nun çelik kalbi, hissiyatının ilk darabanını -bir şimşek silahı halinde- bu topraklarda bekleyen beyinlerden aldı. Lakin İstanbul kim, Anadolu kimdir? Bunların her ikisi de baştanbaşa gerilmiş ve mesafe dedikleri buuda şekil vermiş bir tek telden başka bir şey midir? Ve çoğu kimseler -yine İstanbul’da- bir küçük erkân-ı harb zabitanın ağzıyla “Anadolu, Anadolu!” dedirten Mustafa Kemal’in sözlerini çok sonra idrak edeceklerdir.”

Haşim Nahit, (Mukaddes Müdafaa), *İkdam*, N: 8825, 10 Teşrin-i evvel (Ekim)1337 (1921) s.4

24. Haşim Nahit, Ziya Gökalp’in ölümünün 18. yıldönümü, *Türk Yurdu*, C. 26 S:5-6, 15 Teşrin-i sani (Kasım) 1942, s.173-176

*Allah'ı daha yakından ve daha derinden sezmek ve sevmek hissi, fani hayat ve emeli insana unutturur. Dün 'İnönü'nde bugün 'Sakarya'da kılıç sallayan kolları işte bu Allah'ı sezmek ve sevmek imanı tahrik ediyor. Onlar biliyorlar ki düşmanın kastı, milliyeti yani 'benlik şuuru'nu öldürmektir. Erkek kız insanın benliği ile Allah'ı arasına cebren girmek isteyenlere karşı ne yapılırsa, Anadolu da Yunanlılara onu yapıyor.'*²⁵

Nahit Erbil; Batılıların 10 Ağustos 1920'de İstanbul hükümetine Sevres Antlaşmasını imzalatmasının da Ankara hükümetini durdurmadığını belirtir. Zira Anadolu'nun Millî mücadeleye girişmesinin sebebi; Avrupa ve Amerikalıların sandığı gibi, mantık ya da menfaat yaklaşımları değil, şanlı tarihinden gelen mücadele duygusunun gereğidir. Hatta İzmir köylüsü; bütün olumsuzluklara rağmen, Türkün mayasındaki "istiklâl" fikrinin verdiği güçle, Erzurum ve Sivas Kongrelerinden önce teşkilatlanmıştır:

*"Kamında ve canında büyük bir tarihin izlerini taşıyan bir neslin mücadeleye atılması duygusu, onun şuurundan gelir ve bu duygu, harici ve şiddetli tesirler altında, bir pınarın taşması gibi taşabilir çünkü yaşamak için mücadele etmek duygusu hayvanda bile var. Bu duygu ile hareket eden insan, ilmî nazariyelere değil, tabiat kanunlarına tâbidir ve olmaya razı olmayı hiçbir tabiat kanunu insana emretmez. Anadolu'nun Millî Mücadele'ye atılması, bir mantık ve hesap neticesi olmaktan ziyade, kendiliğinden(spontane) olmuş bir şeydir. Bunu ispat eden en birinci delil, İzmir köylülerinin mücadeleye atılışı; memleketi kurtarmaya çalışan İstanbul'daki Millî Kongre'den, Erzurum, Sivas Kongrelerinden ve bütün teşkilâttan daha evveldir."*²⁶

Erbil; Falih Rıfki'nin "Paralı parasından, akıllı aklıdan, cesur cesaretinden, dâhi dehasından, kadın kalbinden ve çocuk masumiyetinden en yüksek fedakârlığı yapmalıdır."²⁷ sözünü hatırlatarak, devrin sanatkârının da milletinin müşterek hissiyatına tercüman olması gerektiğini vurgular:

"Sen çıplak olduğun zaman elbiseyi, aç olduğun saatte mideyi en çok ve hatta münhasıran düşündüğün gibi, gün olur ki o müstağrak ruhun da ihtiyaçlarını, azılı ruhlara terk eder. Bugün ki bu

memleketin istiklali, varlığı tehlike içindedir. Bu tehlikeyi men edecek her fikir, ötekilerden üstündür. Bugün ki beşeriyeti baştanbaşa heyecan ve ihtiras ateşleri sarmıştır. İşte bugün her ferdi akıl ve basirete davet edecek, her ferdi hissiyattan uzaklaştırarak akıl ve zekâ ile idare edecek gündür. İyi bir şiirin varsa sakla, iyi bir fikrin varsa durma; vatandaşların arasında ilan eyle!

*Vatanî, millî şiirlerini reddeden olmaz, şu şartla ki sükûnete muhtaç olan dakikayı cinnete kalb etmesin!"*²⁸

Sanattaki "ruh ve lisan" ahengine dikkat çeken Erbil; "savaşın kâbus gibi çöktüğü yıllar" ile ilgili izlenim ve duygularını, vatanın kaderiyle kendi kaderini denk gören anlayışla dizelere aktarır:

"Esir düştük bir günde ah sen de ben de

Sen zincire bağlandın ben de kemende

.....

İkimizin de derdi bak işte birdir

*Bizi boğmak isteyen aynı zincirdir!"*²⁹

Bu hengâmeden çıkmanın yolunun da, ancak güçlü bir irade olacağının altını çizmiştir:

"Sana ermek henüz bir ümit iken

Saçımın her teli oldu bir diken;

Ey benliğim; artık bu sırra inan:

*İradeyle gelir insanlara can!"*³⁰

Memleketin bu hazin halinin verdiği hezeyanla, benliğindeki "millî gurur"unu haykıracak ve bu korkunç manzaraya karşı tekrar tekrar bilenecektir:

"Ufuklar, bulutlar, sanki parça parça tunç,

Ortalık benden karanlık, benden de korkunç;

Güneş benziyor, damlayan kan çanağına,

Ey kan, dökül yüreğimin siyah dağına!

Gönlüm, gözüm, dudaklarım kan istiyor, kan;

Eski benliğim mi içimde şahlanıp kalkan?

Ey başımdaki fırtına, dinlen, dur, çekil;

*Şimdi gördüğüm yeryüzü, eski yer değil!"*³¹

Mütarekenin kâbus gibi çöktüğü yıllara ait terennümün en yoğun şekilde görüldüğü eser ise, "Deliren Esir"dir. Bu manzum piyeste, öncelikle, vatanın içinde bulunduğu felaketli durum dile getirilir:

25. Haşim Nahit, Ümit Bize Nereden Geliyor, *İkdam*, N: 8821, 6 Teşrin-i evvel (Ekim)1337 (1921), s.4

26. Haşim Nahit, Millî Mücadele, *Yeni Adam*, N: 300, 26 Eylül 1940, s.6

27. Haşim Nahit, Musahabe: İçtimaiyat mı Edebiyat mı, *Servet-i Fünun*, S: 1218, 25 Eylül 1330 (1914), s. 340-342

28. Haşim Nahit, Musahabe: İçtimaiyat mı Edebiyat mı, *Servet-i Fünun*, S: 1218, 25 Eylül 1330 (1914), s. 340-342

29. Haşim Nahit, Vatanla Ben, *Kara Gün Yazıları(derleme)*, s.18

30. Haşim Nahit, Mukaddes İhtiras, *Ümid*, N:10, 23 Eylül 1336 (1920), s. 8

31. Haşim Nahit, Millî Gurur, *Kara Gün Yazıları(derleme)*, s.16

“Sabrettiğim, lâkin yetişir, yeter,
Türk illeri oldu mahşerden beter!

.....
Talihsiz başımdan eksilmiş hilâl,
Mabetleri sarmış acı bir melal.”
Yıklamak isteniyor bu memleketle bu din:
Katliama öç dendi, yangınlara şehrayın;
Şefkate susamışken, içimizi sardı kin;
Ezelden hür doğmuşuz, esir olmak bize şin,³²

Vatanı için doğranan gençlerden mürekkep ordunun hali, yüreklerdeki yangını daha da artırmaktadır:

“Her gün, sarılmakta bin genç kefene
Saçlarını yolar, binlercesi anne.

.....
Ak saçlı anneler, şirin tazeler,
Hançerle doğranmış al cenazeler,
Yerden fıskırıyor bütün havaya.

.....
Semadan yağıyor bir kan dolusu,
Alevden rüzgârın uluyor sesi,
Kanlarda yüzüyor şişkin cesetler,
Göklere çarpıyor kemikten setler.”³³

Bu korkunç manzara karşısında bir yandan vatanın elden gidecek olmasının hüsrânını yaşarken, öbür yandan da yorgun düşen bedeniyle dua edecektir:

32. Haşim Nahit, *Deliren Esir (Manzum piyes)*, s.13-17

33. Haşim Nahit, *Deliren Esir (Manzum piyes)*, s.20

“Baktıkça, ey vatan, senin al bayrağına:
Ağlayan gözlerim döner kan çanağına.
Dünya haram olsun bana, çünkü sensizim,
Ağla, gözüm ağla, çünkü ben vatansızım.
Lâkin ölme, ey tarihin kanlı gölgesi,
Bil ki sensin, hailenin en mukaddesi!

.....
Allah'ım, bırakma beni vatansız!

.....
Ey Allah'ım, artık yeter bu zulüm!”³⁴

Manzume, “bu felaketin ancak millî bir irade (kızıl elma) etrafında toplanmakla bertaraf edileceği” düşüncesiyle nihayete erdirilir:

“Denizin bitmez suyu,
Türkün tükenmez soyu,
Deniz bitse. . . Türk olur:
Kan, ateşten bir yağmur.
Haydi, Kızıl Elmaya,
Haydi, Kızıl Elmaya!”³⁵

Bu felaketler karşısında kıvranan ruhundaki acıları, daha sonra, Sakarya Muharebesinin zafereyle gelen mutluluk bile teskin edemeyecektir:

“Dokunma gönlüme gönlüm kırıktır
Benim gülmem bile bir hüçkürüktür!”³⁶

Gerek yaşanan bu süreçte, gerekse Cumhuriyet Türkiyesinin teşekkülünde en önemli rolü oynayanların başında Mustafa Kemal'in geldiğini her fırsatta dile getiren Haşim Nahit; bu inancını, daha Mütareke sırasında İstanbul'da Millî Kongre Cemiyetinin açılışında karşılaştıkları Mustafa Kemal Paşa'nın yaveri, Miralay Husrev'e açıkça ifade eder:

“Mustafa Kemal'e söyle, kılıncını çektiği gün bütün Türk milliyetçileri onun emrindedirler!”³⁷

Mustafa Kemal'den de “-Ben de zat-ı âlinizin fikrindeyim, Allah müşterek eserimizde bizi muvaffak'un-bilhayr eylesin.”³⁸cevabını alan Er-

34. Haşim Nahit, *Deliren Esir (Manzum piyes)*, s.2

35. Haşim Nahit, *Deliren Esir (Manzum piyes)*, s.22

36. Haşim Nahit, Akşam, *Yarın*, S: 6, 17 Teşrin-i sani (K - sım) 1337 (1921), s.5

37. Haşim Nahit, Ziya Gökalp'in ölümünün 18. yıldönümü, *Türk Yurdu*, C. 26 S:5-6, 15 Teşrin-i sani (Kasım) 1942, s.173-176

38. Haşim Nahit ER-BİL, *7000 Senelik Sümer Medeniyetinde Kıbrıs*, s.49

Haşim Nahit'in birkaç yazısında daha değindiği bu mektup, 5 Kasım 1919 tarihli olup, katalog bilgisine göre, Genel Kurmay Arşivinde “ATASE ARŞ., ATAZB., 2113/15-103” kayıtlıdır.

bil; Ziya Gökalp başta olmak üzere, birçok Türkçü aydınının, “Bütün ümidin, Mustafa Kemal Paşa’da olduğu”na inancını belirtir.

Milli Mücadelenin Son Dönemi

Türk milletinin kurtuluş mücadelesi bir yandan cephelerde sürerken; diğer yandan da Avrupa’daki diplomatik girişimler hız kazanır. Bu süreçte, Sorbon’daki “sosyoloji” eğitimini tamamlamak için Paris’te bulunan Haşim Nahit; aynı zamanda İkdamın Paris muhabiri olarak, bu yoğunluğu günü gününe izler. Batılı devletler, Ankara’nın mücadelesini kırmak için, özellikle “Yunanlılar” kozunu kullanmaktadır.³⁹ Yazara göre Yunanlılar; İzmir’de kalamayacaklarını anlayınca, “Trakya ve İstanbul civarına kırk bin asker yerleştireceğiz.” blöfüne başvurmuştur.⁴⁰

Savaşın tüm şiddetiyle sürdüğü günlerde İngiltere ve İtalya’yı müzakerelere razı etmeyi Ankara’nın ilk bürokratik başarısı⁴¹ sayan Erbil; bu görüşmelerde, Fransa’nın Türkiye’ye yakın durmasını da, Fransa’nın Müslüman sömürgelerine şirin gözükme gayreti olarak görür.⁴²

Nahit Erbil; Mustafa Kemal’in konferans için “İzmit” teklifine, özellikle İngiltere’nin karşı çıktığını⁴³ belirtir. 23 Şubat-12 Mart 1921 arasındaki Londra konferansı için İstanbul’un yanında Ankara hükümetinin çağrılmasını ise, Batılı devletlerce tanınmanın göstergesi sayar.

Ve nihayet, Paris’teki Toyluere bahçesinde gezindiği bir akşam, gazetelerin “Türkler, İzmir kapısında!”⁴⁴ haykırışını işiten Erbil; bir avuç

Türk’le, çekilen acıları unutturacak bir coşku yaşar:

“Anadolu elçiliğine gitmek için Victor Hugo caddesinde ilerlerken, ötede yeşil ağaçların arasında bir kırmızı bayrak görüldü: Yabancı bir memlekette ve göze görünen bütün şeyler arasında ayrı ve kutsal bir sembol olan bu bayrak, bütün gençlerin gözlerini ve gönüllerini birden uyandırdı. O kadar ki alkışlamak ve bağırarak isteyenler oldu. Sonra tarihin yönünü değiştiren işler görmüştük. Yine sessiz duran ve hatta yaptıklarının büyüklüğünden de habersiz olan asil Türk ruhunun gizemli gücü herkesin ellerini tuttu ve dudaklarını kısıtı.”⁴⁵

Haşim Nahit; kazanılan zaferin, Mustafa Kemal’in şahsında tezahür eden Türk milletinin azminin bir yansıması olarak görür:

“Düşman Ankara’yı da Sivas’ı da alsa yine mücadeleden vazgeçmem, düşmanın giremeyeceği bir yerde tutunur ve burası bir dağ başı olsa yine mücadele devam ederim; çünkü bir gün düşmana karşı başarılı olacağımdan eminim. Çünkü bu millet, hayat ve istiklâlini mutlaka kurtaracaktır!”⁴⁶

Bitirirken

Görüldüğü gibi Haşim Nahit; Mili Mücadelenin öncesinde ve o felaketli yıllarda, gerek yazılarıyla gerekse Türk Ocağındaki faaliyetleriyle bu dönemde aktif rol oynamıştır. Hatta bu sancılı dönemin nihai meyvesini, “yepyeni bir yönetim sistemi olan cumhuriyet idaresi” şeklinde izah eden Erbil; bu kavramı da, yeni kurulan devletin sosyal ve siyasî yaşantısındaki gelişmeler bağlamında ele almıştır.

Sonuç olarak Haşim Nahit; II. Meşrutiyet sonrasında en bereketli ve dikkate değer, en farklı fikirlerle sahip ve her iklimde kanaatlerinin kararlı müdafii bir münevveri olmuştur. Bütün ömrü boyunca ilme ve tefekküre talip olmuş, rüşvet-i kelâm cinsinden fikir beyanında bulunmamıştır. O; “şiiir, oyun, hikâye, deneme, içtimaiyat, iktisat, felsefe, teknik, kalkınma, lisan ve Avrupa” hakkında, 35 farklı gazete ve mecmuada 550 civarına yazı ve 13 kitap neşretti. 30 Mart 1962’de Ankara’da ukbâya göçtüğünde ismini yaşatacak eserler ve düşünceler bırakan Haşim Nahit Erbil; Türk âleminin yirminci asırdaki kalemlili kahramanlarından biridir. Ruhu şad olsun.

Eylül 1342 (1926), s.1-2

45. Haşim Nahit, Paris Mektupları: Paris’te İlâhi Zaferin Tes - di (Kullanması), *İkdam*, N: 9160, 18 Eylül 1338 (1922), s. 2

46. Paris Mektupları: Paris Camiinin Mihrabı Kurulurken, *İ - dam*, N: 9198, 26 Ekim 1338 (1922), s. 3

39. Haşim Nahit, Paris Mektupları: Paris’te İstanbul Meselesi, *İkdam*, N:9119, 8 Ağustos 1338 (1922), s. 1

40. Haşim Nahit’in Türk-Yunan hükümetleri arasında yaşanan gergin süreçle ilgili mektuplarından bazılarının künyesi şöyledir: Haşim Nahit, Paris Mektupları: Siyasi Vaziyet: (Poenkure-Loyd George), *İkdam*, N: 9120,9 Ağustos 1338 (1922), s. 1; Müfide Ferid Hanımla Mülakat, *İkdam*, N: 9098, 15 Temmuz 1338 (1922), s. 1; Yeni Konferansta Şark Meselesi, *İkdam*, N: 9096, 13 Temmuz 1338 (1922), s. 1; Siyasi Vaziyet: (Paris’ten Bir Görüş), *İkdam*, N: 9109, 26 Temmuz 1338 (1922), s. 1; Siyasi Vaziyet, *İkdam*, N: 9128, 17 Ağustos 1338 (1922), s. 1; Paris Konferansını Vücuda Getiren Amiller, *İkdam*, N: 9175, 3 Teşrin-i evvel (Ekim)1338 (1922), s. 3; Ankara Dâhiliye Vekilinin (Fethi Bey) Beyanâtı, *İkdam*, N:9114, 31 Temmuz 1338 (1922), s. 1; Türk Meselesi Halledilecek mi, *İkdam*, N: 9123,12 Ağustos 1338 (1922), s. 1; Paris Mümessilleri Ferid ve Nabi Beylere Göre, *İkdam*, N: 9121, 10 Ağsts 1338 (1922), s. 1

41. Haşim Nahit, Paris Mektupları: Konferans Arifesindeyiz *İkdam*, N: 9102, 19 Temmuz. 1338 (1922), s. 2

42. Haşim Nahit, Fransa’daki Türkiye Dostluğunun Sebebi, *İkdam*, N: 9088, 5 Temmuz 1338 (1922), s. 1

43. Haşim Nahit, Venedik Konferansı Hakkında Ferid Beyin Beyanâtı, *İkdam*, N: 9139,28 Ağustos 1338 (1922), s. 1

44. Haşim Nahit, 30 Ağustos, *Türk Hava Mecmuası*, S: 8, 15

Terzibaşı'nın Yeni Hazinesi

Kerkük Ağzı Türkmanca Sözlük

Irak Türkmen kültürüne bugüne kadar birbirinden kıymetli eserler kazandıran Ata Terzibaşı, kültür tarihimize yeni bir hazine daha armağan etti. **Kerkük Ağzı Türkmanca Sözlük** (Kerkük, 2011) adı ile birinci cildi yayımlanan bu eser 286 sayfa tutarındadır. Yıllardır üzerinde çalıştığını bildiğimiz bu yapıtı Irak Türkmen dilinin sözlüğüdür.

İlk cildi yayımlanan bu değerli kitap, yazarının da belirttiği gibi “elif harfiyle başlayan sözleri

kapsamaktadır”. Eski harflerde elif ile başlayan kelimeler, bugün Türkiye Türkçesinde kullanılan 8 ünlü (sesli) harfine tekabül ediyor: Bunlar a, e, ı, i, o, ö, u ve ü harfleri ile başlayan kelimelerdir. Böylece sözlüğün üçte biri tamamlanmış demektir.

Büyük bir emek mahsulü olan bu kitapta Terzibaşı, sözlük çalışmasının metodunu ve nasıl hazırlanması gerektiği hakkında, bu vadede çalışanlara sağlam bir yol da göstermiştir. Zengin bir dilin kelimeleri yanında, çok zengin deyim, ifade ve kavramları da ele alınmalıdır. Onun için değerli üstadımızın dil konusundaki vukufu ve toplumumuzun kullandığı dilin ne kadar zengin ve ahenkli olduğunu da kitabında vurgulamıştır.

Bu çalışmaya 1950’li yıllarda başladığını ifade eden yazar, Türk Dil Kurumu’nun (TDK) o tarihlerde başlattığı Derleme Sözlüğü çalışmalarına katılarak 1375 kelimeyi kavramlarıyla birlikte kuruma sunduğunu hatırlatmaktadır. Daha sonra yaşanan çalkantılı dönemde zarfında 22 Mart 1959 siyasî nedenle tutuklanarak ağır işkencelere maruz kalan ve Hille şehrine sürülen Terzibaşı, serbest kaldıktan sonra tekrar derleme çalışmalarına devam etmiştir.

Derleme çalışmalarını daha sonra genişleterek Kerkük’te halk ağzında söylenen genel sözleri toplamağa devam etmiş ve sonuçta bu ilk cildi yayımlamıştır. Terzibaşı, 20. yüzyılın ikinci yarısından önce ve hâlâ Kerkük ağzında kullanıldığına tanık olduğu söz ve telaffuzu gösteren bu materyalleri yapıtında bir araya toplamıştır.

Yazar yerli sözleri kapsayan yapıtında “Türkmenlerin konuşma dili yani Kerkük Türkçesiyle eski ve yeni yaygın kelime ve ıstıhlara, mecazlara, ses taklidi çocuk diliyle kelimelere, erkek ve kadın adlarının değişik biçimde olanlarına, dille ilgili özellik gösteren bazı tarihî ve coğrafi adlara” da yer vermiştir.

Yapıtın bir diğer önemli özelliği de madde başlarını iki imla ile vermiş olmasıdır. Önce Osmanlı imlası ve kısmen yerli biçimiyle elifba sırasına göre, bunun hemen önüne verilen maddenin telaffuzunu doğru biçimde göstermek için Latin

عطائری باشی

کرکوک آغزی
تورکمانجه سوزلک

برنجی جلد

(بو جلد الف حرفله باشلايان سوزلری قاپسامقده در)

کرکوک

۲۰۱۱ / م (هجری / ۱۴۳۲)

alfabesi ile verilmiştir. Genel okuyucunun yerel kelimeleri doğru okumaları için bu sunuş büyük bir kolaylık yaratmıştır.

Maddelerin açıklamalarını belgelemek için yazar, konuşma dili esasına göre yerel söz ve folklor malzemesinden aldığı örnekler vermiştir. Bunlar halk arasında yaygın biçimde kullanılan hoyrat, mani, türkü, deyim, vecize, tekerleme, tapmaca, atasözleri, dua, beddua ve klişeleşmiş söz örnekleridir. Denilebilir ki kitabın en zengin ve paha biçilmez en mükemmel yanı, Terzibaşı'nın eklediği bu folklor malzemeleridir. Benim de özellikle bayıldığım bu halk hazinesini, Türkmenlerin tarih boyunca geliştirip Türkçeye kazandırdığı bu inci tanelerini, ne yazık ki Irak'ta Terzibaşı dışında hiçbir araştırmacı yazar toplamamıştır. Oysa herkes kendi yöresinin folklor malzemelerini toplarsa, bunlar birer kalıcı eser olarak Türkmen kitaplığında adları ile birlikte tarihe mal olur. Bu noktaya Terzibaşı şu açıklamasıyla da vurgu yapmaktadır: "Gönül isterdi ki Irak'ın öteki Türkman bölgelerinde yaşayan halkımızın da ağız özelliklerini toplayabilmiş olaydım. Ama buna gücüm yetmediği için konuyu oralardaki soydaş araştırmacılarımıza bırakıyorum." (s. 5)

Terzibaşı'nın bir Türkiyat uzmanı olarak ömür boyu yaşadığı ortamlarda duyduğu her şeyi önemine göre dikkatle not aldığını ve bir yerlere kaydettiğini biliyorum. Bu hususta söylediği şu sözler, onun özellikle okuryazar olmayan ve okul eğitimi görmeyen halkın kullandığı dilin ne denli önem taşıdığını belirtmektedir: "Şunu belirtmek isterim ki bu eserle ilgili olarak, ömür boyu yaşadığım Kerkük şehrinde ana, baba, konu komşu, yaşlı akraba ve yerli soydaşlarımdan duyup öğrendiğim sözler, hep birinci el şifahî ve orijinal kaynaklarım olmuştur." (s. 5)

Gerçekten de özgün bir yapıt, ancak özgün bir kaynaktan beslenirse değerlenir. Kitabın ele alınışı hakkında okuyuculara fikir vermek için bir iki örnek verelim:

Oxıyan: okumabilen kimse, okur.

Oxıyandı

Yar kitap oxıyandı

Ox attı meni vursın

Sinemde oxı yandı (hoyrat) (s. 201)

Üregi yanmax/g

1. Acı duymak, acımak

Hiç üregiv yanmırı

Menim kimin civana (hoyrat kanatları)

2. Aşırı arzu duymak

Narçın üregim yanırdı, yédim rahat éttim (Konuşma dili)

3. Mide kaynamak

Üregim ataş kimin yanırdı, Basra limisi qeynettiler, içtim eyyi oldım (söyleşi) (s. 208)

Deyim ve sözlerimizin zenginliğini görmek için bir diğer örneğe bakalım:

Allah

Kâinatın sahibi ezeli ve ebedi olan, eşi ve benzeri bulunmayan yüce varlık, yaradan, Tanrı, Mevlâ, Huda, Hak, mabut.

Allah essük étmesin (teşekkür ve hayırlı dua)

Allah utantırmasın (hayırlı dua)

Allah baş üstedi(r) (deyim)

Allah bağışlasın (hayırlı dua)

Allah beterinnen saxlasın (dua)

Allah bir söz bir (deyim)

Allah bizi he (yalnız) imannan ayırmasın (hayırlı dua)

Allah canıvı alsın (deyim)

Allah dağına göre qar yağdırı(r) (atalarsözü)

Allah razı olsun (teşekkür ve dua)

Allah ziyad étsin (teşekkür ve dua)

Allah salamat vérsin (söyleşi)

Allah Sultan Mahmut'tan beyyükti(r) (deyim)

Allah seni inantırsın (söyleşi)

Allah seni bize çox görmesin (hayırlı dua)

Allah sağ gözi sol göze mıhtac érmesin (deyim)

Allah sabırlıg vérsin (teselli duası)

Allah kerimdi(r) quyyısı deridi(r) (deyim)

Allah 'eqil vérsin (véreydi) (istihzalı dua)

Allah 'elimdi(r) (söyleşi)

Allah qabul étsin (teşekkür ve dua)

Allah qehr étsin (beddua)

Allah qismet éderse (söyleşi)

Allah qazadan beleden saxlasın (hayırlı dua)

Allah qurru bühtannan şer-i şeytannan saxlasın (hayırlı dua)

Allah göz nefesten irağ étsin (hayırlı dua)

Allah göstermesin (iyi dilek)

Allah mumbarâk (mübarek) étsin (iyi dilek)

Allah herkeşin (herkesin) gévline (gönlüne)

göre véri(r) (deyim) (s. 80-81)

Bunlara, akla gelen birkaç deyim daha eklenebilir:

Allah qeblétmez (doğrusunu söylemek gerekirse, insafli olalım anlamında)

Allah qeblétmez eyyi insandı(r)

Allah qeblétmez, péğember qeblétmez (adaletli iş görmeyene karşı söylenir)

Allah vérib, Mehemed de bir çenge qoyıb (şanslı olan, ticaret ve kazancı iyi giden için söylenir)

Bu değerli sözlüğün tamamlanması, sadece Türkmeneli için değil, bütün bir Türk dünyasında çalışan dilcilerle Türkologlar için de büyük bir kazanım olacaktır.

Kerkük Şairleri Onüçüncü Cilde Ulaştı

Türkmeneli Edebiyat Tarihinin en büyük ve

en kapsamlı külliyyatı olan Kerkük Şairleri'nin 13. cildi de yayımlandı (Kerkük, 2012). Büyük emek mahsulü olan ve 106 sayfadan oluşan külliyyatın bu cildi 17 şairi kapsamaktadır. Bu ciltte yer alan şairlerin adları şöyledir:

Mustafa Fevzi (H. 1080- ?)

Mahmut Tıflî (? -H. 1192)

Ali Hikmet (M. 1878-M. 1934)

Abdurrahman Fanî (? - ?)

Seyyid Mehmed Emin (H. 1314-H. 1383)

Reşit Salih (H. 1283-H. 1313)

Hacı Veled Şefkat (H. 1220-H. 1300)

Refik Hilmi (1898-1960)

Molla Halil Zeki (?-?)

Sinan Sait (1934-1991)

Abdülkadir Nakip (1958-1896)

Seyfettin Biravcı (1948-2007)

Kahtan Hürmüzlü (1936-2009)

Sami Türüncü (1957-2011)

İbrahim Neftçi (1903-1964)

Cemil Emin (1926-2009)

Mustafa Kemal Dendenoğlu (1934- ?)

Eski tarihlerde yaşamış olan şairlerden başka son yıllarda aramızdan ayrılan şair ve edebiyatçıların hayatına ve edebî ürünlerine yer veren Terzibaşı, Sinan Sait gibi edebiyat, sanat, musiki ve gazetecilik gibi alanlarda değerli hizmetleri olan çok yönlü kişilerin de hakkını teslim etmekte ve eserlerinden örnekler vererek tanıtılmaktadır.

Terzibaşı'nın ömrünü verdiği ve büyük bir titizlikle hazırladığı Kerkük Şairleri, Irak Türkmen Edebiyatı tarihinin omurgasını oluşturan paha biçilmez bir yapıttır. Bu büyük külliyyatın Türk dünyasında yeterince tanınması için mutlaka Latin harfleri ile basılması, büyük bir kültür hizmeti olacaktır.

Kerkük Şairlerinin bu cildinde yer alanlar arasında hayatta olan tek şair Mustafa Kemal Dendenoğlu'dur. Bilindiği gibi "Aynaya Baktım" şiiri, rahmetli Abdurrahman Kızılay tarafından bestelenerek, Türkiye'de büyük ilgi toplamıştı. Plakları da o zamanlar satış rekorları kıran "Aynaya Baktım" parçası bu kadar tanınmış olmasına rağmen, maalesef şairi olan Mustafa Kemal Dendenoğlu'yu hiç kimse tanımamıştı. Çünkü plaklarda ve diğer kayıtlarda güfte yazarı olarak şairin ismi yazılmamıştı.

Mustafa Kemal Dendenoğlu'nun bundan başka

آؤتتات
عطا ترزی باشی

كركوك شاعرلىرى

اون اوچنجه جلد

مارت ۲۰۱۲ = ربيع الثاني ۱۴۳۳ - كركوك

da güzel şiirleri vardır. Şairin mensup olduğu Tazehurmatu üzerine yazdığı “Köyümüz” ve “Babagurgur” şiirlerini okuyucularla paylaşmak isterim.

Köyümüz

Köyümüz küçük sokakları dar
Tarlası yeşil suları çağlar
Evler çamurdan etrafı bağlar
Benim cennetim Tazehurmatı

O köyden seçtim ömür yoldaşım
Yirmi ikiydi o zaman yaşım
Yârin göğsüne dayadım başım
Aşkın ğınarı Tazehurmatı

Huriye benzer gelini kızı
Rengârenk açar gülü nergisi
Gözümün ışığı yolumun izi
Anam kucağı Tazehurmatı

Gökleri mavi toprağı kutsal
Damağımda kan dilimde masal
Çöllerde ceylan peteklerde bal
Mezarım taşı Tazehurmatı

Babagurgur

Sevda sınırsız âşıklar özgür
Ne dertler biter ne yaşlar kurur
Gel sor halimi ey Babagurgur
Dudağım çatlak yüreğim mahzun

Taşın toprağın anam kucağı
Savaş meydanı tepesi dağı
Bağvan neylesin kuru toprağı
Biçare gönlüm her zaman üzgün

Yasaktır çıkmak yüksek kaleye
Sensin başımı salan belaya
Milletim dalmış boş bir sevdaya
Senden ayrılmam inan ki bir gün

Bakın Kerkük’üm kara bağlamış
Öksüzler gibi babasız kalmış
Gonca gülleri dikenler sarmış
Evleri yıkılmış gençleri sürgün

Ceylan yareli avcılar atlı
Türkmenler yaşlı garipler mutlu
Herkes dünyada yaşar umutlu
Yâdlar sefada milletim yorgun

Türkmen - Eli

Tele fer
Şevk vereydi tele fer
Yeter artık kan katil
Barış gerek Telafer

Ney nevaya
Yakışır ney nevaya
Türkmenler âbidedir
Tarihsel Neyneva’ya

Altun köprü
Altun ark altun köprü
Yüzlerce can adadı
Millete Altunköprü

Er bil beni
Karşında er bil beni
Her gün kasıp kavurur
Kürde mal Erbil beni

Kerkük için
Dolaş gör Kerkük için
Bin şiir yazsam azdır
Yaralı Kerkük için

Tuz eldedi
Aş bizim tuz eldedi
Kifri elden gitse de
Hamd olsun Tuz eldedi

Tavuğu ben
Beslerim tavuğu ben
Gözüm bebeği gibi
Korurum Tavuğu ben

Teze derdim
Meyveyi teze derdim
Bir yandan Karatepe
Bir yandan Teze derdim

Şahraban’ın narı hoş
Kızlarbat’ın varı hoş
Karağan seyran yeri
Hanekin’in narı hoş

Mendeli’den
Dün geldim Mendeli’den
Bilseydim el ne umar
Men dilsiz men deliden

Türk nenem men
Aslım Türk-Türk nenem men
Irak üçe bölünse
Arkam var Türk nenem men

Rıza ÇOLAKOĞLU

Evliya Çelebi Kerkük'te VII Evsâf-ı Bazar-ı Kebîr (Aşağı Bazar)

Şehir kal'asının şimalinde ehl-i beytten İmam Kasım Cami' ü Türbesi ziyaret edilen makam-ı mukaddeseden 'addolunur. Yukarı Zeve cihetinde Ahi Hüseyin ve Şeyh Muhyiddin Hazretlerinin makamları vardır. Bu cihette Şeyh 'Abdurrahman Hâlis hazretlerinin kabirleri mevcut ve ma'murdur. Şeyh 'Abdurrahman Hâlis Hazretler ile oğlu Şeyh Fâiz ve bunun sülbinden olan diğer meşayih-i kiram burada medfundur. Eskiden Kerkük'de pek hörmet ve takdir gören bu makama Böyük Tekye dahi dirler. Bu makam-ı şerifde, Cum'a akşamları zikir halkaları kurulur imiş. Bu tekkenin 13. 'asr-ı Hicriyyede şeyhi olan 'Abdurrahman Hâlis Hazretleri (Kuddise sırrehü) sûfî, 'âlim, fâzıl ü şa'ir bir zatdır. Türlü keramet sahibi olduğu fakirin de mesmu'u olup pek çok menakıbı beynen-nâs mütevatirdir.

Şehrin cihet-i şarkıyesinde vaki' Kırmızı Kilise nâmıyla ma'ruf Kildânî kilisesi dahi şehirce asâr-ı kadimeden ma'duddur. Fi'lvaki' burada 'ibadet iden Kildânî taifesinin hem lisan ü 'ibadeti, hem de 'an'anâtı Türkmanî olup, 'ahd-ı sabıklarda kal'a derûnunda meskûn imişler.

Şehrin cenubunda Musalla mahallesinde İmam Ahmed merkadı ve Musalla kabristanında Ebu 'Ülûk nâmı ile ma'ruf yatır dahi ziyaret

edilen makamlar arasındadır. Kal'anın şark cihetinden Yedikızlar tesmiye olunan yerden inerken Büyük Bazar'a geçilür. Aşağı Bazar dahi dinülen bu çarşu, hayır ve bereketin menba'idir. Esnafı en çok olan bu bazar, şehrin en kabalık çarşusudur. Şimal cihetine Helvacılar Bazarı dinülür. Burada Hacı Nu'man Cami'-i şerifi vardır. Karşu tarafında dahi Hacı Bakî Hamamı, şehrin meşhur ü ma'ruf hamam-ı pür-sefa metin bir binâdır.

Cenub cihetinde ise şehrin bazar ü hanları sıralanır. Bu kısımda minaresi eflâke ser çekmiş calibü'l-dikkat bir cami'-i şerif vardır. Gayet musanna' olan minaresinden ötürü Nakışlı Minâre Cami'i nâmıyla ma'rufdur. Hakka ki minaresinin nakışları, meğerki nakkaşân-ı Çin'in eseri ola. Cema'ati bol bir mübarek cami'dir. Bu cami'-i şerifde iki rek'at şükür namazı kılub Allah'a hamd eyledim.

رأينا جوامع الدنيا جميعا

ولكن ما رأينا مثل هذا

Kerkük'ün Esnaf ü Çarşuları

Kerkük çarşularının me'kulât ü meşrubâtı lâ-tuhsâdır. Evvela helvacı esnafı çeşit çeşit helvalar i'mal idüb ter ü taze satarlar. Tahin helvası, peynirli helva, sade helvaları vardır ki hünkârlara layık. Sisamla hurmanın dibekde dövülüb 'imâl idilen nefis bir helva dahi vardır. Ehl-i belde kündüclü helva dirler pek lezîz bir helvadur kim, meğer esvak-ı sultanîde buluna. Şekerciler çarşusunda katramiz şişelerde bin renkde miskli 'anberli padişahlara layık şekerleri vardır ki eşi manendi hiç bir diyarda yokdur. Meğer Şam'da ola. Turş şeker, nobat şekeri, müllebbes şeker namları ile envâ'ı çeşid şekerler vardır. Bu fakîre çarşu esnafı çeşidlü lokumlar dahi ikram idüb, ziyadesiyle mahcub itdiler. Çam sakızlı mezdeki kokulu lokumlar, gülablı lokumlar, şurublu lokumlar dahi satılır idi. Bunların arasında şurublu lokum dinülen cinsin tadı pek nefis ü lezîz idi.

Esnâf-ı habbâzanın pîri Hazret-i Âdem ‘aleyhisselâmdır. Çünkü Âdem Nebi rûy-i arza hubutunda evvela buğday çorbasıyla def‘-i cû‘ eylemişdir. Ba‘dehü Cibril-i emîn ta‘limiyle Âdem Nebi buğdayı un idüb hamur yapub etmek pişirdi. Sıcak iken tenavül idüb def‘-i cû‘ iderlerdi. Ol sebeden taze etmek hususiyle sıcakçası insana taze can virir.

Habbâzan sınıfının dükkânları elyevm yüze yaklaşur. Eskiden Büyük Bazar‘da olan dükkânların ‘adedi on kadardı. Şehir nüfusu artınca Eski Yaka‘da kırk kadar dükkân ü furun açılmışdır. Korya yakasının nüfusu daha fazla olmuşdur. Ol sebeden altmış kadar dükkân ü furun subh ü şam çalışur. Habbâzan esnafi çoğalan nüfusa etmek pişürmekde ‘aciz kalıca hükümet büyük etmek kârhanesi inşa idüb İ‘âşe Somun imâl itmeğe başlamışdır. Efrân-ı resmiyenin yeni makinelerle imâl ittiği somun ü etmekler, esnâf-ı habbâzanın etmekleri kadar lezîz olmadığı için, ahali bunlara rağib ü tâlib olmamışdır.

Habbâzan esnafi en çok pide şeklinde etmekler yaparlar kim, meğer furun-ı saray-ı padişâhî mahsulâtı ola. Etmekçiler sabahın erken saatlerinde ateş salub, erkenden gelen müşterileri memnun itmeğe çalışurlar. Halk furunlarda hem beyaz, hem dahi esmer undan mis gibi kokan sıcak etmekleri almak için sıra sıra dizilür. Dükkânlarda beyaz etmekler, somun, çörek, peksimet, lavaşa ve yufka etmeği, hususiyle Ramazan pideleri pek makbuldür. Halkın kundüc didiği sisamlı, karaçörek otu didiği çörek otlu etmekler dahi imâl idilir. Pide cinsi etmekler ahali-yi Türkman ‘inde pek makbuldür. Zira pek çok teşrib yemeğine pide doğranıb ekl idilür. Bamya teşribi, patlıcan teşribi, tamata teşribi, sulu kebab gibi yemeklere doğrama aşu dahi dirler kim Türkman halkı bunlara pek düşkündürler.

Şerbetçi esnafının imâl ittiği a‘lâ şerbetler çarşuda her daim mevcut olub katramiz şişelerde satulur. Bunlardan en çok sevilen üzüm şerbeti ile demirhindi şerbetidür. Bu şerbetleri sırtında gügümle taşıyub esnaf arasında dolaşan satıcılar çarşuyu boydan boya gezerler. Esnafdan başka, çarşuyu gezen müşteriler dahi eyyam-ı sayfde buzlu şerbetleri içüb serinlerler.

Diğer me‘kulat esnafları arasında tuzcular,

nişastacılar, çörekçiler, börekçiler, gözlemeciler, kâhyacılar, kurabiyeciler, şekerlemeciler, ka‘akçılar, baklavacılar, burmacılar, zülabiyeciler, şehriyeciler, eriştceciler, lokmacılar vardır. Sütçü, peynirci, kaymakçı, yoğurtçu, telemeci, muhallebici, balcı, yağcı, pastırmacı, turşucu, kasap, bakkal, sebzevatçı, zerzevatçı dahi çarşuda eksik olmaz. Çarşuda hergün taze kaymak, yağ, bal, yoğurd, yumurta, cümle peynirlerin enva‘ı mebzuldür.

Büyük Bazar‘da aktar (‘attar), terzi, bezirgân, saatçi, bakırcı, tenekeci, kazancı, borucu, bıçakçı, hançerci, dökmeçi, kurşuncu, naccar (marangoz, dülger), boyacı, tarakçı, terlikçi, yemenici, urgancı (ip ve iplikçi), kendirci, kilimci, keçeci, yorgancı, gömlekçi, döşemeci, kattan, sarrac, kürkçü, keresteci, debbağ, kalafatçı, mutafçı, elekçi, kalburcu, çinnici, değirmenci ve diğer esnaf dükkânları subh ü şam açıkdur. Kayseri didikleri kapalı çarşusunda her dürlü kumaşlar, a‘lâ maşlahlar, halı-kilimler, altunçu, gümüşçü ve cümle cevahir dükkânları vardır. Kerkük esnafi tatlu dillu olub, pek mütevekkil ve kanaatkâr kimesnelerdur. Rızk veren Hak te‘alaya güvenüb kesabet iderler. Cümlesinin dükkânında “الكاسب حبيب الله” yazılı levhalar vardır.

Berber esnafını çarşuda görmek nasib olmadı. Elyevm yeni yetişen erkekler, eski berber dükkânlarını beğenmeyüb, kâfir icadı olub “ko-kafür” namı virilen salonlara uğrarlar. Kâfirden bozma bu kuaför salonlarında kaşlarını aldırıp, saçlarına elvan elvan boyalar sürerler. Eskiden İstanbul berber esnafının dükkânlarında hikmet sahibi şa‘ir-i Rühavî Nâbî‘ye ait şu güzel beytin yazılı olduğu levhalar asılır idi:

Sezâ-yı tîğ olur haddi tecâvüz eyleyen mûlar

Anın‘çün tîğdan âzâdedir müjganla ebrûlar¹

Kerkük‘ün çarşu esnaflarının kamusu hoş sohbet olub, müşteriye tatlu dillerle mal satarlar. Fakire de hitab idüb, dükkânlarına buyur eylediler. Malların kıymetini sordukda:

“Şu fiyat ider, amma dükkân sizin Evliya emmi, bütün malları aparsan da canın sağ olsun, başım gözüm üste” dirler ki, o denlü güzel söz

1. Haddini aşan kıllar kılıca layık olurlar, yani kesilirler; o yüzden kaş ve kirpik kılıçtan kurtulur, yani kesilmez.

Seyyah-ı Fakir Evliya Çelebi

söyleyen esnafdan mal almamak da olmaz.

Kerkük esnafı pek zirek olub, hamarat ü şatır olurlar. Öğlen vaktine kadar bil‘umum işlerini tamamlayub, günorta yemeği için hanelerine giderler. Akşamüstü tekrar ertesi gün için hazırlık yapub çalışırlar. Ba‘dehü kahvelerde çay içüb dinlenürler.

Kerkük çarşularına doyamadan Koryalı Zeynel:

“Haydi Evliya emmi, bizler de pek acıktuk. Şimdi yemek zamanı fakirhaneye gidelüm. İsterseniz tekrar gelirüz”, deyince gitmek mukarrer oldı.

Koryalı Zeynel’in seyyare-i murihesine binüb Korya yakasına bir köprü üzerinden geçdük. Fakat didelerim yandan görülen kemerli bir kantara inşaatına takıldı. Ne olduğuni Koryalı Zeynel’e sordım. Zeynel biraderimiz azacık anlatduktan sonra eve varduğumuzda günorta yemegini tenavül eyledik. Ba‘dehü Zeynel biraderimiz, eski hurufatla matbu‘ olan bir jurnal getürdi ve:

“Bakasun Evliya emmi, Daşköprinin hikâyesi burada tastî olunmuşdur” didi.

Hikâye-yi Daşköpri

Meğer kim Kale ile Korya arasında yazın kesilir ve kışın bir nehr-i cesîm hâlini iktisap iden Hasa Çayının üzerinde Müşir Nafiz Paşa merhumun eser-i himmeti olarak 16 gözlü cesîm ve latif bir kârgîr köprü varmış. Kerkük’ün kantarayı meşhuresi olan Daşköpriyi Mutasarrıf Nafiz Paşa inşa eylemişdür. Ol sebebden buna Cîs-i Nafiz Paşa dahi denilmişdür. Lakin şehir halkı arasında lehçe-i Türkmanîde Daşköpri deyü tesmiye olunmuşdur.

1954 miladi tarihinde vuku‘ bulan seyl-i ‘azîmde bir gözü harab ü yebab olmağla, o zamanki nafi‘a vezir-i rezili olan herîf-i nâ-şerîf köprinin tamamının yıkdırılmasını mukarrer eylemişdür. Ol sebebden halkın pek sevdiği bu kantarayı Hükümet-i Melekiye-yi ‘Iraqiyye bila sebep hedm idüb hâk ile yeksân eylemişdür. Ahali-yi beldeyi ziyadesiyle mahzûn ü makhur iden bu hadise infi‘ala sebebiyet virmişdir.

İşbu emekdar köprinin yapılışu hakkında Terzibaşı tayfasına mensup hace-i evvel ü üstad-ı bî-bedel Ata Efendi Hazretleri tarafından Beşir namındaki ceride-yi feridede tahrîr olunan latif

bir hikâyesi vardır:

Kerkük şehrinin ortasından mürur iden Hasa Çayı eyyâm-ı şitâda taşub beldenin iki yakası arasında mürur ü ‘ubura fırsat virmeyüb, ahali-yi beldenin işlerini ‘akamete uğrattı. Ol sebebden Kale cihetinde ikamet iden rical-ı devletin ve bil‘umum halkın, hükümet sarayı ile devlet dairelerinin bulunduğu öte yakaya taahhuren vasıl olmaları, umur-ı devletin inkıta‘a uğramasına sebebiyet virmişdir. Hatta Belde-i Kerkük’ün meşâhîr-i şu‘arasından ‘Abdullah Sâfi Efendi dahi kaledeki evinden vazifesi başına gitmek isterken, feyezân eden suların yol virmemesinden bir müddet tehir olur. Ol vakit Kerkük mutasarrıfı Mazhar Paşa, şairi muhaheze etmek ister. ‘Abdullah Sâfi Efendi dahi seyl-i ‘azîmde daşan suları sebep gösterüp ‘özür dileyince, ‘aynı zamanda şair olan vali, fevren şu beyti inşat ederek Safî’yi mu‘atebe eylemişdür:

Hizmetin ifa eder mi elde hazır var iken

Zümre-i küttab için ‘özr-i barid su gibi

Sâfi Efendi dahi yaman ü dilbaz bir şa‘ir olmasına binaen, şu latif ebyatı tanzîm idüb Paşa’ya cevap virir:

*Kıl kadar kalmaz bahane hazreti Mazhar eğer
Eylese bir köprü inşasın velev bir mü gibi*

*Eylemez kimse te’llül ‘özre yer kalmaz hemen
Hizmet ifâsı için akub gelirler cû gibi*

Yoksa böyle kalsa gitse hali üzre bu heva

Her zaman bir ‘özr-i bârid gösterirler su gibi

Ol sebebe binâen Hicri 1292 (M.1875) tarihinde, belde-i Kerkük’te ilk def‘a bir köprü inşâ edilmişdir. İşbu Daşköprü, Kerkük mutasarrıfı ferik Nafiz Paşa’nın asâr-ı celîlesindendir. Yine Kerkük şu‘arasından Muhyiddîn Kabil Efendi de köprinin inşâsı için şu tarihi düşürmüşdür:

فاعبروا هذا صراط مستقيم

El-yevm Daşköprinin bir benzerinin tecdiden inşâ edilmesi ahali-yi beldeyi ziyadesiyle memnun ü mesrûr eylemişdür.

إذا اراد الله شيئاً هيأ أسبابه

Ma-ba‘di var

İntikam Hakkı

Yaşanan vahşetin üzerinden dört ay geçmiş olmasına rağmen hâlâ hiç kimse ne olacağını bilmiyordu. Günler ve haftalar birbirini kovalarken, yediden yetmişe herkes aynı şeyi soruyordu: Kerkük'te Türkmenlere reva görülen kanlı cinayetlerin hesabı sorulmayacak mıydı? Tüylar ürperici Kerkük Katliamını yaşayan 17 yaşındaki Fazıl da, üç gün süren bu soy kırımını hem korkunun verdiği dehşetle, hem de kızgınlıkla hatırlıyordu. 14, 15 ve 16 Temmuz 1959 da, sahipsiz ve silahsız olan halk, hem de güpegündüz, sokak ortalarında hunharca öldürülmüşlerdi. Kerkük'te kurulan bu can pazarında Türkmenler birer kuzu gibi boğazlanmışlardı; işin en kötü tarafı hem de avlanmışlardı. Bunları düşündükçe bunalan ve daralan Fazıl bir süre kimseyle konuşamaz olmuştu.

Arkadaşları arasında ağır başlılığı ile tanınmasına rağmen Fazıl, durumun böyle gitmemesi gerektiğini düşünüyordu. Çay mahallesinin daracık sokaklarını hızlı adımlarla aşarken, bir yandan da duvarları yumruklamak istiyordu. Bir anda okuldan dönmekte olan arkadaşlar Ümit'le Yaşar'ın sesiyle kendine geldi:

"Hoop, hoop yavaş oğlum, önüne baksana!". Bu sesle Fazıl bir anda kendini toparlamaya çalıştı ve sordu:

"Nereye böyle arkadaşlar?". Yaşar hemen cevap verdi:

"Nereye olacak, eve gidiyoruz? Sen nereye böyle?"

"Ben de eve gidiyorum", diyebildi. Ancak ters yönde gittiğinin farkında değildi. Bu sefer Ümit söze karıştı:

"Ama oğlum ters yönde gidiyorsun, baksana..." Fazıl biraz duraksadı ve:

"Evet, haklısınız, kafam biraz karışık da ondan", dedi.

Ümit'le Yaşar, Fazıl'ın en samimi çocukluk arkadaşlarıydı. Aynı mahallede oturuyorlardı ve evleri de birbirine yakındı. Onlarla her konuyu rahatça konuşurdu. Ancak kafasını kurcalayan bir şey vardı, günlerdir beynini meşgul ediyordu. Bu

konuyu yine güvendiği iki kişiyle ayrı ayrı konuşacaktı. İkisi de kendisinden yaşça büyüktü. Ancak onlara çok güvenir, çok saygı gösterirdi. Bunu da Ümit'le Yaşar'dan saklayacaktı.

Arkadaşlarını şüphelendirmemek için, kendisinin de eve gidiyormuş gibi ters yöne dönüş yapması bundandı. Bir şey yokmuş gibi onlarla konuşarak birlikte evlerine yöneldiler.

Fazıl yolundan alıkondduğu için eve isteksizce girdi; dinlenmek amacıyla biraz oturdu. Kafası darmadağınaktı. Toparlanmak istedi, ancak beynine üşüşen sorular ve aklına gelen çözümler, içini kemiriyordu. Konuşacak birini bulmalıydı. Güvendiği bir kişiyle konuşmak, bir başkasını da dinlemek istiyordu. Kendisine çok güvendiği, her zaman fikrine başvurduğu Necati abisine gitmek istedi. O en sıkıntılı zamanlarda bile, serinkanlı tavrı ile mantıklı ve sağlıklı yorumlar yapardı. Yol gösterici ve moral verici fikirleri ile herkes tarafından bir bilge, bir mürşit sayılırdı.

Fazıl bütün bunları düşünürken saatine baktı. Günün ortası geride kalmış, saat üçe varmıştı. Artık ona gidebilirdi. Çay mahallesinden geçerek Aşağı Pazara doğru yöneldi. Kayseri'den geçerek Nakışlı Minare caminin önüne çıktı. Oradan Pir-yadi mahallesine ulaştı. Necati'lerin evinin önüne geldi. Kapının tokmağına uzandı. İki kez salladığı tokmak tok bir sesle çınladı. Kapıyı Necati'nin kardeşi Fikret açtı. Onu tanımadığı için:

"Buyurun, kimi istemiştiniz", diye sordu. Fazıl biraz mahcup bir eda ile ancak:

"Necati abiyi görecektim", diyebildi. İçeri giden Fikret, abisi Necati'ye haber verdi. Kapıya gelen Necati Fazıl'ı görünce:

"İçeri gel Fazıl, hoş geldin", dedi. Fazıl ise biraz duraklayarak sordu:

"Abi, vaktiniz varsa bir şeyler konuşmak istiyordum. Müsait değilseniz başka bir zaman gelebilirim." Necati ise:

"Gel, gel müsaidim şimdi", diyerek Fazıl'ı içeriye aldı. Fazıl kapıdan içeriye geçti ve misafir odasına girdi. Biraz heyecanlı olduğu için sessizce

Hikaye

Osman OĞUZ

oturdu. Necati abisine baktı, sonra kardeşi Fikret'e döndü. Fikret 16 yaşlarında idi ve odanın kapısında, abisinden talimat bekliyordu. Bir şey istiyor mu diye abisine baktı. Fazıl da kapıda bekleyen Fikret'e bakıyordu. Fazıl'ın bakışları Necati'nin de dikkatini çekti. Hemen Fazıl'a dönüp sordu:

“Ne içersin Fazıl, güzel ayranımız var, hem de koyun yoğurdundan yahut...”

“Yok abi, zahmet ettirme, bir şey istemez...”

“Tamam, tamam Fikret sen bize iki ayran getir”, dedi Necati. Bir yandan da Fazıl'ın kendisi ile yalnız konuşmak istediğini anladığı için, ayranların gelmesine kadar havadan sudan konuşarak Fazıl'lı oyalamaya çalıştı. Az sonra ayranları getiren Fikret, abisi ile misafiri yalnız bıraktı. Sonra Necati Fazıl'a dönerek sordu:

“Evet Fazıl, sizde durum nasıl, neler yapıyorsunuz, arkadaşlarınızla ilişkilerinizi daha da güçlendiriyor musunuz? Anlat bakalım...”

“Abi, bilmem ki nasıl anlatsam, yaşadığımız korkunç olaylar, her şeyimizi alt üst etti. Bütün planlarımız dağıldı. Ne yapacağımızı bilemez hâle geldik. Bizi sokak ortalarında güpegündüz vuran katiller, mahkeme tarafından cezalandırılmaları gerekirken, çoğunu serbest bıraktılar. Bu azılı katiller, bu iğrenç canavarlar, bir de utanmadan, sıklıkla şehirde dolaşarak hava atıyorlar. Adeta bizlerle alay ediyorlar. Hele hele bizim mahalleden Aşağı Pazar'a giderken dükkânının önünden her geçtiğimde Heme Emin Şurupçu'nun boğazına sarılıp oracıkta boğasını geliyor. Bu pis azılı katilin yaşaması kanıma dokunuyor abi, çıldırarak gibi oluyorum”, dedi. Fazıl hırsından ağlayacak gibiydi. Fazla ileri gittiğini anladığı için kendini toparlamaya çalıştı. Çok saygı duyduğu Necati abisinin önünde böyle konuştuğu için utandı ve:

“Abi özür dilerim, sesimi biraz yükselttim galiba”, diyerek özür diledi. Necati Fazıl'ın bir an için duyduğu derin üzüntüden dolayı böyle konuştuğunu biliyordu. Onun için içindeki sıkıntıları birilerine anlatmak onu birazcık da olsa rahatlatılabildi. Fazıl'ın yatışmasını bekleyen Necati:

“Söylediklerin çok doğru, duyduğun derin acılar seni böyle söyletmeye sevk ediyor. Bunlar, her vatansever Türkmen'in kalbinde duyması gereken acılardır. Dile kolay, yaşanan katliam anlatılır gibi değil. Kerkük'ün lideri durumundaki Ata Hayrullah, kardeşi İhsan Hayrullah, Kasım Neftçi, Avcı kardeşler, Cahit Fahrettin gibi yiğit insanlarımız, (*) Gazi Üniversitesi Yeni Türk Edebiyatı doktora öğrencisi

Muhtar Fuat'ın Cihat ve Nihat adlı iki oğlu ve 12 yaşındaki kızı Emel hunharca şehit ediliyor; üç gün üç gece süren bu cinayetler dünyanın gözleri önünde işleniyor. Ancak kimsenin kılı kıpırdanmıyor. Düşmanları anlarım da, dost bildiklerimizin de çıtı çıkmıyor. Güvendiğimiz dağlara kar yağdı”, dedi.

Necati Abisini can kulağı ile dinleyen Fazıl, başını sallayarak onu tasdik ediyordu. Necati sözlerine devamla:

“Biz ne yapıyoruz, biz neredeyiz, bütün bu olup bitenlerden nasıl ders alacağız? İşte bütün bunları düşünerek, toplumumuza moral vermeliyiz. Onlara sağduyu, akıl ve mantıkla düşünme telkinlerinde bulunmalıyız. Kızgınlıkla, sinir ve öfkeyle sağlıklı ve mantıklı kararlar almak mümkün değildir. Her şeyden önce toplum olarak birbirimizi sevmeli ve birbirimize güvenmeliyiz”, diyen Necati biraz ara verdi. Bunu fırsat bilen Fazıl:

“Bu katliam kime yapılsa bütün dünya, hem de bir anda ayağa kalkardı. Ancak Kerkük'te işlenen bu cinayetler, yapanların yanına kâr kalacak anlaşılacak...”

“Bak Fazıl, beni iyi dinle... Millî davalar konusunda toplumun geleceğini, uzun ve kısa vadede neler olabileceği hesaplarını yapmak büyük önem taşır ve sorumluluk ister. Kin ve kızgınlıkla kendimize program yaparsak yanlışlık yaparız. Birbirimize kenetlenmeli ve saflarımızı sıklaştırmalıyız. Onun için her zaman söylediğim ve üzerinde durduğum gibi dava arkadaşlığımızı sevgi ve saygı çerçevesi içinde sürdürmeliyiz. Dünyadaki gidişatı anlamak için okumalı ve çalışmalıyız. Size verdiğim programı uygulamaya bakalım. Aksamalar olursa haberim olsun”, dedi Necati. Fazıl da ayrılmak için izin istedi ve:

“Abi, yarın da sizinle görüşmek isterim, tabii ki müsait olursanız, diye sordu.

“Yarın akşam saat 5'te Begler mahallesindeki eve gelebilirsin. Unutma saat tam 5'te orada ol. O saatten önce gelme, tamam mı”, dedi ve Fazıl'ı uğurladı.

Fazıl hızla tekrar evine döndü. Saatine baktı, akşamın beşi idi. Saat altı olmadan kahveye gitmeliydi. Amacı çok saygı duyduğu ve fikirlerine önem verdiği Fethi Bakır'la yalnız konuşmaktı. Çünkü her akşam arkadaşları ile orada saat altıdan sonra buluşurlardı. Arkadaşları gelmeden görüşmesini yapmalıydı. Telaş etmesi ondandı. Saat 17.10'da kahvenin önündeydi. İçeriye göz attı, Fethi yalnız

oturuyordu. Buna sevindi... İçeriye daldı ve “Selamünaleyküm Fethi abi” diyerek yaklaştı. Fethi başını kaldırarak “aleykümselâm evlat hoş geldin, gel otur bakalım” dedi.

Fazıl tahtın öbür ucuna ilişti ve konuşmaya başladı:

“Fethi abi bizim durumumuz n’olacak, hep böyle sinecek miyiz? Bizim kanımıza girenler, elleri kolları serbest böyle dolaşacaklar, biz de onları seyredeceğiz öyle mi?” diyerek dert yandı. Maksudı onun yorumunu almaktı. Fethi önce şöyle bir süzdü Fazıl’ı, sonra yavaştan başladı cevap vermeğe:

“Bir memlekette hukuk, adalet varsa, orada yapılan haksızlıklar kimsenin yanına kâr kalmaz. Ancak bugün bizim içinde yaşadığımız ortamda hukuktan ve adaletten söz etmek mümkün değil. Devlet senin hakkını aramıyorsa, sen kendi hakkını aramak zorundasın ve gerekeni yapacaksın. Benim kitabım böyle yazar”.

Biraz düşünen Fazıl, Necati’nin sözlerini hatırladı. Bunun etkisiyle sormak ihtiyacını duyuyordu:

“Peki abi öncelikle kendimizi yetiştirmemiz, okumamız, birbirimize kenetlenmemiz ve birbirimizi sevmemiz gerekmiyor mu?”

Fethi hemen cevap verdi “bu söylediklerin doğru ve güzel şeyler. Bunları her zaman göz önünde bulundurmamız gerekir. Fakat bütün bunlar, kendi hakkımızı almamıza engel olmamalıdır.”

Fethi’nin bu sözleri Fazıl’ın kendi düşüncesine uygun düştüğü için biraz rahatladı. Ayrıca mantıklı da buldu bu yaklaşımı. Konunun biraz daha açılması işine geliyordu doğrusu:

“Biz kendi haklarımızı almak için kendimize güvenmemiz gerekir, değil mi Fethi abi?”

“Elbette evlat, başkası bizim hakkımızı neden arasın, biz kendi hakkımızı arayacağız. Bunun gereği ne ise onlar da yapılmalıdır?”

Fazıl esas konuya girmek için:

“Fethi abi bu işler için neler gerek, silahlanmak ve bazı konularda eğitim görmek nasıl mümkün olabilir?”

“Her şeyden önce yürek gerek, diğerleri teferuat sayılır.”

“Fethi abi ben her şeyimi ortaya koyuyorum, yeter ki devamıza bir hizmette bulunayım. Yaşamaktan utanıyorum, içimdeki yangını söndürmek için, ne olur abi bana yardımcı ol, bir yol göster”,

diyerek yalvarmağa başladı.

Fethi, gözlerini Fazıl’a dikerek onu şöyle bir süzdü. İçinden “işte yürekli gençler, dava bunların omzunda yükselecektir artık” diye düşündü. Sonra konuşmaya başladı:

“Bak evlat, seni tanırım, bilirim. Bu işler için ağzı sıkı insanlar gerekir. Bu işler ayrıca tek kişi ile de olmaz. İş birliğiyle olur. Ekibin de birbirini tanıması gerekir. Ayrıca bunlar ulu orta her yerde konuşulmaz. Hele herkesin girip çıktığı kahvede hiç konuşulmaz. Az sonra buralar dolup taşar. Sen yarın sabahleyin saat dokuzda benim dükkâna gel, biliyorsun değil mi? Kalenin altındaki tütüncü dükkânına... Tamam mı?”

“Tamam abi, yarın ordayım ben”, diyen Fazıl kahvenin önünde uzayan tahtlara geçti ve arkadaşlarını beklemeye koyuldu.

Ertesi sabah saat dokuzda Fethi’nin tütüncü dükkânına uğradı. Selam verip içeri girdi. Dükkânda 2 kişi daha vardı. Onlardan biraz tedirgin olduğu için konuşmağa başlamak istemiyordu. Bunu hisseden Fethi, söze başladı:

“Arkadaşlar yabancı değil evlat, bizim güvendiğimiz arkadaşlardan. Nuri Mecit seni 3 gün çalıştıracak. Onunla Çardağlı köyüne gideceksin. Orada eğitim göreceksin. Daha sonra Mehmet Çamurcu ile Tercil yolundaki Ocağ’a gideceksin. Kullanacağın gerekli şeyleri sana gösterecek. Orada son provalarınızı yaparsınız. Operasyon günü de kullanacağın malzemeyi ezan okunmadan 10 dakika önce sana teslim eder. Operasyon sırasında güvenliğini de o sağlar. Sana bütün ayrıntıları anlatır. Yarın sabahtan itibaren sabah namazlarını Nakışlı Minare Camiinde kılacaksın. Seni orada görenler olsun. Sormak istediğin bir şey varsa sor. Çünkü dağılmamız gerekir, dedi.

Fazıl tanıştığı arkadaşlarla sözleşerek oradan ayrılan Fazıl doğrusu biraz heyecanlı idi. Her gün kafasını kurcalayan şeyler, sanki artık çözülmeye başlayacaktı.

Akşam saatinin beşini iple çeker gibi dolaşıyordu. Biraz erken gitsem mi acaba, diye içinden geçirdi. Ama hayır Necati’nin “tam beşte gel, daha önce gelme” dediğini hatırladı. Saat beşe çeyrek kala Ahmetağa’ya geldi. Oradan Korya Bazarı’ndaki Cirit Meydanı’na vardı. Begler Mahallesi’ndeki eve 100 metrelik mesafe kalmıştı. Adımlarını yavaşlatarak, yürüyüşünü ağırlaştırdı. Saat tam 5’i gösterdiğinde evin kapısında idi. Zile henüz basmıştı ki kapı açıldı. Kapıyı açan Reşat

Hikaye

Osman OĞUZ

Bey:

“Buyrun”, dedi.

“Necati abiye bakmıştım...”

“Buyurun, giriniz içerde”, denilince içeriye daldı. Tak altından sonra geçilen avludan tarmaya çıkan merdiveni tırmandı. Necati selamlık sofasında oturuyordu. Fazıl:

“Merhaba Necati abi” dedi. Necati:

“Gel bakalım, şöyle otur. Nasıl gidiyor işler?”

“Allaha şükür abi, iyi olmaya çalışıyoruz.”

“Geçen gün söylediklerimin üzerinde düşündün mü?”

“Düşündüm abi, yalnız kafamı kurcalayan bir nokta var.”

“Nedir o nokta?”. Fazıl biraz duraksadı, söylemek istiyor ama söyleyemiyordu sanki. Necati tekrar sordu:

“Ne oldu Fazıl söylemek istemiyorsan, söyleme. Ama çözülmesi gereken bir şey varsa söyle, kendini sıkıntıya sokma”.

Fazıl uzun bir soluk alarak cesaretini topladı ve: “Necati abi, bizi öldüren, bizim liderlerimizi şehit eden katillerin cezasını vermeden nasıl sakin ve rahat oturabiliriz? Bizim davamız, bizim ideolojimiz bunu gerektirmiyor mu?”, diyebildi.

Uzun bir sessizlik oldu. Necati bu sefer durumu daha da netleştirmek istedi:

“Fazıl yanlış anlayıp anlamadığımı lütfen bana söyle. Senin demek istediğin bu mu acaba: bizi öldürenleri biz de öldürelim. Demek istediğin bu mudur? Doğru mu anladım?”

“Evet abi doğru, benim söylemek istediğim de bu zaten”. Fazıl rahat bir nefes aldı. Necati’ye düşüncesini doğru anlattığı için sakinleşmişti artık. Fazıl’ı iyice süzdükten sonra Necati sakin ve tok bir sesle tane tane anlatmaya başladı:

“Bu söylediklerin sana ve belki birçok insana doğru gelebilir. İçinde mantık hatası da yok gibi gelir herkese. Ancak şu noktayı iyice aklımıza sokmalıyız Fazıl. Programında insan öldürmeyi dahi caiz kabul eden hiçbir ideoloji doğru ve haklı olamaz. Bu yaklaşım ve bu mantık asla insanî olamaz; hatta İslamî de olamaz. Bunun bizim töremizde de yeri yoktur. İnsanı yargısız, sorgusuz ve sualsiz ölüme mahkûm etmek, adil ve geçerli bir hukuk anlayışı olamaz. İnsanı öldürmeyi mubah sayan ideolojiler, siyasî rejimler veya herhangi bir otorite sarsılmaya ve sonuçta çökmeye mahkûmdur.

İçinde yaşadığımız dünyanın geçmişine kısaca göz atarsak, bunların sayısız örneklerini görebiliriz”.

Fazıl çok saygı duyduğu ve görüşüne her zaman itibar ettiği Necati’nin bu sözlerini duyunca ruhu daraldı. Doğrusu ondan böyle bir yorum geleceğine hiç ihtimal vermemişti. Son kez bir şey daha söylemek istiyordu. Gerçi ümidi ve cesareti biraz kırılmıştı, ama bir kez daha söz almak istedi. Sonra cesaretini toplayan Fazıl söze başladı:

“Necati abi, biz insan öldürelim demiyoruz. Hakkımızı alalım diyoruz. Suçları sabit olduğu halde bizi öldüren katillere başımızda olan devlet ceza vermiyor. Hani derler ya “sana atılan bir yumruğu yumrukla mukabele etmek, polise sığınmaktan daha onurludur”, kabilinden biz de onurlu bir iş yapalım diye düşünüyorum.”

Fazıl’ın sözlerini bitirmesini sabırla bekleyen Necati yine sakin, ama çok kararlı bir ses tonuyla:

“Sana her zaman söylediğim bir şey vardır. O da topluma öncülük edenler, sorumluluk duyguları ile hareket etmelidirler. Sözleri ve düşünceleri, uzun zaman geçse bile, doğruluğundan bir şey kaybetmemelidir. Bir iş yapılırken uzun vadede faydası ve zararı tartılmalıdır. Verilen her karar, yapılan her iş bu açıdan ele alınmalıdır. Yanlış bir işi doğru gibi göstermek, o işin yanlış olduğunu ortadan kaldırmaz. Sana son sözüm budur, amacına ulaşmak için insan öldürmeye de cevaz veren bir görüş millî de, İslamî de, hatta insanî de olamaz. Bu görüşü doğru kabul etmek mümkün değildir. Söylediklerimi bir kez daha düşün. Önümüzdeki hafta yine bu saatte tekrar görüşüp konuşalım”, dedi.

Fazıl görüşmenin sona erdiğini anlayınca kalp kırık vedalaştı. Fakat biraz canı sıkındı. Necati’nin çok kararlı ve kesin ifadelerle dile getirdiği görüşler, ayrıca kafasını karıştırdı. Söylediği sözler beynini kemiriyordu. İnsan öldürmeğe yeşil ışık yakmamıştı. “Programında insan öldürmeyi caiz kabul eden hiçbir ideoloji doğru ve haklı olamaz. Bunun bizim geleneğimizde ve töremizde de yeri yoktur. Bu asla insanî olamaz; hatta İslamî de olamaz. İnsanların kanlarını akıtmayı mubah gören ideolojiler, siyasî rejimler veya herhangi ...” sözleri kafasında yankılanıyordu.

Bunları düşünerek Atlas caddesini yürümüş olduğunu ve Eskiyağa’ya bağlanan köprüye girdiğini hissetti. Köprüyü geçince hemen sağa Çay mahallesine yöneldi. Ayakları onu farkında olmadan Fethi Bakır’ın kahvesine götürüyordu. Kahve-

ye girince selam verdi. Gözleri Fethi'yi arıyordu. Onu sağ tarafta iki kişiyle sohbet ederken gördü. O da Fazıl'ı görmüştü. Fazıl dışarı çıktı ve kahvenin önünde boş olan tahtların birisine ilişti. Birkaç dakika sonra Fethi geldi. Fethi Fazıl'a hoş geldin, der gibi kafası ile işaret etti. Fethi içeri girdi ve birkaç dakika sonra dönerek, Fazıl'ın yanına oturdu. Konuşmak istediği bir şey var mı, diye Fazıl'a sordu. Fazıl:

"Fethi abi bir şey sormak istiyorum: Bu katliam kime yapılırsa bütün dünya, hem de bir anda ayağa kalkardı. Ancak Kerkük'te işlenen bu cinayetlerin, yapanların yanına kâr kalması doğru mu?". Fethi biraz düşündü ve Fazıl'ı teyit eden sözler söyledi:

"Bence bunu kabul etmek mümkün değil. Bizim de kendi elimizle intikamımızı almak, en meşru hakkımız değil mi? Yoksa hep böyle kendi kendimize oturup sızlanarak mı vakit geçireceğiz?"

"Haklısın abi".

"Senin içinde yoksa bir tereddüt mü var, niye bu konuya takıldın?"

"Bazı insanlar adil bir mahkeme kararı olmadan, insanlara ceza verilmesi doğru değildir. Hukuka, adalete sığmaz, diyorlar abi".

Fethi biraz düşünceye daldı ve söze başladı:

"Bunlar evet doğru; ama önemli bir şey gözden kaçıyor. Bütün bu söylediğin hukuk devleti için geçerli. Bizi katleden insanlar ortada dolaşıyor ve biz buna seyirci kalacağız, öyle saçma bir şey olur mu? Yoksa sen konuştuğumuz şeyden vaz mı geçtin?"

"Yok abi, olur mu öyle şey, Çardağlı'ya gideceğiz yarın" dedikten sonra Fazıl izin isteyerek ayrıldı.

Ertesi sabah erkenden kalktı Fazıl. Annesi de sese uyanmıştı. Fazıl'ın erkenden kalkıp giyindiğini gören annesi telaşlandı. Sormadan edemedi:

"Oğlum böyle erkenden nereye gidiyorsun?"

"Merak etme anne, sabah namazı için camiye gideceğim".

"Maşallah benim oğluma, namaz kılmaya başlamış artık. Namazını niye evde kılmıyorsun çocuğum?"

"Geçen Cuma hoca hutbede dedi ki vakit namazlarını da camide kılmak büyük sevapmış, dedi. Ben de sabah namazını kılmak için camiye gideceğim". Fazıl'ı evden yolcu eden annesi:

"Oğlum darısı babanın başına, o sadece Cuma'dan Cuma'ya gidiyor. Ona da Rabbim hida-

yet eder inşallah, güle güle Allah'a emanet ol".

Fazıl Nakışlı Minare Camiine yaklaşırken ezan okunmaya başlamıştı. Cami avlusuna giren Fazıl, kapıya doğru yaklaşan Gülhanlardan Ali Ağa'ya selam verdi. Ali Ağa Fazıl'a bakınca: "Maşallah, gençlerimizin namaz kılmaları ne güzel", dedi. "Sağ ol Ali amca" diye cevap veren Fazıl içeri girdi ve 15-16 kişilik cemaatin yanına oturdu. Ali Ağa oğlu Hasib'e Fazıl'ın kim olduğunu sordu. Hasip:

"Dayı Mustafa'nın oğludur baba" dedi.

"Hangi Mustafa?"

"Helvacı Mustafa baba"

"Aferin genç yaşta camiye geliyor, maşallah gençlerimize" diyerek camiye girdi.

Sabah namazından sonra camiden Cütkahe'nin yanındaki kaymakçıya doğru ilerledi Fazıl. Dükkân kapalıydı, kaymak gelmemişti henüz. Beklemek zorundaydı. Zaman kazanmak için Zeynel Bakkal'ın dükkânına uğradı. Şurupçu Heme Emin'in dükkânına taraf döndü. Gözlerini ona dikti. Erkenden dükkânını açmıştı Heme. Fazıl içinden "sayılı günlerin kaldı Heme" diye mırıldandı. 10 dakika sonra Zeynel Bakkal gelince Fazıl:

"Hayırlı sabahlar Zeynel abi" dedi. Zeynel sese taraf dönünce Fazıl'ı gördü:

"Eyvallah hısım, erkencisin bu sabah, hayırdır?"

"Kaymak almaya geldim Zeynel abi".

"Bizim kaymakçı bugün geç kaldı galiba".

"Evet abi, mecburen bekleyeceğim"

"Baban Mustafa emmi nasıl, iyi mi?"

"Çok şükür, idare ediyor abi. Zeynel abi bu herif erkenden dükkân açmış galiba. Hangi yüzle çıkıyor dışarıya bu katil anlamıyorum".

"Heme Emin'i mi soruyorsun? Bu şerefsiz utanmadan 15 gün evvel hapisten çıktı. Hangi yüzle çarşıya geliyor anlamak zor".

"Buna çarşıda kimse selam veriyor mu ki?"

"Yok canım, ne selam veren var; ne alış veriş eden, her geçen yere tükürüyor. Her sabah erkenden saat 4.30-5'te dükkânını açar".

"Öyle mi, yani namazdan önce dükkânını açıyor demek ki."

"Evet, herkesten önce açar dükkânını".

Fazıl içinden bu iyi dedi. Bu arada kaymakçı Hüseyin gelmişti. Birkaç kişi başına toplanınca kaymak tükenebilir endişesiyle yerinden kalkan

Hikaye

Osman OĞUZ

Fazıl:

“Zeynel abi kaymakçı geldi bana eyvallah”, dedi.

“Hadi güle güle hıssım, Mustafa emmiye selam söyle”.

Kaymağı aldıktan sonra eve yönelen Fazıl, fırından sıcak pidelerini aldı. Evde kahvaltısını yaptıktan sonra saat 9.00’da Nuri Mecit ile buluşacağı yere geldi. Oradan birlikte Çardağlı köyüne gitti. Çardağlı’nın geniş ovasında 3 gün boyunca çalıştılar. Nuri Mecit iyi silah kullanır ve çok keskin nişan alırdı. Silahlarının çoğunu bu köydeki bağda bulundururdu. Tatil ve boş günlerinde buraya gelir, atışlar yapardı. Her çeşit tabancadan uzun namlulu tüfeklere kadar her türlü silaha meraklı idi. Burada üç gün boyunca silah atışı ve nişan almayı öğrendi.

Üçüncü gün de Fazıl aynı tabancayı kullanmıştı. Başka silah kullanılmayacak mıydı, diye sordu. Cevap hayırdı ve tek bu silah kullanılacaktı. Nişan almak bir az daha idman isterdi. Fakat Nuri Mecit, yakın mesafeden ateş edileceği için buna gerek yok dedi. Dördüncü gün Tercil yolundaki Ocağa gidildi.

Fazıl ertesi gün sabah namazından önce kalktı. Abdestini aldıktan sonra çıktı. Nakışlı minareye geldiğinde henüz ezan okunmamıştı. Helvacılar tarafına baktı. Mehmet Çamurcu köşede bekliyordu. Ona yaklaştı. Her şey tamam dedi. Elindeki sepette kullandığı tabancayı gördü. Namlusuna mermi sürülmüştü. Sepeti çöp arabasının yanından alacaktı. Sepeti alıp operasyon tamamlana kadar Mehmet Çamurcu orada bekleyecekti. Kale Hanı’nın damında da bir kişi bekliyordu. Operasyondan sonra tabancayı hanın damına fırlatacaktı. Kayseri denilen kapalı çarşının Nakışlı Minare tarafındaki kapısının önünde de siyah renkli bisiklet hazır bekliyordu.

Her şey tamamdı. Fazıl cami avlusuna döndü. Ezanın okunmasını bekliyordu. Ezan okunurken caminin avlusunda oyalandı. Cemaat caminin içine girince avludan dışarı çıktı. Helvacılar pazarına doğru yöneldi. Karşı sırada Şurupçu Heme Emin’i gördü. Dükkânın önünde oturuyordu. Çöp arabasına doğru yöneldi ve sepeti sol eline aldı ve içine baktı. Namlusuna mermi sürülmüş tabanca ateşlemeye hazırdı. Sağ elinin parmaklarını oynatmaya başladı. Mehmet Çamurcu 15 metre sağ tarafta idi. Kale damının üstündeki karaltıyı da fark etti.

Artık finale birkaç saniye vardı. Ağır adımlarla sağa sola bakarak, Heme Emin’e yaklaştı. 5 met-

re kala sağ elini sepete uzattı ve tabancayı aldı. Bir metre daha ilerledi. Heme Emin’e bakıyordu. Başını kaldırıp yüzüne bakması için bir iki saniye bekledi. Başını kaldırır kaldırmaz yüzüne ve göğsüne doğru 3 el ateş etti. Yerinden kalkmak isteyen Heme Emin sendeledi ve ayağa kalkmak için biraz debelendi. Fazıl bu kez iki el daha ateş etti.

Mehmet Çamurcu tamam yeter diyerek koşmasını hatırlattı. Fazıl çabucak sola döndü ve elindeki tabancayı Kale Hanı’nın damına fırlattı. Ardından hızla koşarak Kayseri’nin arka kapısına geldi ve siyah bisiklete binerek ok gibi fırladı. Çok iyi bisiklet binicisi olan Fazıl, İmamahmet’ten geçerek Musalla Filkası’na ulaştı. Oradan Çay mahallesine yöneldi. Bisikleti Dede Hamdi Hamamı’nın sokağına koydu. Oradan yürüyerek eve ulaştı. Sessizce eve girdi ve yatağına uzandı. Hayatının en karmaşık haftasını yaşamıştı. Kafası o denli yorgundu ki, yaptığı işin ne getireceğini düşünecek durumda değildi. O anda sadece şiddetli biçimde uykuya ihtiyacı vardı.

Fazıl, annesinin sesine zor uyandı:

“Ne var anne? Niye erkenden beni uyandırdın?” diye sordu. Annesi de:

“Ne erkeni oğlum, saat on buçuk olmuş. Arkadaşların kapıda seni bekliyor.”

“Kim bu bekleyenler?”

“Ümit, Aydın, Yaşar...”

“Tamam, tamam anne, anlaşıldı”

Yatağından hızla doğrulan Fazıl elbisesini giydi. Acele çıkmak istedi. Annesi:

“Hemen çıkıyor musun oğlum?”

“Evet anne, ne oldu?”

“Sabahleyin Necati abin de uğradı...”

“Ne dedin sen anne, kim uğradı?”

“Necati, Nurettin Efendinin oğlu Necati uğradı.”

“Niye uyandırmadın beni anne?”

“Söyledim kendisine, yatıyor dedim, bir dakika bekleyin uyandırırım dedim. Yok hayır uyandırmayın, dedi. Uyanınca bana bugün uğramasını söylerseniz memnun olurum, dedi.”

“Necati abi geldiğinde saat kaçtı anne?”

“Saat dokuzu biraz geçiyordu.”

“Tamam anne, sağ ol. Ben şimdi çıkıyorum.”

Hızla dışarı fırlayan Fazıl’a arkadaşları bir ağızdan çıkışmaya başladı:

“Neredesin sen yahu? Yer yerinden oynuyor,

sen evde mişıl mişıl uyuyorsun? Bu ne tembellik böyle!”

“Durun yahu, hemen saldırmaya başladınız. Ne olmuş, niye yer yerinden oynasın? Anlatın biz de bilelim.”

“Tabii, senin nereden haberin olsun? Şurupçu’yu halletmişler.”

“Ne Şurupçusu, siz neden söz ediyorsunuz Allah aşkına?”

“Yahu Şurupçu vardı ya, Şurupçu Heme Emin”

“Evet, ne olmuş ona?”

“Ne olmuş var mı? Gebertmişler herifi, hem de dükkânının önünde.”

“Hay Allah ne zaman olmuş bu yahu?”

“Bu sabah, ya bu sabah.”

“Hay Allah, kimler öldürmüş acaba?”

“Ne bilelim mert, yiğit ve aslan biri öldürmüş her halde.”

“Öyle ya, önemli olan onun öldürülmüş ve Türkmenlerin intikamının alınmış olmasıdır.”

Dört arkadaş konuşarak Fethi’nin Kahvesine doğru yürüdüler. Kahve capcanlı ve hareketli idi. Herkes bir şeyler söylüyordu. Heme Emin’in öldürülmesi haberi yıldırım hızıyla şehirde yayılmıştı. Her tarafta yankılanan bu haber üzerine, bilen bilmeyen herkes yorum yapıyordu. Kimileri öldürenleri bildiğini ima ederek konuşuyor, zamanı gelince bunları açıklayacağını söylüyordu. Fazıl ve arkadaşları da konuşulanları dinliyorlardı.

Fazıl’ın gözleri Fethi’yi arıyordu. Onu görünce su içme bahanesiyle çay ocağına yöneldi. Fethi de o yöne doğru yürüdü. Fazıl’a yaklaşıncı:

“Nasıl bu sabah rahat uyuyabildin mi?” dedi.

“Evet abi, her şey yolunda gitti. Hiçbir aksama olmadı.”

“Biliyorum, sen şimdi bu konuda konuşanları ve yorum yapanları sadece dinle. Hem de bıyık altından gülerken dinle. Aslında bunların palavraları, bizim işimize de gelir. Gerçeğin ortaya çıkmasına da engel olur. Bırakalım palavra sıksınlar. Ne kadar sıkarlarsa ortalık o kadar bulanır. Sen keyfine bak.”

Kahvede giderek anlatılanlar abartılıyordu. Fazıl saatine baktı. Sonra arkadaşlarına döndü:

“Ben eve bir şeyler alıp bırakacağım. Bir saat içinde dönerim”, dedi. Arkadaşları da:

“Nereye böyle erkenden, daha bir iki kol aznif oynayacağız.”

“Tamam, arkadaşlar çabuk dönerim.”

Fazıl bir an önce Necati abisine gitmek istiyordu. Bu işi kendisinin yaptığını bildiğinden emindi. Hızla Gedikler sokağından Büyük Bazar’a yöneldi. Kayseri’nin içinden geçerek, Piryadi mahallesine ulaştı. Necati abisinin evlerinin önünde durdu. Kapıyı vurdu. Hemen Necati kapıda göründü ve Fazıl’ı içeri aldı. Biraz düşünceli görünüyordu. Fazıl ne söyleyeceğini bilemiyordu. Necati söze başladı:

“Bu işi sen yaptın değil mi?”

“... ..”

“Neden cevap veremediğini anlıyorum.” Fazıl, titrek bir sesle:

“Fakat abi, bizim intikam almak hakkımız yok mu?” diyebildi. Necati:

“İntikam hakkı... Öyle mi? Bugün neden fazla uyduğunu anladım. Tabii zor bir gün geçirdin. Bir haftadan beri de hummalı bir çalışma içine girmiştin. Bugün sabah erkenden de görevini tamamladın. Yaptığın milli bir görevdi. İntikam hakkı için çabaladın durdun. Sana anlattıklarımın hiç birini dinlemedin. İnsan öldürmek gibi, meşru ve insanî olmayan bir işi yapmak için benden izin almaya çalıştın. Sana inandıklarımı, millî davamızın ve mücadelemizin ilkeleri doğrultusunda anlattım. Ama dinlemedin. Kendi bildiğin doğrultuda iş yaptın ve bu yolu seçtin. İntikam hakkı yolunda yürümeye karar verdin...”, dedi

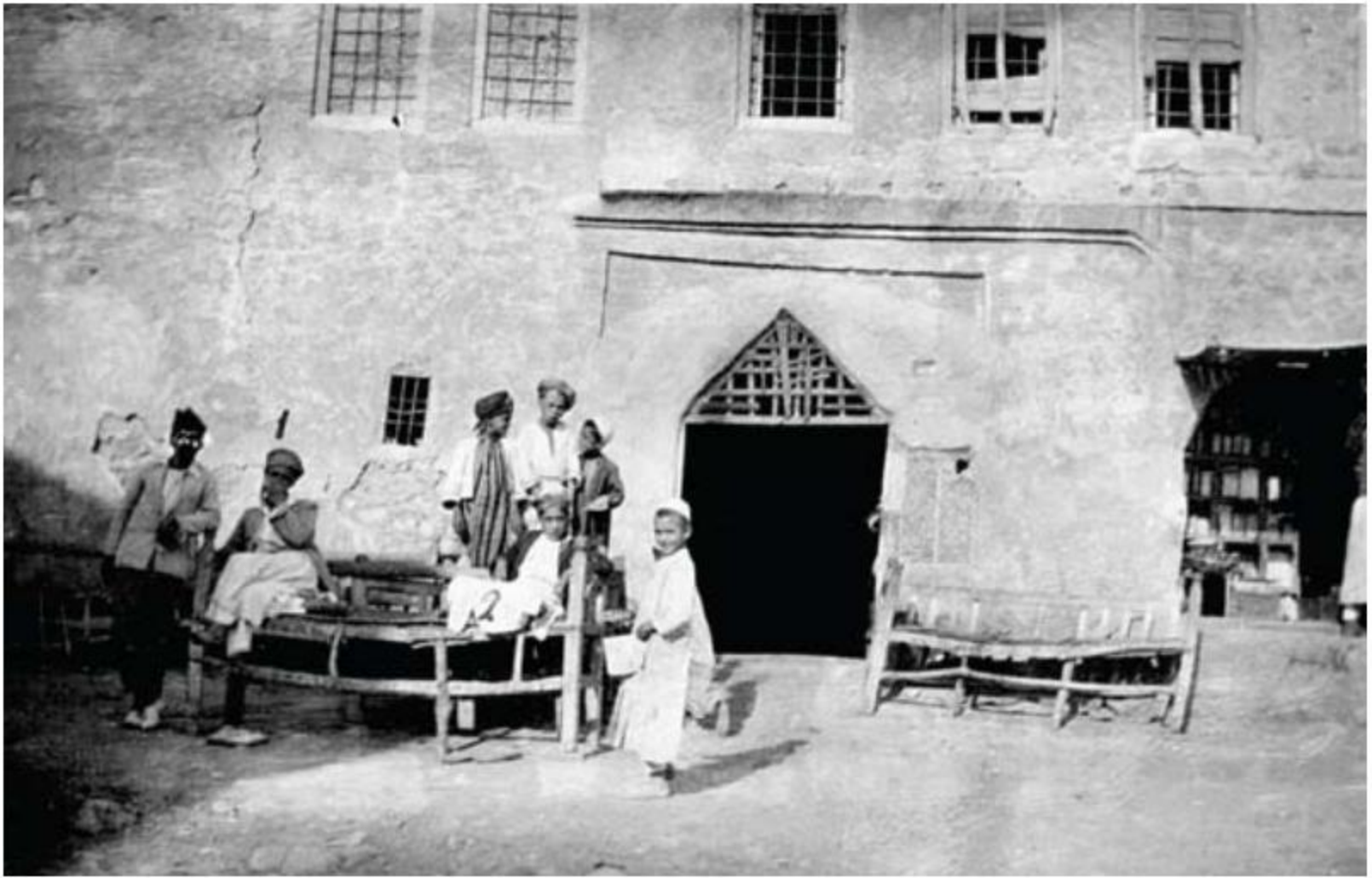
Fazıl suskundu ve ne söyleyeceğini bilemiyordu. Necati sözlerine devam etti:

“Ancak sana son kez söylüyorum, seçtiğin bu yol çıkmaz sokaktır. Bu yol felaha ermez. Sana saygı duyuyorum, gençsin, idealistsin. Ama kanla, intikamla bir yere varılmaz ve varılmamıştır. Yaptığın işin doğru olup olmadığının muhasebesini vicdanında yap. Yanlış olduğuna kanaat getirdiğin zaman pişman olduğunu kabul edeceksin. Evet, şimdi gidebilirsin.”

Büyük bir üzüntü içinde kıvranan Fazıl, utançından Necati abisinin yüzüne bakamadan oradan ayrıldı. Nereye gideceğini bilemeden, sokakta ayağıyla rastgele taşlara vurarak yoluna devam etti.

Kerkük 1938

27.12.1929 Kerkük Musalla kahvesi (Sungu Okan'dan).

Kerkük 1953

Erbil 1952

KERKÜK VAKFI
KERKÜK FOUNDATION

QARDASHLIQ

REVIEW OF CULTURE ART LITERATURE AND FOLKLORE

Year: 13 Issue: 54 April - June 2012

ISSN : 1302-2857

On behalf of the Kerkük Foundation
Owner of the right and editor in Chief
İzzettin KERKÜK

Editor and Genel Coordinator
Suphi SAATÇI

Correspondence Address
P. O. Box 20 Cerrahpaşa/İSTANBUL
Tel. (0212) 584 00 75
Fax (0212) 584 00 76
www.kerkukvakfi.com
www.kardaslik.org
email: kardeslik@kardeslik.org

Administrative Office
Haseki Sultan Mahallesi Kuka Sokağı
Huzur Apt. No: 1/1
Fındıkzade/İSTANBUL

Representatives
Habib HÜRMEZLÜ (Ankara)
Timur TAŞ (İzmir)
Ali İhsan NAQIB (ABD)

Consulted by an Anditorial
Reference Council
Prof. Dr. Ziyat AKKOYUNLU
Prof. Dr. Yavuz AKPINAR
Prof. Dr. Haşim KARPUZ
Prof. Dr. Mahir NAKİP
Prof. Dr. Suphi SAATÇI
Prof. Dr. Saim SAKAOĞLU
Prof. Dr. Abdüsselam ULUÇAM

Editorial Board

Kemal BEYATLI

Kemal ÇAPRAZ

Aydil EROL

Erşat HÜRMEZLÜ

Habib HÜRMEZLÜ

İzzettin KERKÜK

Mahir NAKİP

Acar OKAN

Ömer ÖZTÜRKMEN

Suphi SAATÇI

Suphi SALT

QARDASHLIQ

Published quarterly in Turkish, English,
and Arabic
by İzzettin Kerkük Culture
and Research Foundation
(Kerkük Fondation)

Authors are responsible for the articles and photographs published
in this review. Articles and photographs published in the review
may be used elsewhere by indicating the source

Contents

A Dictatorship
Without A Dictator / 51

Section in Turkish / 01-49
Section in Arabic / 54-64

A Dictatorship Without A Dictator

DAMASCUS - News of the United States' formal withdrawal from Iraq is receiving mediocre coverage in mainstream Arab media. On the popular al-Arabiya and al-Jazeera television networks, for example, Iraqi news come forth on the list, after Syria, Egypt, Libya and Yemen.

In popular pan-Arab dailies, like Asharq Alawsat, Syria rather than Iraq was the main headline. Although glad to see the Americans leave after nearly nine years - ending a very long and unwelcomed stay - the Arab masses feel that they have too much on their plates in countries experiencing the Arab Spring to mind about Iraqi affairs any longer.

The same applies to anything related to the Palestinians, who for over 60 years were the Arab world's main - and only - obsession. Too much effort, time, money and tears have been shed for Iraq during the years 2003-2011 and on Palestine since 1948.

Now it is time to look elsewhere, the Arab street is saying, arguing that Iraq will only rise from the ashes once it is surrounded by democracies in Saudi Arabia, Syria, Jordan and Iran. For Iraq to succeed, the Arab Spring needs to succeed throughout the Arab world, and at one point reach Iraq as well.

Only then will Iraq enjoy real democracy. Anti-regime protests did take place in Iraq in March this year, prompting Prime Minister Nuri al-Maliki to announce that he would not seek re-election for a third term in 2014.

Some Sunni provinces like Salahudine, once a hotbed for the insurgency, are already planning for a Sunni uprising - or a "Sunni Spring" - aimed at toppling Iran's proxies in Baghdad, in early 2012. A democratic

Iraq in a neighborhood riddled with military dictatorships would simply not work, because Arab and Iranian dictatorships will always try to bring it down, as they did with Lebanon for more than 40 years.

United States Defense Secretary Leon Panetta flew into Baghdad on Thursday to participate in a ceremony that officially ended the war. The US flag has been lowered and folded away, declaring an end to the US occupation that has lasted for eight years, eight months and 25 days.

The last commander of US forces in Iraq, General Lloyd J Austin III, has flown out with the last few members of his staff.

There were no bold statements like that of president George W Bush's 2003 "Mission accomplished", which proved so premature. It has been a quiet withdrawal, dwarfed no doubt by the Arab Spring.

Speaking from Afghanistan before landing in Baghdad, Panetta pondered on his country's war in Iraq:

In many ways, I think we can all take some satisfaction, regardless of whether you are for or against how we got into Iraq. We are giving Iraq an opportunity to be able to govern itself and to secure itself into the future, and to enjoy, hopefully, the benefits of a democracy. It won't be easy. There will be challenges. They'll face the challenges of terrorism. They'll face the challenges of those that would want to divide that country. They'll face the challenges, the test of democracy.

President Barack Obama, who campaigned for office three years ago pledging to bring US troops back home, echoed a similar argument, saying that the US leaves behind a

Sami MOUBAYED

“sovereign, stable and self-reliant Iraq”.

Although some Republicans have criticized the move, the majority of Americans support it. Speaking to troops that just returned from Iraq this week, Obama hailed the “extraordinary achievement” of US troops, saying that they were returning home “with heads held high”. He added, “The war in Iraq will soon belong to history, and your service belongs to the ages.”

Obama failed to say anything serious about the 4,487 American lives lost in Iraq, and the more than a trillion dollars in taxpayers’ money spent on military operations.

Obama ignored the fundamental fact that when the Americans went into Iraq almost nine years ago, their purpose was to find Saddam Hussein’s weapons of mass destruction, topple the Iraq dictator and make the Arab world a safer place for democracy.

Although democracy is ripping through the Arab world today, Iraq has had nothing to do with it and the desired domino effect never happened. Saddam was indeed toppled, but post-Saddam politicians have failed to establish themselves as real democrats.

In fact, the Iraq of today looks and sounds like a democracy, but it is a sugar-coated dictatorship of religiously-driven politicians, yet with no dictator.

Seculars are persecuted in today’s Iraq, Christians have been forced to become refugees, Ba’athists are banned from holding public office, and in some places like the Shi’ite enclave of Sadr City in Baghdad, a mini-theocracy prevails, based on the Iranian model.

The economy is a shambles, armed men roam the streets at night seeking trouble with traditional enemies. No accountability has taken place for Iraqis who killed fellow Iraqis since downfall of Saddam in 2003. Not a single official from Maliki’s Dawa Party, for example, has been brought to court. The number of Iraqi deaths, according to the Americans, “exceeds 100,000”, whereas Iraqis put the number

at over a million. No democracy can be taken seriously in such horrific conditions.

The date for full withdrawal was supposed to be December 31, as stated by a 2008 agreement between Bush and Maliki. That agreement was signed exactly two years ago, when as the world so famously remembers, Iraqi journalist Muntazer al-Zaidi threw both his shoes at Bush during a Baghdad press conference on December 14, saying: “This is a farewell kiss from the people of Iraq, you dog!”

Anti-Americanism was high, both back then and now, but no shoe-throwing is taking place. Only in Fallujah, once a hotbed for the Sunni insurgency, were American flags burned by angry Iraqis honoring their dead. Most Iraqis are just glad to see an end to the US occupation, relieved that the region is too worked up with its own mess to send proxy messages to the Americans, via Iraq.

In different times, Iran, Saudi Arabia and Syria would all have been tremendously busy with Iraq, planning for “the day after” scenario. These countries believe that a vacuum will emerge now that the Americans have left. Maliki cannot run the country on his own, and his ministers, police, army and security services are too weak to deliver when it comes to nation-building.

The vacuum can only be filled by Iran or Saudi Arabia, which respectively control the Shi’ite and Sunni streets. Iran cannot venture into Sunni territory, and Saudi Arabia has no influence whatsoever with heavyweight Iraqi Shi’ites like Ammar al-Hakim, Muqtada al-Sadr and Maliki.

The only country that has inter-community influence among both sects is Syria. It has the ear of Muqtada, yet it can also strongly influence Tarek al-Hashemi of the Iraqi Islamic Party.

But Syria, Saudi Arabia and Iran are all busy with their own problems, explaining why incendiary rhetoric is at an all-time low in Iraq, as are suicide bombings and targeted assassinations.

Saudi Arabia's King Abdullah is ill, Prince Nayef is slowly adapting to the new job as crown prince and busy getting the House of Saud in order, preparing for his own ascent to the throne. Unprecedented disturbances were recorded in November in al-Qateef, an oil-rich district inhabited almost completely by Shi'ites, where 10 people were killed.

Syria is immersed with its own bloody uprising, which is now entering its tenth month, and its government is facing increased isolation and sanctions by the US, the European Union and the Arab League.

Iran is entangled in its own power struggle, between Supreme Leader Ayatollah Ali Khamenei and President Mahmud Ahmadinejad.

As the Arabs and Iranians look the other way, Iraqis are finally getting the chance to sort out their differences without outside interference, funds and dictates.

Unlike Saudi Arabia and Syria, however, Iran will not let Iraq slip out of its control anytime soon. The toppling of Saddam was a blessing for the Iranians, ushering in a wide array of Iran-backed politicians to senior office in Baghdad. Never in his wildest dreams would Khamenei have imagined that one day trusted Iranian proteges like Ibrahim al-Jaafari and Maliki would become consecutive prime ministers in Iraq.

Their presence perpetuates Iranian influence in Iraqi politics, and so does the heavy-weight presence of powerful players like the Fadila Party, the Da'wa Party, the Sadrists, the Badr Brigade and the powerful Supreme Iraqi Islamic Council.

The Iranians are even trying to install Ayatollah Mahmud Hashemi Shahroudi, a former Iranian judiciary chief, in the holy Iraqi city of Najaf. If they succeed, they will gain control of the religious Shi'ite establishments in Iraq, just as they have control of the political establishments through Maliki.

Shahroudi is very close to Khamenei and would serve as his eyes and ears.

As Iran prepares to re-flex its muscles in Iraq, and the US heads for the exit, ordinary Iraqis are asking themselves plenty of questions. One is: "Had it not been for the 2003 war, is there the slightest chance in a million that we would have rid ourselves of Saddam Hussein?" The answer is no. Probably had there been no war, Iraqis would have been stuck with Saddam, although he might have bequeathed power to his son Uday.

The second question is: "Looking back, was it worth it?" Again, the obvious answer - from an Iraqi perspective - is no. Human life was wasted under Saddam and equally wasted under the Americans. The current leaders of Iraq are mini-dictators, lacking Saddam's brutality no doubt, but they are as arrogant, stubborn and selfish as the former strongman.

Pro-Saddam Iraqis argue that it's different when an occupying force is killing Iraqis. Yet murder is murder; there are no double standards for it, whether committed under the watch of Saddam, Bush or Maliki.

The past nine years mark a very interesting chapter in Iraqi history. Living with the dictator was a nightmare and getting rid of him in such a manner was also a nightmare.

The price has been too high for day-to-day Iraqis, and it will take an entire generation for memories of the atrocities to be erased.

But at least Iraqis can now hold their heads high - they are done with both Saddam and the Americans. One day, not too far from now, they will get rid of Maliki as well. Only then - and when outside meddling stops - will Iraqis say: "Mission accomplished."

Sami Moubayed is a university professor, political analyst and Editor-in-Chief of Forward Magazine in Syria. (Copyright 2011 Asia Times Online (Holdings) Ltd. All rights reserved. Please contact us about sales, syndication and republishing.)

فاضل ناصر كركوكلي

فبقيتُ أهدقُ الى ملامحه الصافية تحزني
غصّة أليمة من هذا الزمن الذي لا تليقُ به إلا
كلمة واحدة ... اللعنة.

ملاحظة / أتركُ أمنية هذه القمّة الابداعية
العالية للوقف التركماني وللمؤسسات الثقافية
التابعة للتشكيلات والمنظمات والأحزاب
التركمانية عملاً بقول

- دي كروتفل:

(إذا يأسْتَ من شيء فامضِ اليه و أنتَ
يأس)

'الأضواء 12- سنوات' الرماد 13- ظلال 14-
باب ' السماء 15- ماريا / نسرين 16- أنا و
الفصول الأربعة 17- نورا 18- هاملت 19- ليل
وثلج وأوتار

- كتبَ عشرات المقالات والبحوث عن
لسينما في العديد من الجرائد والمجلات العربية
و العالمية

- شارك في العشرات من المهرجانات
العربية والعالمية كمخرج و ناقد سينمائي منها
:

مهرجان كان وموسكو و مونبليه وبرلين
و لايبزغ وكراكوف وطاشقند وأنطالية و
أوغودوجو والقاهرة و دمشق وقرطاج و الرباط
... الخ .

- أُختير عضواً في لجان التحكيم في العديد
من المهرجانات السينمائية العالمية ..

- عضو نقابة الفنانين العراقيين

- عضو جمعية المخرجين السينمائيين
الدانماركيين

- عضو جمعية الصحفيين العالميين

- أصدرَ مؤخراً كتاباً بعنوان (محطات
الانتظار) يتضمن ثلاثة نصوص سينمائية

- صدرت له حديثاً مجموعتان شعريتان
بعنوان (مرايا الوجد) و (القلبُ محيطك)

- يعيش و يعمل حالياً في الدانمارك ...

في ليلة الختام إصطحبتُ ' الاستاذ (محمد
توفيق) والمخرج (فاروق داوود) الى شقتي،
فكانت سهرةً إختلط فيها الشعرُ بالهموم الفنية
والثقافية والأدبية حتى الساعات الأولى من
الفجر حيث بدأت خيوط الشمس الشاحبة من
نافذة الشُرفة تتغلغل في أديم ملامح (محمد
توفيق) الذي نظرَ الى أعماق عيني متفرباً
وظلال إبتسامة وامضة ترتعش في شفثيه قائلاً:

- أمنيتي أن أخرج فيلماً روائياً عن (تلعفر)
حيث مراتع الطفولة والأشجار والطيور والأغاني
والأعراس والمآتم والبطولات والأمجاد والقلعة
الشامخة والشيوخ وحكايات الجدات والفولكلور
والأساطير التركمانية الغارقة في القدم... ولكن.

سلبى بكل معاني الكلمة يسعى الى إختيار لحيه تناسب ذقنه ويمكن القول والجزم بأن هذا العمل يطرح لأول مرة في السينما العراقية القصيرة موضوعه وحدة الرمز والمحتوى حتى نهاية الشريط، فالشكل وعناصر الشكل عموماً في حياتنا الاستهلاكية المعاصرة يكاد يطغى على جميع مسار عيشنا بالقولبة والتأطير، ومن صميم هذا النزوع الشكلي (الحيه المناسبه لنا) - فهناك لحيه العالم والفيلسوف والأثري والكاتب والشاعر والمصلح الاجتماعي والنفسي والفنان والساحر والشيخ المعمم والوهابي والإرهابي... الخ

يمكن الإستعانة بها لإكتساب الهيبة الاجتماعية أو لسرقة الاضواء أو لخداع العامة والبسطاء، هذا هو بالضبط محتوى الفلم الذي يذكرنا بالومضات (التشخوفية) والذي تعامل معه المخرج بمنتهى البراعة في قالب الملهاه/ التراجيديا (تراجيكوميد) بحيث جعلنا نسخرُ تماماً من أنفسنا ومن عقولنا الباهتة التي (تخفي عتاً الأبدية) بتعبير (نيتشه)، و كل هذه المونودراما كانت من اداء الممثل (جمال أمين) الذي نقلت له إنطباعي عن ادائه بعد العرض متسائلاً عن كيفية تقمصه لشخصيته الواقعية ليعكس لنا بإحكام هيمنته على بُنيته الداخلية في نصّ وفيلم قصير.

فأشار الممثل المقتدر بكل تواضع الى المخرج (محمد توفيق)

قائلاً.... إساله:

فمن هو هذا المخرج التركماني الرائع؟

يقيناً بأن سيرته الذاتية (بيوغرافيا) جديرة بالجواب عن حياته الحافلة بالإبداع.

- إنه خريج أكاديمية الفنون الجميلة في العراق - قسم الإخراج والتمثيل.

- أخرج وكتب سيناريوهات الافلام التالية:

- 1 - جرب اكتوبر 2- صانعة الاجيال
- 3- مسيرة الاستسلام 4- يوميات مقاتل 5- أم علي 6- الطفل واللعبة 7- الناطور 8- شاعرُ القصبة 9- تحديات ساعي البريد 10- سجل أنا عربي (وهو برنامج تلفزيوني - حوار مع الشاعر الفلسطيني محمود درويش) 11- صائد

المهرجان سادت بشكل ملحوظ في كل الخطاب الابداعي الذي رسمه بجدارة المخرجون الشباب والمخضرمون العراقيون الذين تركوا بصماتهم بعمق في مسيرة الفن السابع من أمثال المبدع، عبد الهادي ماهود، فاروق داوود (الحائز فلمه على الجائزة الأولى في مهرجان بيروت عام 2009) والذي إستحضر فيه أعمال الروائي العراقي (غائب طعمة فرمان)، وبشير ماجد، باسم قهار، جمال أمين، عبد الهادي السعدون، ليث عبدالامير، نوال السعدون، كفاية صالح، عمار سعد، وعلي طالب، وكاظم صالح.

وكان لحضور المخرج (محمد توفيق) نكهة خاصة في إضفاء أجواء الجدّية والمرح في إطار تناوله برصانة وعمق حياة الفنان العراقي (محمد سعيد الصكار) في فيلمه التسجيلي (شاعر القصبة) الذي بدت اللقطات الفنية فيه مدروسة بعناية فائقة وبحرفية عالية تذكرنا بالأعمال الوثائقية العالمية فهي تشدنا بعوالم الفنان والخطاط (الصكار) من أولى لقطات الفيلم في الانتقال الرهيف والمشحون بالإبداع بين حياة المشغل و اللقطات الخارجية و بين سياقات اللوحات في كيفية إنجازها ، وذلك بتواتر اللقطات و الصور وكأننا أمام قصيدة لونية أو لوحة شعرية تنبض قوانينها الخاصة حتى قمة إيقاعاتها الداخلية، فلا عجب فالأستاذ (محمد توفيق) له باع طويل في كتابة الشعر وله فيها محاولات رائدة في ديوانين شعريين أصدرهما، لذا جاء عمله السينمائي هذا و كأنه مهرجان لوني مقرون بمتعة صوفية مموسقة لأنه تعامل مع مادته بأدوات سينمائية قاربت مع روحية العمل الفني من جهة وبين النسوخ اللامرئية في حساسية الفنان أثناء الخلق والإبداع من جهة أخرى ، وقد منح لنا مساحة زمنية بأن نعيش في أعماق العمل الفني حتى بعد إنتهاء العرض بفترة طويلة.

أما عمله السينمائي الموسوم ب(صائد الأضواء) فإنه كان في قمة الجرأة في الطرح وبمجازات تعبيرية أخاذة غاية في البساطة والعمق من خلال تناوله حياة واقعية لشخصية مأزومة عبثية تحاول أن تسبغ على نفسها معنى ما من خلال ضياعها و قلقها... إنه بطل

سلاماً... المخرج السينمائي القدير محمد توفيق

... إنني أحسدُ أهل (تلعفر) في لهجتهم التركمانية الجميلة، فحين أسمعُها تحيطني هالة من الخفة، أقول (الخفة) لأنها فعلاً تشبه رفة جناح فراشة... إنها لهجة تركمانية مخففة بكل رتمها وإيقاعها فلا يجيدُ سرّ هذا الإيقاع في (تلعفر) إلا شعرائها الشعبيين و مطربها وعشاقها بمصاحبة آلة (الساغ) الموسيقية.

بهذه اللهجة النسيمية اللطيفة خاطبني المخرج السينمائي العراقي الكبير (محمد توفيق) عندما التقيتُ به في المركز الثقافي التركماني بمناسبة المهرجان السينمائي العراقي الأول الذي أقامه المركز في مدينة كوتنبرغ السويدية... كان مساءً مسحوراً و رائقاً حين إصطحبه الفنان (فاروق فائق عمر) الى المركز الثقافي من محطة القطار حيث التقى كل ضيوفنا معا بسهرة طالت حتى داعبت رموشنا تتأينات الليل و أنفاسُ الفجر العليلة فتهاكك بعض الضيوف فوق أسرّتهم إنتظاراً لليوم الأول الحافل من المهرجان في حين بقي البعض صامداً لم يستلم للنوم يستمع بإنتباه الى مداخلات المخرج (محمد توفيق) الفكرية العميقة مستمتعاً من خفة روحه ومن قفشات المرحة إضافة الى العزف الجميل والغناء الرائع للفنان (ياوز علي سعيد) الذي أغرقنا في لجة من النشوة والغناء الجماعي السعيد الذي أشعرنا فعلاً بأننا بصدد إنجاز متعة اللقاء الأول التي أختصرت فيها المسافة بين تخوم المنفى القسري و ضفاف الرافدين الخالد، بين رائحة التراب العراقي و عمق الابداع الحضاري!

لست هنا بصدد الدخول الى تفاصيل المهرجان الذي تحمّل مسؤولية تنظيمه نخبة مثقفة واعية من كل القوميات العراقية الذين يعيشون في السويد بقدر ما أريد التأكيد على الوسائل الاعلامية التي قامت بتغطية المهرجان وعلى رأسها القناة الشرقية التي بثت محاور الجلسات وكلمات الضيوف و القائمين والمشرفين والمشرفات على

هذا العمل ولمدة ثلاثة أيام متواصلة إضافة الى كتابات النقاد والمعنيين بأمور السينما العراقية من أمثال (د. حسن السوداني) والإعلامي المتميز (أديسون هيدو)، فالذي إستوقفني بهذه المناسبة مقالة للناقد (حميد حداد) الذي شخّص فيها حالة إستثنائية فعلاً في الثقافة العراقية الحالية التي تقزمت بفعل طغيان الثقافة الشوفينية والطائفية، مؤكداً في مقالته بأن الجهة المسؤولة عن إقامة هذا المهرجان هي المركز الثقافي التركماني العراقي بالتعاون مع فضائية الشرقية والمؤسسة الثقافية السويدية (F.B.A) بحضور مديرها الأقليمي (فينر لينارسون) حيث نجد أن المدير المشرف على المهرجان تركماني بينما المدير الفني والتصميم والإعلام بالإضافة الى المنسقين والمنسقات من جميع القوميات المتأخية وإن دائرة العلاقات الثقافية في وزارة الثقافة العراقية الحالية بكل إمكانياتها الحالية عاجزة عن القيام بهذا العمل الجدير بالاحتراف، وإن هذا الانجاز بحد ذاته وصمة عار فوق التضاريس الباهتة لهذا الزمن المتشردم لأن لغة الهمّ الوطني في هذا

بعضا ... كفى تراشقا ... رفقا بالأرواح التي تزهدق
يوميا هنا وهناك على الهوية إلى متى نبقي نفقد
عقولنا العلمية وقادتنا ومناضليننا من كل الشرائح .
أخاطب ذوي العقول النيرة استصرخ كل
ذي بصر وبصيرة ... استنهض الهمم والضمائر
الحية منبها الكل إلى عظم الخطب داعيا إلى
تدارك الموقف في اخر فرصة سانحة بإعادة ترتيب
الأوراق من جديد وتوحيد الخطاب السياسي بعد
تنقية كل التشكيلات التركمانية من العناصر الدخيلة
والمندسة واحتواء جميع الأطراف تحت خيمة واحدة
مع اختيار نخبة متميزة من المخلصين والحريصين
على مصلحة كل التركمان من كل التشكيلات والفئات
ممن تتوفر فيهم الكفاءات والمؤهلات المطلوبة
لتحمل المسؤولية والتأكيد على عدم استحواد أي
كتلة أو طائفة أو فئة مناطقية على مراكز القرار
بعدم تهميش أو اقصاء احد في اتخاذ القرارات التي
تهم جميع أطراف المكون التركماني في العراق .

الأخر تنكر للجبهة التركمانية جميلها بعد تحقيق
مبتغاه فضلا عن نواب ليسوا على مستوى الكفاءة
والمؤهلات المطلوبة لتحمل أعباء المسؤولية في هذا
الظرف بالذات و اثبتت الأيام صحة مزاعمنا عندما
فقدت الجبهة التركمانية بعض نوابها دون بديل
في حين حصلت أطراف سياسية تركمانية أخرى
على مقاعد تعويضية من الكتل التي تخدقت معها .
والآن أؤكد على امر غاية في الخطورة وهو إذا
استمرت الجبهة التركمانية العراقية على هذا النهج
الخاطئ سوف تأتي في المرحلة القادمة بنواب جدد
بعيدين أصلا عن جوهر القضية التركمانية وآخرين
بلهاء عاجزين عن كتابة رسالة بسيطة وصياغة جملة
مفيدة يحضرون جلسات البرلمان كمن يحضر فاتحة
شباب شهيد أو عزيز قوم ، صم بكم فهم لا يفقهون ...
يا تركمان العراق ... !!! أما أن الأوان لطى
صفحة الماضي وتناسى كل شي ونبذ الخلافات
وللملحة الشتات وتوحيد الصف والكلمة ، الم نردد
تجاربا وعبر ، ونتعض بسلبيات ما مضى ، السننا
مهمشين جميعا من قبل الآخرين ويهمش بعضنا

لتطلعات وطموحات المجتمع التركماني الذي ذاق مرارة الظلم والقمع والترهيب في الحقب الماضية منتظرا بعين التفاؤل والأمل ميلاد يوم جديد . ومن سخريّة القدر ان ينظر إلى التركمان الذين هم مواطنون اصلاء وأحفاد بناء حضارة العراق من قبل البعض بأنهم رتل سادس يعمل لصالح تركيا ، إذا صح الادعاء فتركيا التي تقف إلى جانب أطراف معينة في دول الجوار بدوافع سياسية أو طائفية لماذا لا تلتزم ذات الموقف تجاه تركمان العراق بدوافع عرقية لا يأتيها الباطل من بين يديها ولا من خلفها وليس الأول من نوعه باستذكار أتراك قبرص وبلغاريا ولكن التركمان في العراق يدفعون فاتورة المصالح الإستراتيجية والاتفاقات التجارية والعقود الاقتصادية والمساومات السياسية ، ولأنتهم الحزب الإسلامي الحاكم في تركيا الآن بالانفراد في هذا الموقف فما أشبه اليوم بالبارحة عندما سجل الاقتصاد التركي أعلى انتعاش له في تاريخه الطويل في ثمانينات القرن الماضي عندما كانت أعناق المناضلين التركمان نجدت قوجاق ، عبدالله عبدالرحمن ، رضا ده مرجي ورجل الأعمال عادل شريف تتأرجح في حبال المشانق على عهد صدام وعندما أنكر وزيره حسن علي مجيد وجود تركماني واحد في العراق ، إزاء هذه المواقف يترتب على التركمان ان ينحوا منحى وطنيا درءا للمزاعم والادعاءات وان يرتقوا إلى مستوى المسؤولية في اتخاذ المواقف المستقلة ، عندها تتداعى الحجج الواهية وتتهافت كل التهم الباطلة . في لقاء أجراه معي الباحث والصحفي الفرنسي ارتور كينييه ظل يلح في السؤال التالي:- هل ان الخارجية التركية تتعمد في إيصال عناصر غير كفوءة على قيادة الجبهة التركمانية العراقية وكنت في كل مرة أتهرب عن الجواب . ان الجبهة التركمانية التي ينظر إليها بأنها مظلة التركمان في العراق مما يلزمها تبني رؤى ومبادئ أساسية من شأنها الانفتاح على كل المحاور واحتواء الجميع ، أخطأت بتخندقها مع أطراف سياسية تتقاطع أهدافها مع التوجه القومي للجبهة التركمانية في أقل تقدير ، هذا الموقف الذي دق إسفيناً مسموماً بين التركمان وجاء بنواب ذوي ولايات مشبوهة فبعضهم كشف عن هويته عشية الانتخابات والبعض

علي مؤكداً بأن تركيا تدعم الإرهاب وأن الجبهة التركمانية جبهة إرهابية أجبته بعنف إذا كانت تركيا تدعم طرف سياسي ضد طرف سياسي آخر وإذا كانت الجبهة التركمانية مخترقة فهل هذا يعني أنني ننسلخ عن هويتنا وننكر انتماءنا لأمة يشهد لها التاريخ بالأمجاد والبطولات ودخل أبنائها الإسلام طواعية لا بحد السيف على عكس أمم كانت مهبط الرسالات السماوية ولم تصدق بنزول الوحي . ففي الوقت الذي هنا فرعان للجبهة التركمانية في تلغفر الفرع الأول في حسنكوي منذ سنة 2003 والفرع الثاني في الشطر الجنوبي من تلغفر منذ 2009 لست متفءلاً حول القضية التركمانية في تلغفر لمحدودية تأثير وفاعلية الفرعين في استقطاب الجمهور من الطرفين لاسباب عديدة منها تعدد الولاءات وضبابية التوجه الايدلوجي في مركز القرار بدوافع نابعة من أهداف ذات ابعاد إستراتيجية فضلاً عن أمور تنظيمية تتعلق بالتقسيم الهرمي لهيكلية المؤسسات التركمانية . إذا كنا قد وضعنا الاصبع في موطن الجرح بتشخيص المشكلة الحقيقية في تلغفر فهذا لا يعني ان سائر مناطق توركمن ايلي تخلو من مشاكل فكل منطقة أو مدينة لها مشكلتها الخاصة بها حسب تركيبيتها والظروف المحيطة بها فنحن إزاء شريط ملغوم يسمى (توركمن ايلي) بعض هذه المشاكل من تراكمات الماضي والبعض الآخر وليدة اليوم فخلال عشر سنوات المنصرمة لم تتمكن الجبهة التركمانية العراقية التي هي الممثل الشرعي للتركمان من احتواء الأزمة في مدن وقصبات ديالى التي انجبت كبار الكتاب والأدباء التركمان ، و مآسي امرلي وتازة خورماتو لاتغيب عن الأذهان وطوز خورماتو كرة من زئبق واربيل جرح لايندمل والقلب يتقطر دماً عند يسمع بأن بائع السندويج في المصلى يتهيب التحدث بلغة الأم في قلب التركمان وشهداء الطون كوبرو تحولوا مسوخاً تطرق أبواب السماصرة ليلاً مطالبة دماءها التي تم مقياضتها بأصوات الناخبين ، فالجرح واحد والمأساة واحدة في عموم توركمن ايلي وهو ضياع الحق التركماني تتحمله الساسة التركمان الذين تخرجوا في الأروقة السياسية للعواصم الدولية ويحلمون أجندات مختلفة ويتحركون ضمن خطط مرسومة لا تستجيب

خلال مؤتمر عشائري اخذ احد أئمة الجوامع يعيد ويكرر قائلاً أننا شيعة ولسنا من حزب البطانيات - فقاطعته بدون استئذان قائلاً لا تتخبط يا هذا نحن تركمان قبل أن نكون شيعة أجبني نحن في خط المرجعية - قلت له وان المرجعية الرشيدة تؤكد هي الأخرى على ضرورة الاحتفاظ بالهوية القومية .

يؤملي جدا غياب الحس القومي لدى سكان تلغفر بدون تمييز واشد وقعا في نفسي وقع الحسام المهند كما قيل :- لدى قولهم بأنهم (تلغفريون) وليسوا تركمان (فادخل معهم في حوار هادي يسوده الحكمة والموعظة الحسنة قائلاً أليست اللغة معياراً للانتماء القومي أو أهم مقومات القومية إذا لم تكونوا تركمانا كيف يفهم لهجتكم التي تتفوهون بها من هو في أورفة وتبرير وباكو و طاشكنت و راز كرات إذن انتم (تلغفريون - تركمان) ودائماً أحاول إقناعهم بأن زمن الضغوط و ارغام تصحيح القومية قد ولى مع سقوط نظام صدام العدائي ونحن في عراق جديد وتحول ديمقراطي لم تعد تمارس ضدنا تلك الممارسات التعسفية ومحالات طمس الهوية عندما ادعى رئيس عشيرتنا بأننا (مولى) ننحدر من أصول عربية وكان ردي عليه قصيدة (جولاقلي) والتي اختتمها بالبيت التالي :-

Telaferdir elimiz soyumuz belli bizim

Çolaklıyız aslımız Türk'tür "mevlâ" değiliz

والآن بعد تغير المشهد ودخول التركمان في العملية السياسية بعد الاعتراف بهم كقومية ثالثة وإطلاق حريات الصحافة والإعلام وحق التعليم بلغة الأم في المناطق ذات الكثافة السكانية وعدم إحساس المواطن التركماني بسياسة الصهر العرقي (مع وجود غبن في تولى المناصب السيادية) استغرب من تخوف البعض بل الكثير وخاصة من الطبقة المثقفة وتهربهم من هويتهم الحقيقية ، حدث هذا قبل أشهر لدى ملى استمارة بيان قيام الزوجية في المدارس لاحظت بأن المدير ومعاونيه وبعض المدرسين قد سجلوا انتماءهم في حقل القومية (عربا) عندها ثارت ثائرتي واشتطت غيظاً لا أريد هنا مراعاتاً لأداب الكتابة والعمل الصحفي ذكر العبارات النابية التي واجهتهم بها حتى اضطر بعض المدرسين تصحيح حقل القومية خجلاً مني والبعض الآخر احتراماً لي إلا أن المدير احتج

تلغفر بحضور لجنة مشرفة من كركوك و طلب مني ضرورة ترشيح نفسينا كأعضاء في المجلس اعتذرت قائلاً سوف لن أرشح نفسي لمجلس شوري %90 من المصوتين من عشيرة الأفندية وفعلاً حضرنا الانتخابات في الموعد المحدد فرشح السيد حازم خلف نفسه دون ان يحصل سوى على عدد قليل من الأصوات فخرج غاضباً متهماً إياهم بالتزوير واكتفيت انا بالقول لدى خروجي من القاعة بان هولاء الموجودين في القاعة لا يمثلون كل سكان تلغفر - وعندما تسلمت مسؤولية حركة الوفاء لتركمان العراق فرع تلغفر قمنا بزيارة خاصة للسيد سعد اركيج عندما كان مسؤولاً عن مجلس التركمان انذاك فدار الحديث حول انتخابات مجلس شوري الجبهة في تلغفر واعتراضي على مجمل العملية بحضور لجنة مشرفة من كركوك ايدني احد الحاضرين الذي كنت لا اتذكره قائلاً ان كلامك صحيح فقد كنت انا احد اعضاء تلك اللجنة وانت فعلاً قلت هذا على مسمع من الحاضرين .

بمثل هذه الأساليب غير المسؤولة وحصر المسؤوليات بيد نفر قليل او استحواذ فئة على مؤسسات الجبهة التركمانية العراقية وإقصاء وتهميش الآخرين تم الابتعاد عن الهدف الأساس وتم تشطير القضية والتي ألت إلى ما هي عليها الآن .

على خلفية تفجير حي الوحدة في تلغفر في 27 آذار سنة 2007 والذي تحول فيه حي يرمته إلى أنقاض وراح ضحيته أكثر من 100 شهيد ومئات من الجرحى وقيام بعض أفراد قوى الأمن الداخلي من عوائل الضحايا بعمل انتقامي غير مسؤول وعرض فضائية توركمين ايلي مراسيم تشييع ضحايا العمل العشوائي والتي كان المشيعون يرددون فيها (لا اله إلا الله ... الشيعة عدو الله) طلب مني الشيعة التركمان لكوني شاعر ومسؤول تركماني بتصدر مظاهرة احتجاج واستنكار أندد فيها بالموقف السلبي للجبهة التركمانية العراقية ووصهما بالجبهة الإرهابية قلت لهم أنذاك لايجوز هذا يحق القضية التركمانية لأنه إذا كانت هناك عناصر إرهابية ضمن تشكيل الجبهة التركمانية التي هي مظلة التركمان في العراق لا يعني أن الجبهة التركمانية جبهة إرهابية وان رأي تلفزيون توركمين ايلي لا يعني بالضرورة انه يمثل رأي الجبهة التركمانية العراقية .

في اربيل - شخص مجهول الهوية والاقامة .
 ولدى زيارة هيئة من قادة التركمان في تركيا مقر
 الجبهة في حسنكوي برئاسة السيد ارشد هرمزلي
 وبرفقة كل من المرحوم البروفسور اكرم بامبوقجو
 والبروفسور صبحي ساعتجي في منتصف عام
 2003 ، التفت السيد ارشد هرمزلي يمينا وشمالا
 متساءلا أين رضا جولاق اوغلو؟! اجابه احد
 الحاضرين ان رضا جولاق اوغلو يعمل عميلا لدى
 قوات الاحتلال وتشاء الصدفة ان يحضر الاجتماع
 اثنان من تلاميذي الشعراء فيقول احدهما لا
 والله ان استاذي ليس بعميل وانما صاحب مخزن
 للكماليات وينتفض الاخر وهو الشاعر مقداد حه و
 دي اوغلو قائلا انا مستعد لاحضاره الى هنا خلال
 ربع ساعة عندها يرفض السيد ارشد هرمزلي قائلا
 نحن على عجلة من امرنا سوف نزره في محله
 وفعلا فوجئت بسيارة غريبه تقف امام المحل واذا
 باشخاص لا اعرفهم ومعهم مقداد حه و دي وبعد
 التعرف عليهم والتقاط بعض الصور التذكارية
 عرضت عليهم بضرورة استضافتهم على مائدة
 من البرغل - الاكلة الشعبية الشهيرة في تلغفر
 والتي تقدم للضيوف الاعزاء - لان الوقت كان
 ظهرا والمؤذن يؤذن لاذان الظهر اعتذر السيد ارشد
 هرمزلي قائلا باننا في طريق عودتنا الى تركيا .
 عندما كانت الوفود السياسية تزور مقر الجبهة
 التركمانية العراقية تلغفر / حسنكوي على عهد السيد
 فاروق عبدالله وبعده السيد سعد الدين اركيج كان يتم
 استقبالهم من قبل المسؤولين من عشيرة الافندية ومن
 يعزف على الحانهم كانت تلك الزيارات تتحدد بفترة
 شرب الشاي في مقر الجبهة لمدة عشرة دقائق ثم
 تخرج السيارات فجأة ولدى سماعنا بوجود وفد قادم
 من كركوك كنا نهرع لاستقبالهم فنفأجا بانهم مدعوين
 لطعام الغداء عند فلان افندي ونبقى منتظرين لعنا
 نحظى بلقاء الوفد و طرح مشاكلنا ومقترحاتنا عليهم
 واذا بالوفد قد عاد الى كركوك بعد فترة الغداء
 مباشرة ، ولم يسأل المسؤولين القادمين من كركوك
 انذاك هل ان تركمان تلغفر هم هؤلاء النفر فقط؟! .
 جاءني بعد الغروب في احد الأيام وانا اغلق
 المحل المسؤول الحالي للجبهة التركمانية العراقية
 تلغفر / حسنكوي السيد حازم خلف واوضح لي
 بان هناك غدا انتخاب مجلس شوري التركمان في

بالحصول على حقوقهم المشروعة في وطن الجميع .
 ولكن حدث العكس بتباين الميول والاتجاهات
 وقصر النظر السياسي بالإضافة إلى أسباب أخرى ،
 فحصل الانشطار الأميبي داخل الجسد الواحد وتعددت
 الأحزاب والحركات السياسية التي اصطبغت أهدافها
 بألوان الأطراف السياسية التي ولدت من أرحامها .
 فاختلقت الروى والتوجهات وابتعدت عن القاسم
 المشترك وقطب الرحي وهو الحس القومي ، حتى
 وصل الحد إلى تناسي تلك الأحزاب والحركات
 السياسية التركمانية الهم القومي وتبينها مواقف
 جانبية تأتي في المرتبة الثانية بعد الحس القومي
 وهوية الانتماء الحقيقي ، حدث مرة خلال زيارتي
 إلى مقر حركة الوفاء لتركمان العراق - المركز
 العام في بغداد عام 2004 عندما كنت مسؤولا عن
 فرع الحركة في تلغفر أن اعترضت علي عبارة
 مكتوبة على جدار المقر من الداخل (دينيمز
 - ديليمز - dilimiz - dinimiz) أي ديننا
 تم لغتنا - موضحا أن الانتماء اللغوي تسبق كل
 الانتماءات ، كما حضرت في عام 2008 ندوة في
 مقر الاتحاد الإسلامي لتركمان العراق في تلغفر
 .. تم علقت بعد خروجي من الندوة قائلا أنني لم
 استمع خلال الندوة التي استغرقت زهاء ساعة
 ونصف كلمة (تركمان) علما أن الندوة لحركة
 تركمانية ثم عرض علي بعد فترة استلام مسؤولية
 الاتحاد فرع تلغفر فاعتذرت قائلا لقد حصلت لدي
 قناعة بأن الأحزاب ذات التوجه الديني الطائفي
 لايمكنها أن تخدم قضيتها المصيرية أيا كانت تلك
 الأحزاب والحركات الإسلامية كما انني في نفس
 الوقت استقبح ذات التوجه الفئوي والطائفي والنظرة
 الضيقة لدى بعض قيادات الجبهة التركمانية
 العراقية ، كما احذر من ازدواجية الانتماء لدى
 سكان بعض مناطق توركمين ايلي واؤكد بصراحة
 انه قد أن الأوان لازاحة الاقنعة من وجوه المحسوبين
 على الجبهة التركمانية و يحملون هويات متعددة .
 بعد افتتاح مقر الجبهة التركمانية العراقية في
 تلغفر / حسنكوي بعد الاحتلال الأمريكي على العراق
 تم ابعادي انا وكل من الناشطين التركمانيين جميل
 قوروط و صالح شرو والشاعر التركماني فاضل
 كنه من مؤسسات الجبهة التركمانية العراقية حتى
 قيل لي بان اسمك مدرج في سجلات دائرة العلاقات

صرخة واستنهاض ... ‘يا تركمان العراق اتحدوا‘

الشريط الإحصائي عن العوائل التركمانية التي رفضت تصحيح قوميتها وتقييد الحريات وخاصة حرية التعبير والتحدث بلغة الأم في الدوائر الرسمية ومراقبة نشاطات المثقفين التركمان ، أتذكر جيدا عندما كنا أنا وصديقي المرحوم الشاعر والأديب يوسف ديوه جي معتقلين في الشعبة الخامسة في مديرية أمن الموصل على خلفية تنظيم سري لحزب الدعوة الإسلامية ، فتح التحقيق معنا بتهمة الانتماء إلى الحركة الطورانية قلت لضابط التحقيق نحن متهمين بالانتماء إلى حزب الدعوة رد علي ضابط التحقيق قائلا وصلتنا تقارير تفيد بترويجكما للأفكار الطورانية قلت لسنا طورانيين كل ما في الأمر كان رجال الأمن يراقبوننا لدى تواجدها عصريات أيام الصيف في بساتين تلغفر منشغلين بترجمة رواية (محمد النحيف) للروائي التركي الشهير يشار كمال – لم ينجز المشروع لدخولنا السجن وإعدام الأخير – واستمرت المظالم وسياسة التطهير العرقي ضد المكون التركماني الذي دفع ضريبة الدم والانتماء بسلسلة من قوافل الشهداء في بشير وداقوق و طوز و تسعين و تلغفر ومناطق أخرى من توركمين ايلى كان أبشعها مجزرة الطون كوبرو خلال الانتفاضة الشعبانية عام 1991 .

عاش التركمان كل هذه المآسي والويلات و ذاقوا مرارة الظلم والحرمان من أبسط الحقوق الوطنية في ظل اعنى نظام عرفته البشرية طيلة تاريخها الطويل وتحلموا البطش والترهيب بروح نبوءة منتظرين ذلك اليوم الموعود .

وعندما حل الموعد في 9 نيسان 2003 بالتحول الديمقراطي الجديد كان يتحتم على القادة السياسيين التركمان وزعماء الأحزاب السياسية المختلفة تبني أيولوجية موحدة وتوحيد الخطاب السياسي وإتخاذ موقف موحد ينسجم مع متطلبات المرحلة الجديدة ووضع مصلحة كل التركمان فوق المصالح الحزبية والطائفية والفئوية بغية تحقيق أهداف التركمان

التركمان العنصر الأصيل في التركيبة السكان في العراق ظل التعامل معهم بعد الحرب العالمية الأولى 1914- 1918 وسقوط الدولة العثمانية وتقاسم ممتلكاتها بين أقطاب المنتصرين في دول الحلفاء والتغيرات التي حدثت في الخارطة السياسية في الشرق الأوسط والتي نجم عنها وحدات جغرافية مصطنعة تفصل بينها حدود وهمية ومنها العراق التي أنيطت إدارتها لحكومة ملكية موالية للانكليز على رأسها الملك فيصل الأول الذي ظل ينتهج السياسة المرسومة له من قبل وزارة المستعمرات البريطانية ، ظل التعامل معهم خلال هذه الحقبة من تاريخ العراق الحديث والفترات التي أعقبتها تحت ظل حكومات موالية للانكليز منتدبة وغير وطنية .. وكأنهم ليسوا مواطنين أصلاء على التراب العراقي منذ عهود السومريين والأشوريين والبابليين بل من بقايا الجيوش العثمانية وطابورا خامسا لبناء النهضة التركية الحديثة ونالوا خلال كل هذه الفترات القسط الأوفر من الظلم وهضم الحقوق المدنية والثقافية وانتزاع الملكيات والحرمان من تولى المناصب والوظائف الإدارية المهمة في الدولة وحتى القتل والتنكيل وما مجزرة السوق الكبير في كركوك على يد التياريين المرتزقة في عام 1924 ومجزرة كاوور باغي سنة 1946 ومجزرة كركوك سنة 1959 إلا فصول من مسلسل العنف والاضطهاد العرقي في العراق ولعل أبشعها تلك التي حدثت إبان نظام صدام المقبور من اعتقالات طالت القادة والمناضلين التركمان أمثال عبد الله عبد الرحمن ، نجدت قوجاق ورضاده مير جي فضلا عن ممارسة سياسة الصهر العرقي وتغيير الهوية والتراجع عن قرار مجلس قيادة الثورة المنحل لعام 1970 والمرقم 89 الذي كان قد منح التركمان بموجبه حقوقهم الثقافية عندما الغي التعليم بلغة الأم في المدارس في كركوك وتوقفت مجلة الأخاء (قار داشليق) عن الصدور لبعض الوقت كما تم حجب

مقاطعتها(؟) ولا تتضمن الابواب المعروفة للجريدة نحو المقال الصحفي والرأي الصحفي والتحقيق الصحفي وسواها من الابواب المعروفة للصحف كما هو موجود في صحيفة كالأهرام المصرية التي صدرت بعد فترة قليلة من صدور زوراء. ولكن لا ادري ماذا يسمى "الوقائع العراقية" التي تختص بنشر جزء من المواضيع التي كانت تنشرها جريدة الزوراء.

اما ما يتعلق باعتبار الدولة العثمانية دولة استعمارية، فهو يرى "ان العراق كان احدى المستعمرات التي تتشكل منها الامبراطورية العثمانية" ولا اريد هنا اتهام الكاتب بعدم معرفته أي جهله معنى "الاستعمار" وفيما اذا ينطبق هذا المصطلح على الدولة العثمانية المسلمة ام لا. ولكن الشيء بالشيء يذكر: اذا كان العثمانيون - وهم اترك مسلمون- ادخلوا "العراق العربي" ضمن ممتلكاتهم ولهذا اعتبروا مستعمرين، فماذا تقول عن العرب المسلمين الذين ادخلوا ايران الفارسية واواسط اسيا التركية ضمن ممتلكاتهم؟ واذا كان مصطلح الاستعمار ينطبق على الاتراك وهم احتلوا بلادا اجنبية بالنسبة اليهم، فلماذا لا ينطبق المصطلح نفسه على العرب الذين احتلوا ايضا بلادا اجنبية بالنسبة اليهم؟ فالقومان باسم الاسلام تمددا، وباسم الشرع الشريف حكما، فلماذا نعتبر احدهما مستعمرا والاخر غير مستعمر؟ الا نتحمل مسؤولية تاريخية واخلاقية عند استخدامنا معايير مزدوجة عند تقييمنا لهما؟

وكنت اتمنى من الكاتب ان يقترح تاريخا معيناً ليعيد الصحفيون النظر في موضوع تاريخ احتفالهم بهذه المناسبة، ولكنه معذور من ذلك، لأنه لا يتمكن لسبب واحد: هو ان العراقيين ما زالوا يطبعون الجرائد على مطابع اجنبية غير عراقية ومتى ما طبعوا أي جريدة على مطابع مصنوعة بأيدي عراقية فتكون تلك الجريدة اول جريدة عراقية. هذا هو المنطق الذي بنى عليه الكاتب خطأه.

ملاحظة: مقال الكاتب منشور في موقع الجريدة:

/moc.wen-anyyabla.www//:ptth
30311=di&weiv=noitca?php.swen

كل محرري الجريدة من الاتراك ولم يكن بينهم عراقيون؟ واين نضع المترجمين العراقيين العاملين فيها وكذلك طلاب وخريجي مدرسة الصنائع في بغداد الذين كانوا يديرون اعمال المطبعة التي تطبع فيها الجريدة؟

4. اعتبر الكاتب الجريدة غير عراقية لكون هيئة تحريرها غير عراقيين، ولكن من حق القارئ ان يتساءل هل العمل الذي ينجز في دولة من الدول على ايدي اجانب يعملون فيها لا ينسب اليها؟ وكما هو معروف فان معظم المجلات التي تصدر اليوم في دول الخليج يعمل فيها محررون عرب واجانب ومنها مجلات تدار بالكامل من قبل الاجانب، فهل يمكن ان ندعي ان هذه المجلات ليست خليجية؟ ترى كيف يقيم الكاتب فلم "الاميرة والنهر" الذي يُعرف بانه "اول فلم كارتون عراقي" ولم يكن فيه للعراق أي اسهام غير التمويل؟

5. ذكر ان الجريدة لا تعتبر عراقية لأنها كانت تطبع في المطبعة العثمانية (والصحيح في مطبعة الولاية) وليس في مطبعة عراقية! ويكفي هنا ان أسأله مجرد سؤال: اين تطبع العملة العراقية الحالية؟ وهنا اقترح ان يقدم تصريحاً للصحف ووسائل الاعلام العراقية يكشف فيه: "ان العملة العراقية ليست عراقية لكونها تطبع في مطبعة غير عراقية!" ومن يدري فربما يحصل على براءة اكتشاف تسجل في موسوعة غينيس للأرقام القياسية؟

6. ذكر ان الجريدة غير عراقية "لان تمويلها عثماني وليس عراقياً!" ولكنه تناسى ان ولاية بغداد هي التي تكفلت بتمويلها، وواردات الولاية شأنها شأن الولايات الاخرى كانت تأتي من الولاية نفسها وليس من مركز الدولة. وربما شارك اجدادنا في تمويل الجريدة من خلال الضرائب والرسوم التي كانوا يدفعونها الى الولاية.

7. النقطة السابعة التي اثارها الكاتب لا تمت بصلة الى النقاط الستة التي سعى بها الى اثبات ان الجريدة غير عراقية، بل سعى فيها الى اثبات كون الجريدة مطبوعاً وليست جريدة، فذكر "ان هذا المطبوع كان هدفه ومحتواه نشر التشريعات العثمانية من قوانين وانظمة ومراسيم واوامر وتعليمات الباب العالي في اسطنبول والوالي العثماني في بغداد واخبار الدولة العثمانية وحكام ولايتها وانباء

عراقية جريدة الزوراء

هو رأي المجمع العلمي العراقي في هذا الاكتشاف، هل يشاطرونه الرأي ويمنحونه براءة اكتشاف، أم يفضلون السكوت لفسح المجال امام كل من هبّ ودبّ ليدلوا بدلوهم في مسائل لغوية ويسينوا الى لغتنا العربية؟ ولا أدري موقف الكاتب مما ورد في اللوحات الاسترشادية للمرور حيث جردت اسماء العلم من أل التعريف مثل: رمادي، موصل، بصرة الخ... وهل ان واضعوا هذه اللوحات يستهينون بأسماء هذه المدن بعد ان جعلوها نكرات؟

2. يرى ان الجريدة غير عراقية لأنها صدرت بالأصل معتمدة اللغة التركية، وان وجود ترجمة بالعربية لها لا يجعلها عراقية. ولا ارى داعياً للتعليق على هذه النقطة التي تجافي العقل والمنطق، ولكنني اتساءل ألم يكن بمقدور ناشري الجريدة اصدارها بالتركية فقط؟ الا يمكن اعتبار اصدار الجريدة بالعربية اعترافاً منهم بعراقيتها او منحها صفة عراقية؟

3. ذكر ان الجريدة غير عراقية لان ملكية "مطبوع زوراء" ليست ملكية عراقية، وانما عثمانية! وتساءل: "كيف يمكن ان يكون المطبوع عراقياً اذا كان لا يملكه اي عراقي او جهة عراقية؟" وقبل ان اوجه للكاتب أي سؤال اقول: ان الكاتب تناسى ان كل من اقام من العلماء العرب في أي مدينة من المدن ولو لمدة بسيطة نسب اليها، أي اتخذ من اسمها لقباً له. ولا ادل على ذلك ما اورده المؤرخ العراقي الراحل ناجي معروف في كتابه عروبة العلماء المنسوبين الى البلدان الاعجمية حيث سعى الى اثبات عروبة كل من كتب بالعربية من العلماء الناشئين في ايران واواسط آسيا. فاذا كان العربي يقيم في مدينة تبعد عن دياره مئات بل الالاف من الكيلومترات وتقع هذه المدينة احياناً في دول اخرى ونعتبره ينتسب اليها، ولكننا لا نعتبر هذا التركي عراقياً رغم انه ترك اهله في استانبول وجاء الى بغداد لأداء خدمة للعراقيين وترأس تحرير الجريدة او عمل محرراً فيها! ثم هل كان

يحتفل المجتمع الصحفي العراقي بعيدهم المهني في يوم 51 حزيران من كل سنة، ويأتي تحديد هذا اليوم عيداً تيمناً بصدور أول صحيفة عراقية وهي "الزوراء" وذلك في 51 حزيران سنة 9681م. وعلى الرغم من محاولة بعض الباحثين تقديم هذا التاريخ الى سنة 6181 مدعين بوجود اشارة تدل على صدور صحيفة "جورنال العراق" في عهد الوالي العثماني داود باشا والتي صدرت باللغتين العربية والتركية، الا ان البعض يسعون الى الغاء هاتين الجريدتين من القاموس العراقي باعتبارهما ليستا عراقيتين، وضرب الآراء المطروحة في هذا الخصوص عرض الحائط. ولا أدل على ذلك ما طرحه الحقوقي المعروف طارق حرب في مقال له تحت عنوان "الخطأ في تحديد يوم الصحافة العراقية" ونشرها في جريدة البينة الجديدة في عددها الصادر في 11 حزيران 2102 وتناقضتها العديد من مواقع الانترنت، حاول فيها جاهدا اثبات "خطأ" وقع فيه كل من اعتبر يوم صدور جريدة الزوراء العراقية في 51 حزيران سنة 9681م عيداً للصحافة العراقية. وساق جملة من النقاط التي تعزز رأيه وساعيا بها الى اثبات: ان هذه المناسبة أي مناسبة صدور الجريدة غير جدية بان تكون عيداً للصحافة العراقية. ويأتي على رأس هذه النقاط صدور الجريدة من قبل "السلطة العثمانية التي استعمرت (استعمار) العراق". وقبل ان اناقش ما ذهب اليه في هذا الصدد والذي لا يمكن ان يصدر من مثقف من وزن أي حقوقي مستجد يحاول ان يدلوا بدلوهم في الساحة الثقافية، ارى لزاماً عليّ ان اتوقف عند كل نقطة من النقاط التي ساقها لإثبات ما ذهب اليه:

1. اعتبر ان الجريدة غير عراقية لان اسمها ليس "الزوراء" وانما "زوراء" وهو لفظ اجنبي غير عربي، لكونه ورد على الجريدة نكرة أي بدون أل التعريف. وهذا يعني في نظره ان كل اسم علم عربي يجرد من أل التعريف يكون أجنبياً! ولا ادري ما

KERKÜK VAKFI

قارداشلق

مجلة ثقافية فنية أدبية تراثية

السنة ١٤ العدد ٥٤ تشرين نيسان - حزيران ٢٠١٢

ISSN : 1302 - 2857

عراقية جريدة الزوراء / 63
أ.د. فاضل بيات
أكاديمي عراقي

صرخة واستنهاض ...
"يا تركمان العراق اتحدوا" / 61
رضا جولاق اوغلو

سلاماً ... المخرج السينمائي
القدير محمد توفيق / 56
فاضل ناصر كركوكلي

القسم الانجليزي / 53 - 50
القسم التركي / 49 - 1

قرداشلق

مجلة ثقافية فنية أدبية تراثية

السنة ١٤ العدد ٥٤ تشرين نيسان - حزيران ٢٠١٢

صاحب الامتياز باسم وقف كركوك
المدير المسؤول
عز الدين كركوك

رئيس التحرير
صبحي ساعتجي

العنوان البريدي
P.K. 20 Cerrahpaşa/İSTANBUL
Tel. (0212) 584 00 75
Fax (0212) 584 00 76

العنوان الالكتروني
www.kerkukvakfi.com
www.kardaslik.org
email: kardaslik@kardaslik.org

المقر العام
Nevbahar Mahallesi Kuka Sokağı
Huzur Apt. No: 1/1
Fındıkzade - Fatih/İSTANBUL

الهيئة العلمية
أ.د. زياد اق قوينلو / أ.د. ياووز اقبنار
أ.د. أحمد ارجيلسون / أ.د. هاشم قاربوز
أ.د. ماهر النقيب / أ.د. صبحي ساعتجي
أ.د. صائم سقاوغلو / أ.د. عبد السلام اولوجام

الممثلون
حبيب هورموزلو (انقرة)
تيمور طاش (ازمير)
علي احسان نقيب (الولايات المتحدة)

هيئة التحرير
كمال بياتلي، كمال جابراز،
أيديل ارول، ارشاد هورموزلو،
حبيب هورموزلو، عز الدين كركوك،
ماهر نقيب، صلاح نورس،
اجار اوقان، عمر اوزتوركمن،
صبحي ساعتجي، صبحي صالت

قرداشلق

مجلة محكمة

تصدر من وقف كركوك باللغات التركية
والانكليزية والعربية مرة كل ثلاثة اشهر
ترجع مسؤولية المقالات التي تم نشرها إلى
كتابها ويمكن إعادة نشر الصور والمقالات
شريطة الإشارة إلى مصدرها

Ziyat Akkoyunlu'nun yazısının görselleri.

Kerkük Mutfağı'ndan görüntüler

Şırdan'ın açılmış hali

Küpe ve Mumbar

Perde Pilavı

Kerkük Dolması

Şalgam Turşu

Latike Aşı

مجلة ثقافية فنية ادبية تراثية نيسان - حزيران 2012

شهداء التركمان في مجزرة كركوك ١٤ تموز ١٩٥٩

Selahaddin Avcı

Kasım Neftçi

Mehmet Avcı

KERKÜK VAKFI

